
Funded
by the European Union
and the Council of Europe

COUNCIL OF EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

" Povećanje pristupa u obrazovanju i interkulturalno razumevanje: podrška u oblasti obrazovanja za prisilne povratnike i zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu * "

**Program za stručno obuke nastavnika :
inkluzivna školama za podršku obrazovanja
zajedniza Roma, Aškalija, Egipćana i povratnika**

Projekat: " Povećanje pristupa u obrazovanju i interkulturalno razumevanje: podrška u oblasti obrazovanja za prisilne povratnike i zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu * "

Program za stručno obuke nastavnika : inkluzivna školama za podršku obrazovanja zajednica Roma, Aškalija, Egipćana i povratnika

Sadržaj

Opšti elementi plana i programa	7
Ciljevi plana i programa	7
Ciljna grupa	7
Preduslovi.....	7
Metodologija.....	8
Evaluacija	8
Trajanje obuke	8
Struktura programa obuke.....	9
Moduli obuke za DEO I.....	10
1. Otvaranje, uvodi, ciljevi, pravila, očekivanja, program.....	10
2. Socijalna nejednakost, njeni koreni i posledice po decu	12
3. Uloga škola i nastavnika u ponovnom stvaranju nejednakosti.....	15
4. Rasizam. Direktna, indirektna i strukturna diskriminacija	17
5. Pristup inkluzivnoj i interkulturalnoj školi kao celini	17
6. Stvaranje inkluzivne i interkulturalne učionice.....	21
7. Primeri metoda, aktivnosti i mera	23
8. Učenje na osnovu projekta	24
9. Planiranje razvoja škole. Timski rad.....	25
10. Domaći zadatak: zadaci do druge sesije obuke. Evaluacija.....	28
Moduli obuke za DEO II.....	30
11. Otvaranje i pregled školskih razvojnih planova	30
12. Pregled studija slučaja koje se odnose na novopridošlu decu.....	32
13. Unapređenje inkluzije repatriране dece Roma, Aškalija i Egipćana.....	33
14. Primena učenja kroz saradnju u radu s decom povratnicima.....	35
15. Svest o kulturi, jeziku i interkulturalnom obrazovanju	37
16. Vršnjačko mentorstvo i vršnjačka medijacija.....	39
17. Saradnja s roditeljima. Uloga medijatora u obrazovanju	41

18. Saradnja s medijatorima i obrazovnim centrima	42
Moduli obuke za DEO III	44
19. Otvaranje i pregled školskih razvojnih planova i aktivnosti u učionici.....	44
20. Saradnja, rešavanje sukoba i timski rad: „Kuća mojih snova“	46
21. Bavljenje problemima koje je otkrila analiza školskih aktivnosti i posete školama: nastavni planovi.....	47
22. Internetsko partnerstvo kao alatka za međukulturalno obrazovanje i društvenu inkluziju	49
23. Vrednovanje obrazovnih aktivnosti	50
24. Kako može učesničko vrednovanje da pruži podršku školskom razvoju	51
25. Vrednovanje obuke i zaključci.....	52
Resursi za nastavnike	53
Uvod.....	53
Školsko planiranje za inkluzivnu i interkulturalnu školu	56
Opšte informacije	56
Planiranje akcija	56
Instrumenti za analizu škole	58
Podaci o našoj školi	58
Instrument samovrednovanja škole	59
Elementi koje se odnose na „Socijalnu inkluziju i interkulturalno obrazovanje u našim školama“	61
Principi socijalne inkluzije u obrazovanje	63
Iskazi o socijalnoj inkluziji	65
10 smernica za socijalnu inkluziju i interkulturalno obrazovanje	65
Lista zapažanja za nastavnike: Pomno praćenje novopridošlog deteta	66
Uloga škola i nastavnika u reprodukciji nejednakosti	67
Rasizam i "Ciganin" kao meta rasizma i diskriminacije	69
Učenje zasnovano na projektu.....	71
Repatrijacija na Kosovo – neke definicije i činjenice.....	74
Romi, Aškalije i Egipćani na Kosovu i u inostranstvu.....	74
Obezbeđivanje srdačne dobrodošlice i srdačnog okruženja u školi	81
Zajednički rad: škola, roditelji i zajednica.....	27
Rad sa roditeljima.....	27

Roditelji imaju jednu od ključnih uloga u obrazovanju svoje dece. Oni su glavni vaspitači deteta i poznaju ga bolje od bilo koga drugog. U mnogim istraživanjima postoji obilje dokaznog materijala o tome da deca postižu bolje rezultate onda kada postoji blizak odnos

saradnje između doma i škole. Učešće roditelja i njihov odnos sa školom od presudnog su značaja za poboljšanje redovnosti pohađanja nastave i završetak obrazovanja dece. 28

Prema tome, roditeljsko učešće predstavlja jedan od ključnih činilaca u postizanju uspeha učenika i to važi za sve etničke grupe. Istraživanjem je identifikovano sledeće: 28

- Roditeljsko učešće bitno utiče na ostvarenja učenika tokom višegodišnjeg školovanja; 28
- Zainteresovanost oca za školovanje njegovog deteta tesno je povezana sa pozitivnim obrazovnim rezultatima; 28
- Obrazovni neuspeh se povećava ako su roditelji manje zainteresovani za školovanje svoje dece; 28

Ključne teme za roditelje iz etničkih manjina (uključujući povratnike) 28

1. Prepoznavanje različitosti unutar etničke grupe i između etničkih grupa 28

Polazište za podsticanje većeg učešća roditelja iz manjina i većeg angažmana zajednice jeste priznanje da postoje različite zajednice koje imaju različita iskustva. Pojedincima koji potiču iz različitih zajednica ili koji se nalaze između tih zajednica ne treba pristupiti tako što će se oni etiketirati ili što će im se pripisivati stereotipi. 28

2. Hvatanje u koštac s rasizmom i negativnim percepcijama..... 29

Neki zaposleni u školi mogu doneti izvesne pretpostavke o roditeljima na osnovu njihovog porekla, a te pretpostavke mogu biti nepravilne i predstavljati kategoričke sudove. Treba se uhvatiti u koštac s negativnim percepcijama. 29

3. Prevazilaženje prepreka 29

Roditelji iz manjinskih zajednica i njihova deca mogu biti suočeni s nizom ekonomskih, socijalnih i praktičnih prepreka kada nastoje da se u većoj meri uključe u rad škole..... 29

4. Osnaživanje roditelja 29

Roditelje iz manjinskih zajednica treba pozivati da se sastaju sa nastavnicima i da obiđu školu. 29

Primeri iz međunarodne prakse: 29

- Osigurati da se u školi formira etos dobrodošlice; 31
- Davati savete o čitavom nizu načina na koje je moguće osigurati da roditelji i staratelji različitog porekla budu pažljivo saslušani i konsultovani u vezi s njihovim potrebama; 31
- Razviti strategije koje će osigurati da roditelji shvate kakav je pristup škole nastavi i učenju..... 31

Uloga medijatora takođe se odnosi na: 31

- Podsticanje roditelja na to da podrže svoju decu u učenju;..... 31
- Identifikovanje načina na koje roditelji sami mogu doprineti životu škole; 31
- Razvoj veza između škole i zajednice; 31
- Staranje o tome da roditelji spoznaju da maternji jezik ima važnu ulogu u učenju njihove dece;..... 31

• Staranje o tome da škola visoko ceni bilingvalno umeće.	31
<i>Aktivno učenje</i>	34
<p>Aktivno učenje podrazumeva učenje kroz saradnju sa drugima. Učenje u okviru zajednice učenika omogućuje detetu da gradi sopstveno znanje, istražuje pitanja iz više perspektiva i zatim preispita svoje razgovore sa vršnjacima i razmišlja o njima. Nastavni plan i program naglašavaju da je verovatnije da će kroz proces aktivnog učenja deca usvojiti šta su naučila i da će moći to da primenjuju u svakodnevnom životu i u svakodnevnim situacijama. Drugim rečima, način na koji dete stiče znanje utiče na stepen do koga to znanje postaje korisno ili beskorisno detetu. Ovo čini aktivno učenje ključnim za učenje toga šta znači biti odgovoran građanin.</p>	
<i>Uloga svih članova školske zajednice</i>	34
Ključne stručnosti za raznovrsnost i društvenu inkluziju	35
Obrazovne aktivnosti	41
3. Upoznavanje (svi uzrasti)	44
4. Priča o tvom imenu (svi uzrasti)	46
5. Grudve (svi uzrasti)	48
6. Autobiografska pesma (Uzrast 11 godina i stariji)	49
7. Ranac za školu (svi uzrasti).....	50
8. Putovanje kroz školu (10 godina i stariji)	51
9. Hajde da napravimo grupe (svi uzrasti)	52
10. Postrojavanje po azbučnom redu (svi uzrasti).....	53
11. Intervju u parovima (starost 10 i više godina)	55
o Rad u krugu (prvi i drugi razred).....	17
Obrazovne aktivnosti za tinejdžere i odrasle.....	18
„Tri dobrovoljca”	26
„Kuća mojih snova ...”	29
„Tri slučaja i tri tačke gledišta ...”	31
Aktivnosti evaluacije	34
Barometar	41
Pismo samom sebi.....	41
Dobro došli u Utopiju	42
Promene u mojoj učionici	43
Odlazak kući.....	44
Iznenadi, razmišljaj, više razmišljaj	45
Lični razvoj.....	46
Vrednovanje celokupne radionice	47
Pitanja za vrednovanje.....	48
Pitanja za vrednovanje.....	49

Opšti elementi plana i programa

Ciljevi plana i programa

Obuka ima za cilj razvoj kapaciteta škola na Kosovu za obezbeđenje inkluzivne i interkulturalne sredine koja olakšava i podržava delotvornu integraciju romske, aškalijske i egipćanske i dece povratnika. Istovremeno se povećavaju šanse za uspeh u školi sve dece.

Glavni opšti ciljevi plana i programa obuke su:

- Podizanje nivoa svesti nastavnika o njihovoj ulozi i odgovornosti u razvoju njihovih učenika, kao i o značaju rešavanja problema kao što su diskriminacija, rasizam, socijalna inkluzija i interkulturalno razumevanje
- Obezbeđivanje metodologija i resursa sa solidnom teorijskom osnovom i oslanjanje na iskustvo Saveta Evrope u ovoj oblasti. Sve ovo može biti od praktične koristi za aktivnosti koje se organizuju na nivou škole na osnovu pristupa u kome se škola sagledava kao celina
- Stvaranje uslova za aktivno učešće nastavnika u kritičkom osvrtu na njihovu praksu, razmenu iskustava sa kolegama i ostvarivanje participatornog, demokratskog i održivog školskog razvojnog procesa u njihovim školama.

Ciljna grupa

Obuka je predviđena za nastavnike svih nivoa preduniverzitetskog obrazovanja. Očekuje se da timovi od po nekoliko nastavnika iz iste škole prisustvuju i sarađuju u izvršenju zadataka dobijenih nakon svake sesije obuke. Njihovo učešće treba da odobre i podrže direktor škole i Školski odbor. Predlog je da svaki tim čine 3 nastavnika iz osnovne i 3 nastavnika iz srednje škole i da se uključe iskusni i manje iskusni nastavnici.

Preduslovi

Nastavnici, polaznici obuke bi trebalo da:

- o mogu da učestvuju na 3 sesije obuke
- o budu motivisani i posvećeni da isprobaju nove metode nastave i sprovedu aktivnosti na osnovu iskustva sa obuke
- o budu spremni da rade kao tim i prenesu informacije i iskustva drugim kolegama

Metodologija

Obuka se sastoji od tri sesije koje se održavaju vikendom u toku školske godine i završava se evaluacijom na kraju školske godine. Nakon svake sesije, polaznici dobijaju posebne zadatke koje bi trebalo da sprovedu u svojim školama pojedinačno ili zajedno s drugim polaznicima iz iste škole. Zadaci su osmišljeni tako da se sprovedu u toku redovnog radnog vremena nastavnika i da donesu konkretna poboljšanja na nivou škole i u njihovoj nastavnoj praksi.

Metodologija koja se primenjuje tokom obuke predstavlja kombinaciju

- predavanja i izlaganja
- interaktivnih vežbi, koje se većinom mogu ponoviti ili prilagoditi za korišćenje sa učenicima
- rada u grupama
- individualnog rada

Prednost u toku obuke će se davati interaktivnim metodima i aktivnostima koje podstiču razmišljanje, saradnju i kreativnost. Na poslednjoj sesiji obuke će biti odvojeno vreme za posebne dodatne potrebe polaznika u smislu razmatranja drugih povezanih tema ili dublje analize onih koje su već razmatrane na prethodnim sesijama.

Evaluacija

Svaka sesija će se završiti sesijom za evaluaciju. Sesije 2 i 3 će početi analizom zadataka koje su polaznici zamoljeni da urade u svojim školama u periodu između dve obuke. To će omogućiti formativnu evaluaciju i prilagođeni odgovor instruktora tokom druge i treće sesije. Finalna evaluacija će se obaviti krajem školske godine na osnovu dva metoda: individualne pisane evaluacije i razgovora sa fokusom na analizi aktivnosti izvršenih na nivou škole.

Trajanje obuke

Obuka obuhvata direktne obuke od 6 i po dana. Obuke su podeljene na tri sesije (2,5 dana+2 dana+2 dana) i praktične aktivnosti sprovedene na nivou škole i prikazane na početku naredne sesije obuke.

Struktura programa obuke

Dan 1.1.	Dan 1.2.	Dan 1.3
Dolazak i registracija	3.Uloga škola i nastavnika u reprodukciji nejednakosti	7.Primeri metoda, aktivnosti i mera
	Rasizam, direktna,, indirektna i strukturalna diskriminacija	8.Učenje na osnovu projekata
1.Otvaranje, izveštaji, rezime, pravila	5.Pristup cele škole Inkluzivna škola i interkulturalna	9.Planiranje razvoja škola. Timski rad
2.Društvene nejednakosti, izvori i njihove posledice kod dece	6.Inkluzivno odeljenje i interkulturalno	10.Domaći zadaci: - Studija individualnog slučaja - Realizacija školskog razvojnog plana

Dan 2.1	Dan 2.2
11.Pregled školskih razvojnih planova. Ocena	15.Kulturološka svest, jezička samosvest i interkulturalno obrazovanje
12.Pregled studija slučajeva. Šta može da se uradi? Podešavanje plana	16. Vršnjačko mentorstvo i kolegijalno posredovanje
13.Vežba saradničkog učenja ilustruje situaciju povratnika	17.Saradnja sa roditeljima. Uloga obrazovnih posrednika
14. Korišćenje tehnika predavanja u grupi na heterogenim razredima	18.Saradnja sa obrazovnim centrima i drugih pratećih struktura lokalnog nivoa. Domaći zadatak

Dan 3.1	Dan 3.2
19.Pregled i analiza sprovedenih aktivnosti po školama	22.Elektronička online platforma kao alat za interkulturalno obrazovanje i socijalno
	23.Nadležnosti oko nastave u društvenim raznovrsnim
20.Saradnja, rešavanje konflikata i timski rad	24.Kako participativno proceniti i podržati rad
	25.Evaluacija i zaključci

Moduli obuke za DEO I

1. Otvaranje, uvodi, ciljevi, pravila, očekivanja, program

Trajanje i mesto u programu: 1 č 30 m, dan 1.1. poslepodne

Posebni ciljevi:

1. Postavljanje programa obuke u okvir programa i kontekst prethodnog rada SE
2. Razumevanje osnovnih elemenata pristupa obuci i programa obuke: ciljevi, strukture, veza obuke i prakse
3. izražavanje očekivanja u vezi sa programom obuke
4. Razjašnjenje ključnih elemenata u vezi sa odnosima i procedurama komunikacije tokom obuke

Potrebni resursi:

- računar, projektor, ekran
- PowerPoint prezentacija "[Otvaranje](#)"
- Post-it nalepnice (lepljivi papirići za poruke) i mesto za njihovo postavljanje

Opis modula:

Ova sesija se sastoji od tri posebna dela koje bi mogli da vode različiti instruktori.

Prvi deo obuhvata izražavanje dobrodošlice, upoznavanje instruktora i polaznika. Ako su prisutni zvanični gosti, dobiće reč da se obrate polaznicima.

1. Kratko predavljanje u plenumu (oko 1 min/po osobi)

Svaki polaznik će navesti:

- ime i prezime, naziv škole
- godine nastavnog iskustva
- glavne oblasti nastave (za osnovnu školu) ili predmete (za srednju školu)
- slične ili povezane obuke kojima je prethodno prisustvovao/la ili projekte koji se odnose na predmete obuke (interkulturalno i inkluzivno obrazovanje, obrazovanje za postizanje socijalne pravde, Rome, Aškalije i Egipćane, povratnike)

2. Pristupanje temi pomoću rada u malim grupama (iz svake škole po 6 polaznika) (20 min)

Diskusije u malim grupama i dogovor o nekim zajedničkim prioritetima i iskustvima:

- Šta volite u svom radu?
- Šta volite u vezi sa Vašom školom?
- Kakva su vaša iskustva sa romskom, aškalijском, egipćanskom ili decom povratnicima?

Grupna prezentacija: predstavite svim polaznicima svoje glavne zaključke o sličnostima i zajedničkim iskustvima

Drugi deo obuhvata predavljanje celokupnog programa i ciljeva obuke i nekih glavnih elemenata koji stoje u osnovi pristupa obuci. Nakon kratkog prikaza celokupne strukture obuke, na prvoj sesiji obuke će se predstaviti detalji putem slajdova. Izričit fokus na primeni od strane polaznika nekih praktičnih aktivnosti koje se očekuje da će primeniti nakon obuke će usmeriti veću pažnju na sadržaj obuke i podstaći povezanost tog sadržaja sa svakodnevnim radom i posebnim lokalnim kontekstom svakog polaznika.

Treći deo se odnosi na praktičnija pitanja, uključujući prostor za obuku, raspodelu pomoćnog materijala za obuku, procedure evaluacije, procedure komunikacije, uključujući „poštansko sanduče” i „oglasnu tablu”, obroke, podelu na grupe, sesiju za konsultacije, pravila (npr. o korišćenju mobilnih telefona ili pušenju itd.). Od polaznika će se tražiti da napišu glavna očekivanja i strahove na samolepljive ceduljice. Samolepljive ceduljice se postavljaju u prostor gde ih polaznici mogu pročitati za vreme pauze i proveravaju se na kraju sesije obuke.

2. Socijalna nejednakost, njeni koreni i posledice po decu

Trajanje i mesto u [programu](#): 1č 30 m, dan 1.1. poslepodne

Posebni ciljevi:

- Podizanje nivoa svesti o nejednakim polaznim pozicijama pojedinaca
- Unapređenje empatije prema drugima koji su različiti i suočeni sa predrasudama i diskriminacijom
- Podizanje nivoa svesti o diskriminaciji i nejednakim šansama u društvu
- Unapređivanje razumevanja mogućih ličnih posledica pripadnosti određenim manjinama ili kulturnim grupama
- Ukazivanje na socijalne procese inkluzije, ekskluzije i marginalizacije
- Razumevanje potrebe za pomoćnim i zaštitnim obrazovnim merama

Potrebni resursi:

- 2 prostorije za 12 polaznika u nizu i da mogu da se kreću 12 koraka
- [kartice sa ulogama](#)
- [spisak početnih pitanja](#)
- [spisak iskaza](#)
- [lista pitanja za razgovor o obavljenom zadatku](#)

Opis modula:

Ovaj deo se zasniva na aktivnosti **Napravi korak napred** iz COMPASS-a (Priručnik za obrazovanje u oblasti ljudskih prava sa mladima, Savet Evrope)

Radni proces:

a) Interaktivna aktivnost (60 min)

1. Učesnici se dele u dve grupe od po dvadeset ljudi. Svaki učesnik nasumično dobija karticu sa ulogom. Obaveštavaju se da je nikom ne pokazuju i da razmisle o životu osobe navedene na kartici. Da bi pomogao učesnicima da se užive u ulogu, voditelj čita sledeća pitanja dajući učesnicima vremena za razmišljanje:

- Kakvo je bilo Vaše detinjstvo? U kakvoj ste kući živeli? Koje ste igre igrali? Kojim poslom su se bavili Vaši roditelji?
- Kakav je danas Vaš svakodnevni život? Gde se družite? Šta radite ujutro, poslepodne i uveče?
- Kakav je Vaš način života? Gde živite? Koliko novca zaradite mesečno? Šta radite u slobodno vreme? Šta radite za odmor (praznike)?
- Šta Vas uzbuđuje, a čega se plašite?

2. Zatim se od učesnika traži da se poređaju jedan pored drugog (kao na startnoj liniji) i instruktor objašnjava učesnicima da, dok se u nizu izgovaraju iskazi, treba samo da naprave po jedan korak napred ako na pročitani iskaz mogu da odgovore sa „da“. Ako ne mogu, treba da ostanu na mestu.

3. Iskazi se čitaju jedan po jedan i učesnicima se ostavlja vreme da se pomere. Na kraju se učesnici pozivaju da zabeleže svoju krajnju poziciju i imaju par minuta da izađu iz uloge pre razgovora svih učenika o obavljenom zadatku.

4. Izveštaj o obavljenom zadatku:

Učesnicima se postavljaju pitanja o onome šta se dogodilo i kako su se osećali u vezi sa ovom aktivnošću, a zatim se nastavlja razgovor o pokrenutim pitanjima i onome što su naučili. Kako su se osećali kada su istupali napred?

- Kako su se ljudi osećali kada su istupali ?
- Za one koji su često istupali napred, u kom trenutku su primetili da se ostali ne pomeraju tako brzo kao oni?
- Da li je iko pomislio da je bilo trenutaka kada su njihova osnovna ljudska prava bila ignorisana?
- Da li mogu pogoditi uloge drugih? (U ovom delu razgovora mogu da otkriju svoje uloge)
- Koliko je lako ili teško bilo da se igraju različite uloge? Kako su zamišljali osobu koju su igrali?
- Da li vežba na neki način odražava društvo? Kako?
- Koja ljudska prava su bila u pitanju kod svake uloge? Da li bi iko mogao da kaže da njihova ljudska prava nisu poštovana ili da im nisu imali pristup?
- Koji prvi koraci bi se mogli preduzeti za rešavanje problema nejednakosti u društvu?

U toku procesa refleksije, trebalo bi obratiti pažnju na centralna pitanja : kako obrazovanje može biti način borbe protiv strukturalnih nejednakosti ? Šta može biti urađeno u praksi kako bi se podržala deca koja imaju manjak prilika ?

5. Na kraju se od svakog učesnika traži da formuliše i da lični predlog za poboljšanje u svojoj školi
6. Sve što bude rečeno će biti organizovano po ključnim temama (10 min)

b) Zaključci i privođenje kraju (20 min)

Šta možemo uraditi u našim školama kako bismo se borili protiv isključivosti i kako bismo nadomestili nedostatke?

Kartice sa ulogama

Vi ste neudata majka i nemate posao	Imate 10 godina i povratnik ste iz Švedske
Vi ste ćerka direktora banke u Prištini. Studirate ekonomiju	Vi ste sin vlasnika italijanskog restorana koji se nedavno preselio na Kosovo
Vi ste advokatica na Kosovu.	Vi ste ćerka američkog ambasadora u Prištini.
Vi ste devojka koja živi sa roditeljima koji su pobožni muslimani	Vi ste 14-godišnja Romkinja koja se vratila iz Berlina
Vi ste 17-godišnja Romkinja koja nije završila osnovnu školu	Vi ste nastavnica u osnovnoj školi, razvedena, majka troje dece
Vi ste neudata mlada Aškalijka i trudni ste	Vi ste vođa jedne romske organizacije
Vi ste nezaposleni nastavnik/nastavnica	Vi ste fudbaler iz porodice kosovskih Egipćana
Vi ste sredovečni Kosovar koji je radio u građevinarstvu i nedavno je dobio otkaz	Vi ste mentalno obolela mlada žena koja živi na posebnom odeljenju
Vi ste mlada Aškalijka sa stipendijom za srednju školu	Vi ste 27-godišnji Rom koji nema gde da živi
Vi ste sin profesora na Prištinskom univerzitetu	Vi ste 19-godišnji sin kosovskog poljoprivrednika u zabačenom planinskom selu
Vi imate 18 godina, invalid ste i koristite kolica	Vi ste srpski nastavnik na Kosovu

Situacije

1. Nikada niste imali nikakvih ozbiljnih finansijskih poteškoća.
2. Imate pristojan stan sa telefonom i televizorom.
3. Smatrate da se Vaš jezik, vera i kultura poštuju u društvu u kojem živite.
4. Smatrate da vaše mišljenje o društvenim i političkim pitanjima nešto znači i da se Vaši stavovi slušaju.
5. Drugi ljudi vas konsultuju o različitim pitanjima.
6. Imate priliku da nastavite obrazovanje ako želite.
7. Imate odgovarajuću socijalnu i zdravstvenu zaštitu za svoje potrebe.
8. Smatrate da Vaša uloga u društvu nije inferiorna u odnosu na druge.
9. Nikada se niste osećali diskriminisanim zbog svog porekla.
10. Možete da odete negde na odmor jednom godišnje.
11. Imate interesantan život i pozitivna osećanja u vezi sa svojom budućnošću.
12. Mislite da možete da studirate i bavite se profesijom po svom izboru.
13. Ne bojite se da će vas uznemiravati ili napasti na ulici ili u medijima.
14. Možete da glasate na državnim i lokalnim izborima.
15. Smatrate da su Vam pružene iste prilike kao i drugima.
16. Možete lako da se zaposlite ako želite.
17. Ne bojite se za budućnost svoje dece.
18. Možete da kupite novu odeću barem jednom u tri meseca.

19. Možete da se oženite/udate za osobu po svom izboru.
20. Smatrate da se Vaša sposobnost poštuje i ceni u društvu u kojem živite.

3. Uloga škola i nastavnika u ponovnom stvaranju nejednakosti

Trajanje i mesto u programu: 1č 30 m, dan 1.2. ujutro

Posebni ciljevi:

1. Podići nivo svesti o potrebi da škola izbegava da doprinese širenju socijalnih nejednakosti
2. Podići nivo svesti o potencijalno štetnim neželjenim stavovima i ponašanju nastavnika
3. Podsticati razmišljanje o načinu jačanja samopoštovanja dece slabijeg materijalnog stanja i slati pozitivne poruke koje pružaju podršku svim učenicima

Potrebni resursi:

- računar, projektor, ekran
- PowerPoint prezentacije "Uloga škola i nastavnika"
- Flipčart tabla, markeri, papir

Opis modula:

Deo 1 (upoznavanje i izlaganje) (20 min): Podsećajući na prethodnu sesiju, instruktor počinje s postavljanjem pitanja polaznicima: kakav je po njihovom mišljenju uticaj škole na nejednakost među ljudima i grupama u društvu. Odgovori se mogu svrstati u sledeće kategorije:

- Smanjenje nejednakosti
- Pogoršanje nejednakosti
- Održavanje ili reprodukovanje nejednakosti

Instruktor predstavlja neke ključne elemente socioloških, psiho-socioloških i psiholoških istraživanja koja pokazuju da, iako to ne čine s namerom, škole i nastavnici mogu imati negativan uticaj na uspeh učenika u školi, na njihovo viđenje sebe i mesto u društvu koje pripisuju sebi u društvu u budućnosti.

Deo 2 (15 min): U 6 malih grupa (mešovitih, s nastavnicima iz raznih škola) polaznici diskutuju o situacijama u svojim školama u kojima su stavovi i ponašanje nastavnika mogli negativno uticati na učenike na osnovu izloženog teorijskog okvira. Svaka grupa mora da izabere jednu situaciju koju će podeliti sa svim članovima, vodeći računa da su svi elementi koji bi omogućili identifikaciju protagonista uklonjeni ili izmenjeni.

Deo 3 (20 min): Izlaganja 6 grupa i diskusija.

Deo 4 (15 min): Polaznici su podeljeni u 4 mešovite grupe. Dve grupe imaju zadatak da predlože strategije za smanjenje rizika ponašanja i stavova nastavnika u svojim školama koji mogu imati negativan uticaj na učenike. Druge dve grupe predlažu strategije za podršku pozitivnom stavu učenika o sebi koji pripadaju grupama učenika iz socijalno zapostavljenih slojeva i jačanje njihovog samopoštovanja.

Deo 5 (20 min): Predstavljanje rezultata grupe i zaključenje diskusije. Instruktor prikazuje poslednja dva slajda sa predloženim aktivnostima i upoređuje ih sa predlozima nastavnika.

4. Rasizam. Direktna, indirektna i strukturna diskriminacija

Trajanje i mesto u [programu](#): 1č 30 m, dan 1.2. ujutro

Posebni ciljevi:

1. Podsticati kritičko razmišljanje o rasizmu i njegovoj povezanosti sa stereotipima i diskriminacijom
2. Podići nivo svesti o tome da je rasizam protiv Roma, Aškalija i Egipćana specifična i veoma štetna vrsta rasizma koja već vekovima postoji u Evropi
3. Shvatiti različite vrste diskriminacije i načine na koje se može manifestovati u školskom okruženju

Potrebni resursi:

- računar, projektor, ekran, zvučnici
- snimak "Tripes and onions" (dostupan i na youtube)
- PowerPoint prezentacija "Rasizam i diskriminacija"
- Flipčart tabla, markeri, papir

Opis modula:

Deo 1 (20 min): prikazivanje snimka "Tripes and onions" (7 min) i zaustavljanje snimka neposredno pre njegovog kraja. Pitati polaznike da opišu šta su videli i šta misle o situaciji prikazanoj na snimku, šta bi uradili da su bili na mestu raznih osoba sa snimka. Insistirati na iskrenim odgovorima, bez izražavanja ikakvog subjektivnog stava prema datim komentarima. Nakon toga, prikazati poslednji deo snimka i pitati polaznike koji je sada njihov stav. Vratiti se na početak snimka da se pokaže kako je bilo dosta elemenata koji su ukazivali na kraj, ali da smo bili skloni da uočimo samo one elemente realnosti koji potvrđuju naša očekivanja zasnovana na stereotipu koji smo imali o raznim društvenim grupama. Diskutovati o ulozi stereotipa i predrasuda i završiti deo sa slajdovima o ovoj temi.

Deo 2 (30 min): Ovaj deo se orijentiše na „Magiup“ ("Ciganina") kao metu rasizma, lokalni ekvivalent za antiromska osećanja. Instruktor počinje sa kratkom ilustracijom situacija kroz čitavu istoriju Evrope u kojima su Romi i članovi povezanih grupa ili grupa za koje je većina smatrala da su povezane s Romima bili meta rasizma. Od polaznika se traži da u malim grupama razmisle o situacijama koje su doživeli ili o kojima su saznali kada su Romi, Aškalije ili Egipćani bili meta rasizma na Kosovu (sada ili u prošlosti). Voditi opštu diskusiju o rizicima prihvatanja (od obeju strana) inferiornog položaja Roma, Aškalija i Egipćana u društvu kao normalnog.

Deo 3 (20 min): Kratko izlaganje (10 min) o tri tipa diskriminacije, nakon čega sledi rad u manjim grupama gde je cilj identifikovanje situacija indirektno diskriminacije u školama. Od polaznika se traži da za svaku identifikovanu situaciju predlože rešenje za izbegavanje diskriminacije.

Deo 4 (20 min): Predstavljanje rezultata grupe i opšta diskusija.

5. Pristup inkluzivnoj i interkulturalnoj školi kao celini

Trajanje i mesto u programu: 1 č 30 m, dan 1.2. poslepodne

Prethodne napomene

Moduli 5, 6 i 7 se bave procesima razvoja škole i učionice i bi trebalo da se uzajamno nadograđuju. Ti moduli se uzajamno nadopunjuju, počev od inkluzije iz organizaciono-razvojne perspektive do konkretne sredine u učionici i praktičnih sugestija za inkluzivne strategije, metodologije i sadržaj plana i programa.

U modulu 5 polaznici će raditi na konkretnim školskim planovima za inkluzivnu i interkulturalnu školu na osnovu rezultata lista za proveru pripremljenih za ovu obuku. Dodatni input će se obezbediti korišćenjem stavki koje opisuju centralne elemente socijalne inkluzije i interkulturalnog obrazovanja. Organizovanjem i davanjem prioriteta relevantnim elementima inkluzivnog školskog okruženja, polaznici će se kretati od procesa analize škole do konkretnog školskog plana.

Posebni ciljevi:

1. Informisanje i razmišljanje o konceptima pristupa školi kao celini i njegove koristi
2. Kontekstualizacija i prilagođavanje ukupnog/opšteg koncepta razvoja škole realnim uslovima škole
3. Integrisanje inkluzivne i interkulturalne perspektive u školske razvojne planove

Potrebni resursi:

- računar, projektor, ekran
- [kartice](#)
- PowerPoint prezentacija "Pristup školi kao celini"
- Materijal "Ciklični koraci i razvoj škole"

Opis modula 5:

Radni proces

Nakon kratkog uvoda o celokupnom školskom pristupu, učesnici prolaze aktivnost procene sopstvenih kapaciteta korišćenjem materijala o cikličnim lestvicama i razvoju škole.

Nakon procene stanja u njihovim školama, polaznici će preći na napredni pristup i raditi na glavnim aspektima stvaranja inkluzivne škole.

Deo 1: Procena i diskusija o postupku razvoja naših škola (30 min)

a) Rad u manjim grupama (4-6 polaznika): baziran na radnim listovima (videti dodatak, materijal 2: Lestvica razvoja škole)

Ključna pitanja:

- Koji je naš položaj?
- Koje su naše prednosti? Koji su naši izazovi?

b) Kratko predstavljanje rezultata

Deo2: Identifikovanje ključnih elemenata inkluzivne škole (60min)

Radni proces

Faza 1

- Pročitajte u sebi iskaze na karticama
- Sledi vreme za postavljanje pitanja o sadržaju
- Zatim izdvojite pet kartica koje smatrate najvažnijim
- Preostale kartice sa njihovim porukama mogu biti alternative
- Nakon toga se organizujte u manje grupe (5-7 učesnika)

Rad u grupama

- Razgovarajte o svojim izborima i kao grupa se dogovorite o ukupno pet kartica
- Poređajte ih na list papira tako da dve najvažnije kartice budu u sredini. Preostale tri možete rasporediti negde oko na listu.

Svi učesnici

- Predstavite poster svoje grupe i zapišite obe centralne poruke na flipčartu
 - Svaki učesnik će dobiti dve male okrugle samolepljive nalepnice i označice najvažnije poruke koje ste izabrali

Faza 2: Popis

U malim grupama će se ocenjivati **stanje u školama** prema dolenaavedenoj tabeli. Tabela bi trebalo da bude prikazana u vidu zidnih novina ili na grafoskopu – u ovoj fazi potrebno je popuniti samo prve dve kolone.

Na šta se fokusiramo/Šta su nam prioriteti:

Šta već radimo u našoj školi:	Iskustva koja smo imali s tim u vezi:	Opšti ciljevi koje želimo da postignemo:	Naši naredni koraci:	Potencijalni partneri za saradnju:
Škola...	Partner za kontakt			

Faza 3: Predstavljanje ocene

Predstavljanje svim učesnicima rezultata grupe za tačke jedan i dva iz tabele.

Faza 4: Zaključci

Popunjavanjem preostalih kolona u tabeli formulišaće se posebni ciljevi, utvrditi konkretni koraci i imenovati osoba za kontakt.

Faza 5: Mogući podsticaji

- Ko šta radi, kada i s kim?
- Kada će se uraditi izveštaj o radu grupe (poslovni sastanci, opšte konferencije i roditeljski sastanci)?
- Šta dalje?
- Kakva podrška nam treba (npr. napredna obuka)?

6. Stvaranje inkluzivne i interkulturalne učionice

Trajanje i mesto u programu: 1č 30 m, dan 1.2. poslepodne

Posebni ciljevi:

1. Iskustvena aktivnost o mehanizmima inkluzije i ekskluzije
2. Ispitivanje osnovne socio-psihološke dinamike kontakta među grupama, komunikacije među grupama i preduslova za saradnju
3. Analiza utvrđenih vrednosti učionice i planiranje inkluzivnih kontakata među grupama

Potrebni resursi:

- računar, projektor, ekran
- PowerPoint prezentacija "Kontakt među grupama"

Opis modula:

Drugi modul je usmeren na raznolikost učionice i izazove socijalne inkluzije i saradnje. Po upoznavanju sa grupnom dinamičkom aktivnošću o mehanizmima inkluzije i ekskluzije, od polaznika će biti zatraženo da analiziraju konkretne školske situacije i utvrde mogućnosti za unapređenje kontakata između dece iz većinskih i manjinskih zajednica.

Sesija će se završiti kratkim predstavljanjem glavnih zaključaka o kontaktu između grupa i poboljšanju odnosa između različitih društvenih grupa.

Radni proces:

Deo 1: "Tri dobrovoljca" (45 min)

Aktivnost: (20min)

Rukovodeći tim traži da tri učesnika koji se dobrovoljno jave napuste prostoriju. Ne dobijaju nikakve dodatne informacije. Preostali učesnici su dobili materijale pomoću kojih prave simbol koji definišu kao grupa. Rukovodeći tim od njih traži da dogovore i druge elemente koje bi grupa trebalo međusobno da deli, na primer određene pokrete ili šifrovane reči. Članovi grupe sede na stolicama poređanim u krug i započinju razgovor o datoj temi. Koriste svoj šifrovani jezik. Rukovodeći tim poziva tri dobrovoljca da se vrate u prostoriju i kaže im da se integrišu sa ostatkom grupe. Posle otprilike 20 minuta vežba će se završiti i počće diskusija.

Smernice za rezime (25min) :

1. Trener će zatražiti od 3 volontera da izraze svoja osećanja i iskustva kada su ulazili u sobu i posmatrali grupu.
2. Zatim će učesnici većinske grupe biti zamoljeni da razgovaraju o procesu i svojim osećanjima kao većine.
3. Važno je da se postave pitanja o ponudama ili inicijativama da se integrišu pridošlice i da se fokusiraju na međugrupne vrste odnosa koji su razvijeni.

4. Tajna šifra bi trebalo da se razmotri iz obe perspektive : da li su pridošlice razumele znak? Kako se osećate kada imate zajednički jezik ? Kako ste se osećali kada niste razumeli jezik i znakove?

5. Važno je da se istraži interakcija između tri dobrovoljca: da li su sarađivali? Šta su uradili u smislu međusobne podrške? Šta bi oni uradili drugačije?

6. Takođe je važno da traže alternative u okviru većine: ko bi mogao da razmisli o načinima podrške, davanje objašnjenja ili čak otvaranje kruga? Šta bi se promenilo?

Deo 2: Proširenje i transfer (25 min): Da li ovi mehanizmi postoje i u našim školama i učionicama?

a) Grupni rad (15min)

Pitanja za razmišljanje:

- Da li zapažate slične situacije i procese u Vašim školama? Pokušajte da nađete konkretne primere iz svojih škola. Pokušajte da nađete alternative.
- Šta bi moglo lako da se promeni?

b) Predstavljanje glavnih rezultata (10 min)

Deo 3: rezultati istraživanja o odnosima između grupa i njihovoj dinamici (20 min)

Kratko izlaganje instruktora na osnovu PowerPoint prezentacije

7. Primeri metoda, aktivnosti i mera

Trajanje i mesto u [programu](#): 1č 30 m, dan 1.3. ujutro

Posebni ciljevi:

1. Prikaz pristupa, plana i programa i metodologija za razvoj učionice
2. Detaljne informacije o strategijama (inter-)aktivnog učenja i kooperativnog učenja i diskusija o praktičnoj izvodljivosti
3. Unapređenje praktičnih veština polaznika za unapređenje raznolikosti na nivou učionice

Potrebni resursi:

- Štampani materijal "Praktični primeri"

Opis modula:

Cilj ovog modula je obezbeđivanje praktičnih veština za upravljanje inkluzivnim učionicama. Polaznici će dobiti detaljne informacije o ključnim strategijama i naučiti o primerima dobrih praksi, a takođe će proći obuku o aktivnim i kooperativnim metodima. Na ovoj sesiji akcenat će biti na iskustvenom učenju i planiranju za praktičnu primenu. Radićemo na studijama slučajeva i pripremiti mali nastavni plan i program za unapređenje socijalne inkluzije i interkulturalnog učenja.

U toku ove sesije će se rešavati potrebe dece povratnika i od polaznika će se tražiti da identifikuju inkluzivne strategije koje mogu da podrže njihovu repatrijaciju.

Radni proces:

1. Zagrevanje: „Istorija mog imena“ (videti dodatak)
2. Predstavljanje praktičnih [vežbi](#)
3. Individualni rad: pravljenje manjih aktivnosti za zajednički rad u grupi, početak školske godine, društvene događaje, lekcije

Napomena: Važno je orijentisati se na izazove za integraciju dece Roma, Aškalija i Egipćana i dece povratnika. U ovom delu treba diskutovati o preprekama za inkluziju.

8. Učenje na osnovu projekta

Trajanje i mesto u programu: 1 č 30 m, dan 1.3. ujutro

Posebni ciljevi:

1. Razjašnjenje principa, koraka i uslova učenja na osnovu projekta
2. Razumevanje potencijalnih koristi od učenja na osnovu projekta za ciljeve inkluzivne škole i njegove kompatibilnosti sa novim okvirnim nastavnim planom i programom

Potrebni resursi:

- računar, projektor, ekran
- PowerPoint prezentacija "Učenje na osnovu projekta"
- Flipčart, markeri, papir
- Štampani materijal Ključne kompetencije u novom Okvirnom planu i programu
- Štampani materijal [Ključni elementi učenja na osnovu projekta](#)

Opis modula:

Deo 1 (30 min): Instruktor predstavlja ključne elemente učenja na osnovu projekta i daje dva primera. U manjim grupama polaznici upoređuju te elemente sa principima novog Okvirnog plana i programa i ključnim kompetencijama koje on predviđa. Pomoću 'pop-corn' (kokica) metoda, polaznici iz različitih grupa pokazuju zašto se ta dva primera uklapaju.

Deo 2 (20 min): U manjim grupama (formiranim prema uzrastu učenika koje podučavaju) polaznici osmišljavaju aktivnost učenja na osnovu projekta koja se može primeniti kod njihovih učenika, uzimajući u obzir njihov lokalni kontekst, poreklo i prioritete.

Deo 3 (40 min): O svakoj predloženoj aktivnosti se vodi diskusija i svaka se analizira. Kolege i instruktori daju povratne informacije i sugestije.

9. Planiranje razvoja škole. Timski rad

Trajanje i mesto u programu: 1 č 30 m, dan 1.3. poslepodne

Posebni ciljevi:

1. Konsolidovati razumevanje školskog razvojnog procesa u cilju integrisanja inkluzivnog pristupa
2. Pokrenuti planiranje participatornog procesa na nivou škole na osnovu kog se radi plan razvoja škole koji bi trebalo predstaviti na početku druge sesije obuke
3. Podići nivo svesti o značaju dobre timske saradnje za uspeh procesa planiranja i realizaciju plana

Potrebni resursi:

- Flipčart, papir, markeri
- Štampani materijal "[Uloge u grupi](#)"
- Štampani materijal "[Grupni zadaci](#)"

Opis modula:

Deo 1 (10 min): Instruktor počinje sa ponavljanjem glavnih elemenata predstavljenih na prethodnim sesijama, naglašavajući da sada, posle predstavljanja nekoliko primera aktivnosti, metodologije učenja na osnovu projekta i, imajući u vidu prethodno iskustvo polaznika i specifičnosti njihovog lokalnog konteksta, sada mogu bolje da razumeju vrste mera i aktivnosti koje bi mogli da uključe u plan razvoja svojih škola da bi bio inkluzivniji i uspešan za svu decu.

Deo 2 (40 min): U školskim grupama, polaznici rade sledeće zadatke:

- a. Podeliti uloge (moderator, osoba zadužena za posmatranje komunikacije i timskog rada, merač vremena, izvestilac, pisac i kritički mislilac). To se radi na osnovu primljenog štampanog materijala. Instruktor proverava da li su svi shvatili uputstva i daje razjašnjenja po potrebi
- b. Uraditi nacrt plana o načinu organizacije ovog procesa na nivou škole uzimajući u obzir sledeća pitanja:
 - Ko će biti uključen?
 - Na koji način komunicirati?
 - Gde i kada bi planiranje trebalo da se obavlja?
 - Šta je neophodno za pripremu procesa?
 - Koje bi elemente trebalo uzeti u obzir tokom procesa?
 - Koje rizike treba izbegavati?
- c. Pripremiti i zajednički se dogovoriti o predstavljanju plana kolegama iz drugih škola

Deo 3 (40 min): Diskusija o timskom radu: kako obezbediti dobru timsku atmosferu i produktivnost tima. Svaka osoba odgovorna za posmatranje komunikacije i timskog rada će razmenjivati sa svim polaznicima svoja zapažanja i davati komentare. Od polaznika se traži da daju primedbe sa svoje tačke gledišta. Instruktor zapisuje neke ključne zaključke o faktorima koji olakšavaju i blokiraju timski rad.

Uloge u grupi:

Svi učesnici u grupi imaju u isto vreme ulogu da diskutuju o pitanjima vezanim za zadatak grupe i igraju posebne uloge u grupi. Posebne uloge su:

1. Moderator

Vaša uloga je da moderirate diskusiju, vodeći računa da svako dobije priliku da govori, da se o svim mišljenjima diskutuje i da se sva analiziraju, da se odluke donose demokratski i da se izbegavaju odstupanja od zadatka. Da bi se obezbedilo izbalansirano učešće, možda će biti potrebno da nekim polaznicima postavite dodatna pitanja, a da druge prekinete i od njih zatražite kraće odgovore. Na kraju sastanka grupe, trebalo bi da tražite da izvestilac sumira ključna pitanja koja će biti predstavljena drugim kolegama i dobijete povratnu informaciju o tome od članova grupe.

2. Osoba zadužena za posmatranje komunikacije i timskog rada

Vaša uloga je da posmatrate kako članovi grupe komuniciraju i rade kao tim. Da li moderator uspešno igra dodeljenu ulogu? Da li je komunikacija izbalansirana ili neko govori više od drugih? Da li se neka mišljenja ignorišu? Ukoliko ima neslaganja, na koji način se rešavaju? Da li se članovi grupe uzajamno potpomažu u izvršenju zadatka?

3. Kritički mislilac

Vaša uloga je da razmišljate o formulisanim predlozima i identifikujete rizike u njihovoj primeni. Treba da razmišljate, na primer, o tome kako bi direktor škole, predstavnik opštinske uprave za obrazovanje ili predstavnik roditelja reagovao na predloge. Takođe treba konstruktivno da razmišljate na koji način izbeći ili ograničiti identifikovane rizike.

4. Merač vremena

Vaša uloga je da pomognete timu da poštuje dodeljeno vreme. Imajući u vidu pitanja koja treba da se reše, treba da upozorite članove tima da su suviše spori ili da imaju vremena da detaljnije razmotre neka pitanja.

5. Izvestilac

Vaša uloga je da predstavite ključne zaključke svim učesnicima. Zbog toga treba da vodite beleške u toku čitave diskusije i dogovorite se sa članovima grupe šta će se predstaviti.

6. Pisac

Vaša uloga je da na flipčartu napišete glavne ideje nastale intervencijama članova grupe, kada budu formulisane. To će pomoći u praćenju onoga o čemu se vodi diskusija, izbegavanju nepotrebnih ponavljanja i napredovanju u ispunjenju zadatka.

Grupni zadaci

Imajući u vidu ono što je predstavljeno u ovom i prethodnom modulu i lokalni kontekst u vašoj školi, zadatak vaše grupe je izrada nacrtu plana organizacije školskog razvojnog procesa na nivou škole.

Za ovo možete da razmotrite sledeća pitanja:

Ko će biti uključen?

Na koji način ćete komunicirati sa kolegama?

Kada i gde treba obavljati planiranje?

Šta je potrebno za pripremu procesa?

Koji elementi treba da se uzmu u obzir u toku procesa?

Koje rizike treba izbegavati?

10. Domaći zadatak: zadaci do druge sesije obuke. Evaluacija

Trajanje i mesto u [programu](#): 1č 30 m, dan 3.1. poslepodne

Posebni ciljevi:

1. Obezbediti uslove da se stečeno znanje sa obuke pretoči u praksu u školama polaznika
2. Oceniti obuku

Potrebni resursi:

- Alat za školski pregled
- [Smernice za studiju slučajeve](#)
- [Smernice za plan razvoja škole](#)

Opis modula:

Deo 1 (40 min) Nastavak prethodnog modula: predstaviti i diskutovati o planovima za izradu plana razvoja škole u svakoj školi. Izvestioci određeni za svaku školu na prethodnoj sesiji predstavljaju plan za organizovanje školskog razvojnog procesa. Ostali polaznici i instruktori daju povratne informacije i sugestije. Trener predstavlja alate za školski pregled i obaveštava učesnike da će ovo biti deo domaćeg zadatka koji moraju da pripreme do druge radionice za obuku.

Deo 2 (10 min) Upoznavanje sa drugim zadatkom koji polaznici dobijaju za domaći zadatak: pojedinačno, svaki polaznik će odabrati jedno dete iz svog razreda i uradiće studiju slučaja na bazi datih smernica. Prikaz studije slučaja (tako da zaštiti anonimnost odabranih učenika) će se obaviti prvog dana drugog kursa obuke.

Deo 3 (20 min): evaluacija polaznika. Instruktor daje kratak pregled sadržaja obuke i glavnih razmotrenih tema. Polaznici dobijaju obrazac za ocenjivanje i sami ga popunjavaju. Obrazac za ocenjivanje sadrži sledeće odeljke:

- a. Zamislite da idete na sastanak sa gradonačelnikom i u hodniku sretnete direktora škole. Imate samo 1 minut da mu opišete šta se dešavalo na obuci („govor za lift”)
- b. Koje su 3 najinteresantnije nove stvari koje ste naučili na obuci i zašto?
- c. Opišite jednu konkretnu promenu u Vašoj školi za koju smatrate neophodnom kao rezultat obuke.

Deo 4 (20 min): provera prvobitnih očekivanja i povratne informacije koje su dali polaznici obuke. Instruktor naglas čita očekivanja koja su polaznici formulisali na početku obuke (prethodno grupisana po kategorijama da bi se izbegla nepotrebna ponavljanja). Posle toga polaznici svrstavaju očekivanja (u otvorenoj diskusiji čitave grupe) u sledeće kategorije:

- Očekivanja koja su ispunjena u toku obuke
- Očekivanja koja su delimično ispunjena u toku obuke ili koja nisu ispunjena ali im se treba posvetiti na narednim sesijama obuke
- Očekivanja koja više nisu relevantna

Kroz interaktivnu vežbu (zavisno od mogućnosti koje prostorija za obuku pruža) polaznici iznose svoja mišljenja o različitim aspektima obuke, uključujući:

- program

- metode obuke
- saradnju s kolegama
- lični doprinos
- logistiku
- celokupan projekat

Obuka će se završiti završnim komentarima: jednom rečenicom za koju polaznici treba da izaberu jedan od sledećih početaka:

- Ja ću ...
- Želim
- Nadam se...
- Treba da ...
- Ja

Moduli obuke za DEO II

11. Otvaranje i pregled školskih razvojnih planova

Trajanje i mesto u programu: 2 č i 15 m, dan 2.1. pre podne

Konkretni ciljevi:

5. Smeštanje drugog dela obuke u okvir programa i kontekst prethodnog rada;
6. Rekapitulacija ključnih elemenata prethodne obuke;
7. Pregled školskih razvojnih planova, povratne informacije i diskusija;
8. Razjašnjavanje ključnih strategija koje se odnose na socijalnu inkluziju dece Roma, Aškalija, Egipćana i povratnika.

Potrebni resursi:

- kompjuter, bimer, projekcioni ekran;
- PowerPoint prezentacije
- Štampani materijal Procena sopstvenih kapaciteta, školski razvoj;
- Materijal koji su pripremili sami učesnici.

Opis modula:

Ova sesija ima tri jasno razgraničena dela u kojima različiti instruktori mogu delovati kao moderatori.

Prvi deo obuhvata pozdravne govore, aktivnost za „zagrevanje” i prezentaciju programa obuke za Deo II, njegove konkretne ciljeve i zadatke, kao i neke glavne elemente na kojima počiva pristup obuci. Pomoću slajdova biće predodčen opšti pregled svih sesija obuke.

Preporučena aktivnost za „zagrevanje”: „Krug rotacije” (20 minuta)

Postupak:

Grupa formira unutrašnji i spoljni krug tako da učesnici stoje u parovima, licem u lice.

Od učesnika se traži da prodiskutuju izjave ili razmotre pitanja koja postavi instruktor.

Posle kraće diskusije, spoljni krug se pomera za jedno mesto, pa svaki učesnik sada ima novog sagovornika.

Aktivnost se završava onda kada je razgovarao svako sa svakim.

Spisak izjava i komentara:

- Kakav osećaj u Vama izaziva to što vikend posvećujete obuci?
- Da li ste u učionici imali prilike da se susretnete s nekom situacijom zbog koje ste se setili naše obuke?
- Kako ste izašli na kraj s takvim situacijama?

- Da li je naša obuka na neki način uticala na Vašu komunikaciju sa romskom, aškalijskom i egipćanskom decom?
- Da li ste primenili bilo koju aktivnost iz priručnika? Kakva su Vaša iskustva s tim u vezi?
- Čega se sećate sa prve obuke?
- Kakav je razvojni plan škole i šta mislite o takvoj koncepciji?
- Možete li da definišete pojam „strukturna diskriminacija“?
- Možete li navesti neke primere iz vlastitog iskustva o tome kako očekivanja nastavnika mogu uticati na rezultate učenika?
- Da li biste svoju decu poslali u školu?

Kratka rekapitulacija u plenumu: razjašnjenja, razmena saznanja (5 minuta).

Drugi deo usredsređen je na pregled zadataka za koje se očekivalo da ih učenici obave kod kuće:

- Procena situacije u njihovoj školi na osnovu upitnika koji su im podeljeni tokom prethodne obuke
- Razvoj nacrtu školskog razvojnog plana na osnovu razumevanja celovitog pristupa socijalnoj inkluziji i na prilagođavanju takvog razvojnog koncepta specifičnom lokalnom kontekstu svake škole i svakodnevnog rada učesnika.

Svaki školski tim proći će kroz sledeće dve faze:

Faza 1: Kratka prezentacija zaključaka donetih na osnovu upitnika posle koje će, ako to bude potrebno, uslediti pitanja koja će kolege i instruktori postavljati radi razjašnjenja;

Faza 2: Prezentacija razvojnih planova i dobijanje povratnih informacija i sugestija od kolega i instruktora. Rasprava o planovima vodiće se na osnovu dokumenta Samostalna procena.

Kada sve škole završe fazu 2, počinju sledeće faze:

Faza 3: Pregled školskih razvojnih planova na osnovu dobijenih povratnih informacija, u školskim timovima.

Faza 4: Prezentacija onoga što je u planovima promenjeno.

Na taj način će svaki tim moći da ima koristi i od neposrednih povratnih informacija koje dobija od kolega i instruktora, kao i od toga što će saslušati planove koje predlažu druge škole.

12. Pregled studija slučaja koje se odnose na novopridošlu decu

Dužina i mesto u [programu](#): 45 minuta, dan 2.1. pre podne

Konkretni ciljevi:

1. Razmišljanje o položaju u kome se nalaze novopridošla deca kada stupe u odeljenje;
2. Identifikovanje specifičnih potreba i elemenata u vezi sa praksom upravljanja učionicom koji bi mogli da zadovolje te potrebe;
3. Identifikovanje mogućnosti za korišćenje materijala i resursa koja novopridošla deca donose celom razredu;
4. Stimulisanje razmene iskustava i komunikacije između nastavnika škola koje su uključene u taj proces.

Potrebni resursi:

- Obrazac za posmatranje, čekliste o novopridošloj deci
- Materijal koji su pripremili sami učesnici.

Opis modula:

U malim mešovitim grupama od četiri-pet učesnika, svaki učesnik predstavlja studiju slučaja koju je pripremio/la i diskutuje o njoj s drugim članovima grupe.

Nakon što svi učesnici predstave svoju studiju slučaja, grupa je dužna da identifikuje:

- ključne specifične potrebe novopridošle dece i prepreke sa kojima se oni suočavaju;
- prilagođenu praksu upravljanja učionicom koja može doprineti zadovoljavanju tih potreba;
- glavne jake strane i resurse koje novopridošla deca donose sobom;
- metode za najbolji način korišćenja tih resursa kako bi oni poslužili za dobrobit sve dece i povezanost celog odeljenja.

Po jedan predstavnik svake grupe podeliće sa drugima ključne rezultate i biće sačinjene dve zajedničke tabele na osnovu prezentacije:

Specifične potrebe	Načini da se one zadovolje	Jake strane	Načini upotrebe

Zaključci bi trebalo da se odnose na (1) važnost pažljivog nastavničkog praćenja, (2) potrebu da se preduzme neka mera, a ne samo da se očekuje da se dete prilagodi i (3) činjenicu da uvek postoje korisni resursi koje deca donose sobom, a ne samo prepreke i njihove potrebe.

13. Unapređenje inkluzije repatrirane dece Roma, Aškalija i Egipćana

Dužina i mesto u programu: 1 č 30 m, dan 2.1. posle podne

Konkretni ciljevi:

4. Predstavljanje pojma obrazovne rezilijentnosti (jačanje životne otpornosti u školskoj sredini) i razmišljanje o implikacijama tog pojma na nastavu i učenje;
5. Upoznavanje učesnika s razumevanjem faktora visokog rizika i faktorima zaštite za razvoj dece;
6. Informacije o potrebama repatrirane dece koje će predočiti eksterni ekspert za dečju psihologiju;
7. Kontekstualizacija i adaptiranje pojma životne otpornosti na realni život škole;
8. Integrisanje inkluzivne i interkulturalne perspektive u školske razvojne planove.

Potrebni resursi:

- računar, projektor, projekcioni ekran;
- materijal: Rezilijentnosti, radni list o deci nad kojom je izvršena repatrijacija
- PowerPoint prezentacija "Obrazovne rezilijentnosti";
- ekspert

Proces rada

Deo 1: Biografska aktivnost „Moj razvoj” (20 minuta)

a) Individualni rad zasnovan na autorefleksiji

Učesnici dobijaju list papira i na njemu crtaju svoju liniju života. Pozvani su da strukturišu i vizualizuju vlastiti proces socijalizacije.

Impulsi za razmišljanje:

- Početni uslovi koje sam imao/la?
- Dobra i loša iskustva?
- Izazovi s kojima sam morao/la da se hvatam u koštac?
- Šta mi je pomoglo da izađem na kraj s tim izazovima?
- Kakvu vrstu podrške sam dobijao/la u teškim životnim situacijama?
- Šta mi je pomoglo da postanem ovo što sam danas?

b) Kratka izlaganja zapažanja

Instruktor bi mogao da naglasi značaj porodične istorije, odnosa i društvene podrške i da predstavi pojmove zaštitnih faktora i negativnih faktora.

Deo 2: Pojam obrazovne rezilijentnosti i implikacije tog pojma za škole

a) Pojam životne otpornosti (rezilijentnosti):

PowerPoint prezentacija koju izlaže instruktor (10 minuta);

Primeri i psihološke perspektive koje izlaže spoljni ekspert iz organizacije koja radi sa vraćenom decom i poželjno je iz oblasti psihologije, nakon čega sledi diskusija (15 minuta);

Vežbanje u maloj grupi na osnovu radnog lista (20 minuta).

b) Škola kao prostor podrške:

PowerPoint prezentacija koju izlaže instruktor (10 minuta);

Saveti spoljnog eksperta i diskusija (15 minuta).

14. Primena učenja kroz saradnju u radu s decom povratnicima

Dužina i mesto u programu: 1 č 30 m, dan 1.4. posle podne

Konkretni ciljevi:

4. Shvatiti vrednost metoda učenja kroz saradnju za učenje, atmosferu u učionici i koheziju u razredu;
5. Ispitivanje pojma životne otpornosti i posledica koje on ima po škole i nastavnike;
6. Analiza ambijenta učionice i planiranje pozitivnog okruženja.

Potrebni resursi:

- Računar, projektor, projekcioni ekran;
- PowerPoint prezentacija "Učenje kroz saradnju";
- Radni list "Studije slučaja";
- Radni list "Ranjiva deca – razumevanje simptoma duševnog bola";
- Radni list "Ključne strategije za pružanje emocionalne podrške".

Opis modula

Modul ima dve dimenzije:

- dimenziju koja je usredsređena na razumevanje potreba dece povratnika i dužnost škole da odgovori na te specifične uslove i potrebe;
- dimenziju koja je usredsređena na razumevanje prednosti i izazova metodologije učenja kroz saradnju.

Tako modul počinje vežbom iz učenja kroz saradnju da bi se shvatilo šta škola može da učini kako bi podržala decu povratnike, posle čega će uslediti prezentacija o učenju kroz saradnju i diskusija o toj temi.

Deo 1: vežba iz učenja kroz saradnju

- a) Učesnici će biti podeljeni u šest grupa i radiće po 15 minuta na sledeći način:
- Dve grupe će analizirati studije slučaja i simptome dece koja su ophrvana duševnim bolom;
 - Dve grupe će razmotriti strategije pružanja emocionalne podrške i omogućavanje socijalne inkluzije na nivou učionice;
 - Dve grupe će razmotriti saradnju između škole i roditelja u cilju pružanja podrške.

U prvoj grupi nastavnici će pripremiti karte studija slučajeva na kojima će ukratko opisati porodičnu predistoriju, uzrast, ponašanje, postignuća i probleme s kojima se dete suočava. Te karte će biti korišćene kao resursi u sledećem koraku. Ako je potrebno, biće izneti neki primeri iz studija slučaja da bi se objasnilo kako treba raditi dalje.

U drugim dvema grupama učesnici razmatraju koje strategije od onih koje su preporučene u radnim listovima najviše odgovaraju kontekstu kosovskih škola.

- b) U mešovitim grupama učesnici imaju na raspolaganju po 20 minuta za analiziranje konkretnih situacija iz učionice i za identifikovanje mogućnosti za pružanje podrške i preduzimanje konkretnih mera intervencije, ali i za razumevanje ograničenja u radu koja su prouzrokovana nejednakošću i diskriminacijom.

Svaka grupa dobija karte iz prethodnog koraka. Svaki član grupe će analizirati situaciju u kojoj se dete nalazi i svi članovi grupe će zajedno utvrditi preporuke za obrazovnu podršku.

- c) Svaka grupa diskutuje o glavnim ishodima i pravi se zajednički spisak predloga (20 minuta).

Deo 2: Prezentacija o učenju kroz saradnju

Instruktor iznosi prezentaciju o učenju kroz saradnju, dovodeći takvo učenje u vezu sa iskustvom koje su učesnici neposredno pre toga stekli (15 minuta).

Opšta diskusija (10 minuta) u kojoj će težište biti na načinima na koje se metode učenja kroz saradnju mogu koristiti u školama na Kosovu:

- radi jačanja motivacije za učenje i poboljšanja uspeha u školi;
- radi omogućavanja integrisanja novopristigle dece;
- radi poboljšanja atmosfere u razredu i odnosa između dece koja pripadaju većinskoj grupi i dece koja pripadaju manjinskim grupama.

15. Svest o kulturi, jeziku i interkulturalnom obrazovanju

Dužina i mesto u programu: 1 sat i 30 minuta, dan 2.2. pre podne

Konkretni ciljevi:

4. Iznošenje opšteg pregleda pristupa, programa i metodologija za interkulturalno obrazovanje i jezičku svest;
5. Poboljšanje praktične veštine učesnika u pogledu jezičke i kulturološke svesti;
6. Učenje o interkulturalnom obrazovanju na nivou razreda i kao o obrazovanju koje omogućuje horizontalnu perspektivu (*cross-cutting perspective*).

Potrebni resursi:

- računar, projektor, projekcioni ekran;
- Radni list 1. "Unapređenje jezičke svesti i kulturnog diverziteta";
- Radni list 2. "Repatrišana deca i njihove jezičke potrebe";
- Radni list 3. "Interkulturalno obrazovanje kroz plan i program rada";
- PowerPoint prezentacija "Jezička svest".

Opis modula:

Cilj ovog modula je sticanje praktičnih veština za inkluzivno upravljanje odeljenjem. Učesnicima će biti iznete informacije o ključnim strategijama i o primerima dobre prakse, a biće obučeni u pogledu aktivnih metoda učenja i metoda interkulturalnog učenja kroz saradnju. Na toj sesiji glavni naglasak će biti na razvoju plana i programa i na planiranju praktične primene. Radićemo na temama i pripremićemo male programske jedinice za unapređenje socijalne inkluzije i interkulturalnog učenja.

Tokom ove sesije učesnici će biti pozvani da identifikuju strategije koje mogu koristiti, različita kulturna iskustva dece migranata i dece pripadnika manjinskih zajednica.

Proces rada

4. Jezička svest (45 minuta):

Posle kraćeg uvoda koji iznosi instruktor, objašnjava se pojam jezičke svesti i način na koji se taj pojam razlikuje od pukog učenja jezika; u grupama od po četiri-pet nastavnika iz različitih škola koji rade s decom sličnog uzrasta, učesnici će:

- pročitati i rezimirati prva dva radna lista o jezičkoj svesti i lingvističkim potrebama dece povratnika;
- prikupiti ideje za primenu takvih aktivnosti u različitim razredima i u nastavi iz različitih predmeta;
- pripremiti vizuelnu prezentaciju tih svojih praktičnih preporuka.

Svaka grupa će predstaviti glavne preporuke za aktivnosti u pogledu jezičke svesti.

5. Interkulturalno i inkluzivno obrazovanje u školi (45 minuta):

Instruktor podseća na ideje koje su već pomenute na prethodnoj sesiji o tome da je transferzalni interkulturalni pristup najdelotvorniji način za unapređenje inkluzije i pozitivnih interkulturalnih odnosa (za razliku od izolovanih interkulturalnih aktivnosti).

Učesnike će podsetiti na aktivnosti koje su predstavljene tokom prve obuke i biće im podeljene brošure s drugim preporučenim aktivnostima.

U malim grupama od tri do pet nastavnika, uključujući nastavnike iz istih programskih oblasti (predmeta), nastavnici će razmeniti stavove o tome kako mogu integrisati interkulturalnu dimenziju u obrazovne aktivnosti u okviru predmeta koje predaju.

Svaka grupa će pripremiti preporuke o tome kako integrisati interkulturalni pristup u aktivnosti koje se odnose na konkretne programske teme iz njihove prakse.

16. Vršnjačko mentorstvo i vršnjačka medijacija

Dužina i mesto u programu : 1 č 30 m, dan 2.2. pre podne

Konkretni ciljevi:

1. Uvođenje vršnjačkog mentorstva i vršnjačke medijacije
2. Razvoj veštine uspostavljanja vršnjačkog mentorstva i vršnjačke medijacije i upravljanja takvim mentorstvom i takvom medijacijom na nivou škole.

Potrebni resursi:

- računar, projektor, projekcioni ekran;
- *PowerPoint* prezentacija "Vršnjačko mentorstvo i vršnjačka medijacija".

Opis modula:

Deo 1: Prezentacija pomoću slajdova koju obavlja instruktor i pitanja radi razjašnjenja (15 minuta)

Deo 2: Igranje uloga

- a) Igranje uloga u odnosu koji se uspostavlja kroz vršnjačko mentorstvo (20 minuta)

Učesnici u parovima po pet minuta igraju uloge dvoje dece u odnosu vršnjačkog mentorstva, a potom promene uloge i tako se igraju još pet minuta. Pored toga, učesnici mogu da simuliraju mentorsku interakciju gde je mentor nastavnik i gde nastavnik dobija usluge mentora.

U diskusiji koja se odvija u okviru cele grupe, instruktor:

- pita učesnike kako su se osećali u svakoj od tih uloga, kao i da li im je činjenica da su bili na drugoj strani pomogla kada su zamenili mesta s partnerom;
- naglašava ključne tačke zahvaljujući kojima odnos vršnjačkog mentorstva dobro funkcioniše.

- b) Igranje uloga iz vršnjačke medijacije (20 minuta)

U grupama od po troje učesnici igraju scenu jednostavne situacije medijacije na koju im je ukazao instruktor. Posle pet minuta menjaju uloge, tako da svako od njih igra i ulogu vršnjaka medijatora.

U toku diskusije koja se vodi u okviru cele grupe instruktor:

- pita učesnike kako su se osećali u ulozi vršnjaka medijatora i u drugim ulogama i da li im je činjenica da su bili i u drugoj ulozi pomogla pošto su zamenili mesta;
- naglašava ključne tačke zahvaljujući kojima odnos vršnjačkog mentorstva dobro funkcioniše.

Deo 3: Uspostavljanje sistema vršnjačkog mentorstva i vršnjačke medijacije u školi i upravljanje tim sistemima

Učesnici se dele u šest grupa. Tri grupe prave planove za uspostavljanje sistema vršnjačke medijacije, a tri grupe planiraju uspostavljanje sistema vršnjačkog mentorstva u nekoj zamišljenoj školi na Kosovu (15 minuta). Prve tri grupe iznose prezentaciju. Instruktor u opštoj diskusiji naglašava ključne ideje (15 minuta). Druge tri grupe iznose prezentaciju. Instruktor u opštoj diskusiji naglašava ključne ideje (15 minuta).

17. Saradnja s roditeljima. Uloga medijatora u obrazovanju

Dužina i mesto u programu: 1 č 30 m, dan 2.2. posle podne

Konkretni ciljevi:

3. Uzdizanje nivoa svesti o važnosti uključivanja roditelja pripadnika manjinskih zajednica;
4. Razumevanje uloge i odgovornosti medijatora u obrazovanju;
5. Priprema konkretnih mera za poboljšanje saradnje s roditeljima uz podršku medijatora, tamo gde ih ima.

Potrebni resursi:

- računar, projektor, projekcioni ekran;
- *PowerPoint* prezentacije "Roditelji i medijatori";
- Štampani materijal: "Uloga školskog medijatora"
- Mogući dodatni resurs: "Evropski vodič o romskim školskim medijatorima" (takođe dostupno na lokalnim jezicima)
- Medijator u obrazovanju se poziva kao gost-ekspert.

Opis modula:

Instruktor prikazuje slajdove o učešću roditelja i o ulozi medijatora.

Medijator koji je pozvan kao gost iznosi svoju priču iz iskustva i navodi primere uspešnih radnih iskustava, kao i onih koja su predstavljala izazov.

Učesnici stupaju u dijalog s medijatorom, a instruktor preuzima ulogu moderatora diskusije.

Instruktor može u diskusiju uključiti i pitanja kao što su sledeća:

- Šta medijatori očekuju od nastavnika da bi dobro obavili svoju ulogu?
- Kako medijatori mogu pomoći u teškim slučajevima napuštanja škole pre završetka školovanja ili loših rezultata u školi?
- Šta se može učiniti da bi se poboljšala delotvornost saradnje između medijatora i nastavnika?

18. Saradnja s medijatorima i obrazovnim centrima

Dužina i mesto u programu: 1 č 10 m, dan 2.2. posle podne

Konkretni ciljevi:

1. Priprema konkretnih mera za poboljšanje saradnje s roditeljima uz podršku medijatora, tamo gde oni postoje;
2. Planiranje poboljšane saradnje s lokalnim obrazovnim centrom.

Potrebni resursi:

- flipčart listovi, markeri, lepljiva traka.

Opis modula:

Modul počinje prikazivanjem **kratkog dokumentarnog filma o Berlinskoj inicijativi** (20 minuta).

U tom kratkom filmu prikazana je jedna berlinska škola u kojoj medijatori i roditelji sarađuju s nastavnicima da bi pomogli romskoj deci da se integrišu u školski sistem. Posle prikazivanja video-filma usledi kratka diskusija kako bi učesnici mogli da shvate kontekst i sadržaj opisanih aktivnosti.

Posle toga, u školskim grupama, učesnici 20 minuta naglas razmišljaju o tome kako mogu da koriste ideje iz prethodnog modula iz prikazanog video-filma kako bi poboljšali saradnju između škola, porodica i obrazovnih centara uz podršku medijatora.

Svaka škola predstavlja formulisane predloge i dobija povratne informacije od kolega i instruktora. Predlozi različitih škola se međusobno porede, a instruktor naglašava ključne tačke (30 minuta).

Zatvaranje radionice 2, domaći zadatak i evaluacija

Poslednjih 20 minuta druge obuke iskoristiće se za obaveštavanje učesnika o tome šta im je domaći zadatak i za sprovođenje evaluacije.

Domaći zadatak koji učesnici treba da obave do sledeće sesije obuke obuhvata:

- a. Saradnju sa kolegama i direktorom škole na reviziji školskog plana;
- b. Individualnu pripremu portfolija obrazovnih aktivnosti i strategija upravljanja odeljenjem koja je koncipirana ili adaptirana na temelju primera predočenih tokom obuke i primenjena u praksi u odeljenjima u kojima oni drže nastavu (najmanje tri aktivnosti po nastavniku).

Evaluacija se obavlja pomoću:

- Obrasca za evaluaciju, uključujući povratne informacije i naučene elemente (pismena evaluacija);
- Kratke interaktivne evaluacione vežbe.

Moduli obuke za DEO III

19. Otvaranje i pregled školskih razvojnih planova i aktivnosti u učionici

Trajanje i mesto u programu: 1 čas, dan 3.1, ujutro

Ciljevi:

9. Postavljanje trećeg dela obuke u programski okvir i kontekst prethodnog rada;
10. Sumiranje ključnih elemenata prethodne obuke;
11. Pregled zadataka posle druge obuke, povratnih informacija i razgovora;
12. Pojašnjavanje ključnih strategija koje se odnose na društvene inkluzije romske, aškalijske, egipćanske dece i povratnika.

Potrebna sredstva:

- Računar, projektor, ekran;
- PowerPoint prezentacija "Otvaranje i planiranje školskog razvoja";
- Materijali koje pripremaju učesnici;
- Materijali za obuku sa prethodnih sesija.

Opis modula:

Ova sesija ima tri različita dela koja mogu voditi različiti instruktori.

Prvi deo obuhvata pozdravni govor, aktivnost za zagrevanje, predstavljanje programa obuke za 3. deo, njegove ciljeve, kao i neke od glavnih elemenata iza pristupa obuke. Pregled sesija obuke će biti predstavljen slajdovima.

Predložena aktivnost za zagrevanje: „Barometar“ (10 min)

Drugi deo (20 min) je kratak pregled nekih ključnih obrazovnih strategija koje su predstavljene za vreme prethodne dve sesije.

Od učesnika se traži da preispitaju u malim mešovitim grupama različite predstavljene pristupe, uključujući:

- b) prilike za društveno međusobno delovanje u učionici i u školi;
- c) grupni rad: osnovno uređivanje i sastav grupa;
- d) učenje zasnovano na projektu;
- e) uklapanje dece povratnika;
- f) međukulturalne aktivnosti.

Posle preispitivanja razgovaraće o onome čemu daju prednost i o tome koliko su praktične različite strategije u stvarnosti njihovih škola.

Instruktor treba da naglasi važnost porodičnog porekla, odnosa, društvene podrške i predstavlja ideje zaštitnih činilaca i nepoželjnih činilaca.

Treći deo (1 čas) fokusira se na pregled domaćih zadataka koje su učesnici trebali da pripreme:

- Ažurirani školski razvojni plan zasniva se na razumevanju celog školskog pristupa društvenoj inkluziji i prilagođavanju ove razvojne ideje određenom lokalnom kontekstu svake škole i svakodnevnom radu učesnika;
- Aktivnost čiji je cilj poboljšanje saradnje sa roditeljima.

Svaki školski tim će proći kroz sledeće 2 faze:

Faza 1: Predstavljanje ažuriranih školskih razvojnih planova, kao i izrađene pripreme za njihovo sprovođenje od prethodne sesije obuke, kao i aktivnosti u vezi sa roditeljima i relevantnim sprovedenim obrazovnim aktivnostima.

Faza 2: Povratne informacije i predlozi kolega i instruktora. Razgovori o planovima vodiće se na osnovu dokumenta „Osnovna pitanja za samostalnu procenu škola“.

Konačni opšti razgovor će se usredsrediti na uzajamno učenje i isticanje najvažnijih zaključaka koji proističu iz prezentacija i o tome šta treba učiniti za delotvoran i održiv školski razvojni proces.

20. Saradnja, rešavanje sukoba i timski rad: „Kuća mojih snova“

Trajanje i mesto u programu: 1 č 30 m, dan 3.1, jutro

Ciljevi:

1. Stimulisanje razmene iskustava i komunikacije između učesnika;
2. Identifikovanje posebnih potreba i strategija komunikacije koje mogu da pomognu u razrešenju sukoba;
3. Razgovor o situacijama u učionici, gde se ova aktivnost može koristiti za postavljanje osnovnih pravila;
4. Razumevanje pojma medijacije/posredovanja i uloga medijatora/posrednika u školi;
5. Identifikovanje prilika za saradnju sa Romima medijatorima.

Potrebna sredstva:

- Olovke i papir različitih veličina;
- Prezentacija „Konflikt, saradnja, timski rad“

Opis modula:

Učesnici se angažuju u sve 3 faze vežbe „Kuća mojih snova“, onako kako je opisano u odeljku sa materijalima za obuku (1 č 10 m).

Ostatak sesije posvećen je referisanju na drugom nivou koji se usredsređuje na sledeća pitanja:

- Da li je ova aktivnost korisna za razmišljanje o međusobnom delovanju između đaka u učionici i Vaših kolega u timu nastavnika?
- Šta možete da izvučete iz ove aktivnosti da bi se poboljšala delotvornost saradnje u Vašem timu?
- Kako možete da iskoristite ovu aktivnost sa svojim đacima? Dajte neke primere.
- Na osnovu vežbe i vašeg školskog iskustva, koje prilike za saradnju sa medijatorima za Rome (gde stvarno postoje, gde postoje hipotetički, gde nema posrednika) možete da identifikujete?

21. Bavljenje problemima koje je otkrila analiza školskih aktivnosti i posete školama: nastavni planovi

Trajanje i mesto u programu: 3 č podeljena u 2 dela, svaki po 1 č 30 m, dan 3.1 popodne

Ciljevi:

9. Pregled i rezimiranje podrazumevanih i izričitih strategija za društvenu inkluziju;
10. Stavljanje u kontekst i prilagođavanje ideje društvene inkluzije u stvarnost učionica;
11. Poboljšavanje kvaliteta nastavnih planova i uklapanje perspektive inkluzivnog pristupa u nastavne planove koji se zasnivaju na analizi proučavanja slučajeva.

Potrebna sredstva:

- Računar, projektor, ekran;
- Obrazovne aktivnosti
- Štampani materijal "Koristi aktivnog učenja"
- Radni obrazac o poboljšanju nastavnog plana.

Opis sesije:

Deo 1: uklapanje perspektive inkluzivnog pristupa u nastavni plan

Koristeći radni obrazac za model poboljšanja nastavnog plana, svaki instruktor predstavlja primer časa kojem je prisustvovao u školi na Kosovu, razgovara o tome sa učesnicima i predstavlja alternativni način da se bavi predmetnim pitanjem. Ovo je povezano sa davanjem osnovnih informacija o koristima strategija aktivnog učenja (20 min.).

U mešovitim grupama od po 4 učesnika podeljen je komplet nastavnih planova koji su posmatrani u toku školskih poseta i prazni radni obrasci za poboljšanje nastavnog plana

Svaka grupa ima sledeći zadatak (40 min.).

Za svaki od predstavljenih slučajeva:

- Molimo da svako za sebe pročita opise i pokuša da identifikuje pozitivne strategije za inkluziju.
- Saglasiti se u vidu konsenzusa sa kolegama u grupi o alternativnom načinu za predmetni čas u skladu sa načelima inkluzivnog i međukulturnog obrazovanja.
- Obeležite poboljšanja na odgovarajućem radnom obrascu.

Svako poboljšanje nastavnog plana podeli se sa celom grupom i o njemu se razgovara. Instruktori postavljaju pitanja, daju povratne informacije i ističu sličnosti i razlike među različitim predlozima koje su grupe formulisale za analizirane časove (30 min.).

Jedno pitanje kojim se treba baviti jesu prilike za društveno međusobno delovanje u nepovoljnim preduslovima (nedostatak prostora, male učionice, nedovoljno klupa, nedostatak materijala, neadekvatni materijalni uslovi).

Deo 2: Pripremanje paketa za strategije inkluzivne učionice (1 č 30 m)

Ovaj deo ima dva koraka, a oba uključuju nastavnike koji rade u grupama u oblasti nastavnih planova i programa:

- a. Razmišljanje o vlastitim nastavnim strategijama (30 min.);
- b. Razvoj inkluzivnih nastavnih planova (1 č).

- a. Instruktori počinju objašnjenjem da niko nije savršen i da svi imamo situacije kada smo ponosni i srećni onim što smo postigli, a ponekad i situacije kada shvatamo da smo mogli bolje da radimo. Skloni smo da više pamtimo svoje uspehe, i to je dobro, jer nas stimuliše i pomaže nam da se dalje popravljamo, ali možemo da učimo i kada razmišljamo o situacijama gde bismo, ukoliko bismo mogli da putujemo u prošlost, uradili stvari drugačije. Od učesnika se traži da svako za sebe razmisli i zatim podeli sa članovima grupe dve situacije iz svoje prakse ili prakse kolege iz iste škole:
 - Situaciju kojom bi se, ako bi mogli da putuju u prošlost, pozabavili na drugačiji način;
 - Situacija na koju su ponosni i koju bi hteli da ponove u budućnosti.

Instruktor mora da pojasni da:

- Svaka grupa treba da odluči da u plenarnom delu podeli sa ostalima ukratko jedan primer: uspeh ili ispravljeno reagovanje na situaciju iz prošlosti;
 - Sve priče koje su podeljene se smatraju poverljivim i svi članovi grupe će se složiti sa onim što je podeljeno i izložiće tako da se ne može naslutiti o kom članu grupe je reč;
 - Svi članovi grupe bi trebalo da daju pozitivne i konstruktivne povratne informacije slažući se i sa uspesima koje su kolege sa njima podelile i sposobnošću da razmisle o poboljšanjima.
- b. U istim grupama učesnici biraju dva časa iz svoje prakse i planiraju ih na osnovu svih razmišljanja koja su data tokom dana tako da se ohrabruje društvena inkluzija i međukulturalno razumevanje u učionici.

Nastavni planovi se zatim dele sa celom grupom i o njima se razgovara. Instruktori mogu da daju preporuke za situacije koje su praćene u učionici, u proučavanim slučajevima ili raznim školskim posetama.

Trajanje i mesto u programu: 1 č 30 m, dan 3.2, jutro

Ciljevi:

1. Informisati ceo tim nastavnika o internetskom partnerstvu koje je predloženo njihovim školama;
1. Podići svest o koristima internetskog partnerstva i ohrabriti njegovu podršku;
2. Podržati inkluziju internetskog partnerstva u školskom razvojnom planu.

Potrebna sredstva:

- Računar sa pristupom internetu, projektor, ekran;
- Prezentacija "Online partnerstva";
- Laptop za svaku grupu ili papir iz bloka za flipčart tablu i markeri.

Opis sesije:

Instruktor ukratko predstavlja ideju o internetskom partnerstvu, prikazanim primerima platformi i zajedničkim projektima i predstavlja opšte elemente procesa.

Učesnici mogu da zamole da im se pojasne pitanja.

Ostatak sesije će biti simulacija u kojoj je jedan instruktor, nastavnik sa Kosova koji je deo internet partnerstva, drugi instruktor koji je nastavnik partnerskog odeljenja i učesnici koji su đaci u uključenom odeljenju sa Kosova.

Simulacija sledi 12 koraka procesa.

Referisanje će se obaviti na dva nivoa:

1. Kao učesnici
 - a. Osećanja za vreme različitih trenutaka u procesu;
 - b. Teškoće na koje se nailazi i kako ih prevazići;
2. Kao nastavnici
 - a. Kako motivisati decu;
 - b. Kako unaprediti pozitivno međusobno delovanje i društvenu inkluziju;
 - c. Kako osigurati da decu stvarno uče tokom procesa;
 - d. Kako sprečiti sukobe i rizike i upravljati njima.

23. Vrednovanje obrazovnih aktivnosti

Trajanje i mesto u programu: 1– č 30 m, dan 3.2 ujutro

Ciljevi:

1. Podići svest o važnosti, ali i izazovima vrednovanja društvene inkluzije obrazovnih aktivnosti;
2. Izlaganje i razgovor o primerima načina i aktivnosti koje se mogu koristiti za formativno i zbirno vrednovanje obrazovnih aktivnosti.

Potrebna sredstva:

- Štampani materijali sa predloženim aktivnostima za vrednovanje.

Opis sesije:

Instruktor bira dve metode koje su predložene da bi ih upotrebio sa učesnicima u vrednovanju prethodne sesije o internetskom partnerstvu. Ovo se radi u obliku vežbe-simulacije.

Nakon aktivnosti sledi referisanje i opšta diskusija koja je usredsređena na:

- a. Razliku između formativnog i zbirnog vrednovanja i njihove uloge u vezi sa procesima učenja i aspektima društvene inkluzije;
- b. Upotrebu metoda sa decom različitog uzrasta i razmatranje ograničenja na koja se nailazi u školama (male prostorije, zahtevi nastavnog plana i programa itd.);
- c. Deljenje sličnih primera strategija i metoda vrednovanja koje učesnici koriste ili ideja koje su dobili na osnovu datih primera;

Identifikovanje nekih elemenata koji čine da aktivnosti vrednovanja doprinesu ciljevima društvene inkluzije u mešovitom odeljenju.

- d. Identifikovanje nekih elemenata koji dovode do toga da aktivnosti vrednovanja doprinose ostvarivanju sveukupnih ciljeva socijalne inkluzije u mešanom odeljenju.

24. Kako može učesničko vrednovanje da pruži podršku školskom razvoju

Trajanje i mesto u programu: 1 č 30 m, dan 3.2 popodne

Ciljevi:

1. Uvesti ključne elemente u vezi sa učesničkim vrednovanjem kao deo školskog razvojnog procesa;
2. Pripremiti timove da organizuju i vode proces vrednovanja u svojim školama na kraju školske godine.

Potrebna sredstva:

- Računar, projektor, ekran;
- Štampani materijal za monitoring i evaluaciju

Opis sesije:

Sesija počinje uvodnim informacijama koje instruktor daje o ključnim elementima u vezi sa vrednovanjem i prednostima učesničkog vrednovanja za pružanje podrške i osnaživanje tima u svakoj školi (15 min.).

U školskim timovima i koristeći radne obrasce sa pitanjima-smernicama za vrednovanje učesnici planiraju proces vrednovanja u svojoj školi (15 min.).

Ohrabruju se da se pozovu na kontrolni spisak koji je korišćen za početnu procenu i na svoje školske razvojne planove.

Svaka grupa predstavlja plan i dobija povratne informacije od kolega i instruktora (30 min).

Pošto dobiju povratne informacije, grupe dorađuju svoje planove (10 min). Svaka grupa ukratko deli sa ostalima dorađeni plan za vrednovanje (20 min.).

Trajanje i mesto u programu: 1 č 30 m, dan 3.2 popodne

Ciljevi:

1. Stimulisati razmišljanje o procesu obuke i njegovoj vezi sa praksom učesnika;
2. Izložiti i koristiti neke interaktivne metode vrednovanja koje se mogu koristiti za školske aktivnosti;
3. Dobiti povratne informacije od učesnika i podići njihovu svest o tome šta su učili.

Potrebna sredstva:

- Papir iz bloka za flipčart tablu, markeri, papirići-nalepnice.
- Okvir za ključne stručnosti za nastavu u vezi sa društveno-kulturološkom raznovrsnošću

Opis sesije:

Koristeći neke interaktivne metode, instruktori vrednuju sa učesnicima tekuću sesiju obuke i celokupno iskustvo sa tri sesije obuke.

Poslednja korišćena metoda zasnivaće se na Okviru za ključne stručnosti za nastavu u vezi sa društveno-kulturnom raznovrsnošću koji je razradio Savet Evrope.

Referisanje za svaku aktivnost izvešće se na tri nivoa:

- Proces (kako je tekao, kako su se učesnici osećali, kako su obavljali zadatke itd.);
- Sadržaj (koji su rezultati vrednovanja);
- Dalje korišćenje (kako se metoda može prilagoditi za korišćenje u školi).

Instruktori takođe ukratko predstavljaju ostale metode koje su izložene u materijalima i razgovaraju o različitim verzijama i mogućnostima prilagođavanja ovih metoda.

Ova radionica će se okončati pripremom za krajnje vrednovanje na osnovu pojedinačnih portfolija i pisanih listova za vrednovanje.

Resursi za nastavnike

Uvod

Ovo je skup različitih resursa koja vam pomažu da Vašu školu nastavnici koji prisustvuju obuci učine inkluzivnijom i efikasnijom u upravljanju raznolikošću.

Obuhvaćeni su neki od osnovnih dokumenata o ključnim konceptima i pitanjima, instrumenti korisni za procenu situacije u školi i zajedničko angažovanje sa kolegama u održivom i demokratskom procesu razvoja škole, kao i sugestije za obrazovne aktivnosti koje se mogu koristiti sa učenicima raznih uzrasta ili kolegama nastavnicima.

Ove resurse ne bi trebalo shvatiti kao recepte koje bi trebalo reprodukovati, već kao izvor inspiracije za izradu materijala koji se mogu usvojiti na lokalnom nivou na osnovu prethodnih iskustava i na osnovu potreba koje su škole identifikovale.

Neke od aktivnosti koje su deo ovog procesa su obuka, dok druge mogu biti korišćene u smislu domaćih zadataka koji se zadaju nakon svake sesije obuke.

Jedan od medota koji se planira u smislu vrednovanja učesnika kursa se zasniva na portfoliju aktivnosti koje su sprovedene u školama i na osnovu sadržaja obuke. Ovi resursi su direktno korisni takođe iz ove perspektive.

Dalin & Rolff (2000), Rolff (1991)

Lestvica razvoja škola

Škola koja rešava probleme/škola koja uči

- Potpuno razvijena i škola koja samostalno evoluira
- Timska saradnja na svim nivoima
- Stalno objašnjavanje ciljeva
- Priprema i sprovođenje programa
- Stručno usavršavanje osoblja i samokontrola

Projektno orijentisana škola

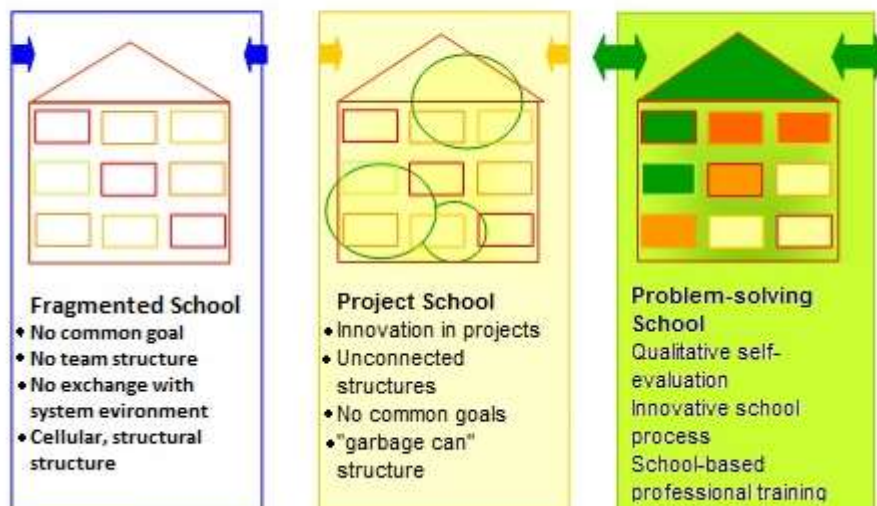
- Škola sa inovativnim zadacima u vidu pojedinačnih projekata
- Dobri radni odnosi
- Grupni rad samo u okviru projekata
- Nema koordinisanog sistema ciljeva
- Sporadični spoljni odnosi

Fragmentisana škola

- Uobičajena škola sa upravom i labavo povezanim časovima
- Dobri radni odnosi
- Nema timske saradnje u tesnoj podeli rada
- Nema koncepta odabranog cilja i konzistentnog programa
- Nesistematski spoljni odnosi

Dalin/Rolff (1990) + Rolff (1991)

School as Organisation (vgl. Rolff 1991)

Školsko planiranje za inkluzivnu i interkulturalnu školu

Opšte informacije

Školsko planiranje za interkulturalnu školu se može uključiti u planiranje razvoja škole koje se već sprovodi u školama. Svaka školska zajednica će biti u različitoj fazi procesa planiranja razvoja škole i imaće različite koncepcije najcelishodnijeg načina razvoja inkluzivne i interkulturalne škole. Te razlike će uticati na način na koji svaka školska zajednica pristupa procesu planiranja.

Predlažu se četiri glavne faze koje bi škole mogle uzeti u obzir:

- analiza postojeće prakse i obezbeđivanja
- koncipiranje plana
- program sprovođenja
- evaluacija

Ove faze čine cikličan proces koji je stalno u osnovi rada škole. Postoje mnogi pristupi školskom razvojnom planiranju i važno je da školska zajednica usvoji pristup koji odgovara njenoj konkretnoj situaciji. Međutim, ponekad je teško znati odakle početi. Sledeće smernice mogu dati određene ideje o tome kako bi škola mogla pristupiti školskom planiranju sa interkulturalnog stanovišta.

Proces planiranja treba da pomogne svim članovima školske zajednice u razvoju inkluzivne i interkulturalne škole koja rešava potrebe sve dece u njoj. Proces planiranja treba da obuhvati sledeće:

- sprovođenje analize škole sa inkluzivnog i interkulturalnog stanovišta
- formulisanje misije, politike i akcionog plana škole
- sprovođenje školskog plana
- praćenje i evaluacija akcionog plana.

Analiza škole

Kao početni korak u procesu školskog planiranja, korisno je uraditi analizu trenutnog položaja škole u odnosu na inkluzivnost i interkulturalnost. U tom smislu bi se školska zajednica mogla angažovati u interkulturalnoj analizi škole. Za ovu analizu bi se mogao koristiti instrument za procenu sopstvenih kapaciteta škole.

Planiranje akcija

Škola može da se opredeli i da odgovori na potrebu za razvojem inkluzivne školske kulture tako što će početi od akcionog plana. Prednosti korišćenja akcionog plana kao instrumenta za pristup u kome se škola sagledava kao celina leže u tome da predstavnici čitave školske zajednice mogu da se uključe u različite elemente ovog procesa, škola može da radi u nekoliko oblasti dok u isto vreme različite grupe mogu da rade na raznim zadacima i plan se može fokusirati na to da se stvari ubrzaju. Možda neke škole već imaju akcioni plan, te stoga mogu biti spremne za širi pristup planiranju.

Neke od ključnih komponenti akcionog plana su

- prikaz u glavnim crtama uloga i odgovornosti raznog osoblja u odnosu na akcije
- definisanje prioriteta
- utvrđivanje neophodnih resursa
- određivanje konkretnih ciljeva i kriterijuma uspeha
- definisanje rokova
- uspostavljanje procedure za praćenje i evaluaciju.

Implementacija akcionog plana

Po izradi akcionog plana, članovi školske zajednice će se angažovati u procesu njegovog sprovođenja. Utvrđivanje uloga, konkretnih ciljeva, kriterijuma uspeha i rokova pomoću modela akcionog plana će olakšati školi da politike pretoči u praksu. Prioritetne oblasti će se prvo rešavati, a školska kultura će biti sve inkluzivnija kako rad u ovim oblastima bude napredovao i pažnja se bude fokusirala na druge oblasti interkulturalnog rada. Može da se desi da u toku implementacije iskrsnu nova pitanja na koje treba obratiti pažnju. Implementacija, prema tome, mora da bude fleksibilna da bi odgovorila na okolnosti koje se menjaju dok je u isto vreme i dalje verna misiji i politikama, koje u sebi sadrže interkulturalnu perspektivu škole.

Praćenje i evaluacija akcionog plana škole

Akcionni plan treba da obuhvati proceduru praćenja, analize i evaluacije do određenog datuma. Uspešno sprovođenje treba da doprinese:

- razvijanju višeg nivoa svesti o pitanjima društvene inkluzije i interkulturalnosti
- promovisanju okruženja za učenje koje je inkluzivno i koje pruža podršku, što će podstaći razvoj samopoštovanja kod sve dece
- razbijanju stereotipa i slavljenju raznolikosti.

Pošto je školsko planiranje ciklično, ova ocena će dati informacije za dalju fazu kontrole, planiranja i implementacije.

Instrumenti za analizu škole

Podaci o našoj školi

Demografski podaci (učenici i nastavnici)

- Koliko je učenika upisano u Vašoj školi?
- Koliko od njih su Romi, Aškalije ili Egipćani?
- Koliko od njih su deca koja su putem repatrijacije vraćena u Vašu školu?
- Koliko je ukupno učenika u svakom odeljenju iz zajednice Roma, Aškalija ili Egipćana?
- Koliko je vraćene dece u svakom odeljenju?
- Ako Vaša škola ima centar za obrazovanje učenika Roma, Aškalija i Egipćana, kako ocenjujete saradnju između centra i škole?
- Da li je promenjen sastav Vaših učenika u poslednjih nekoliko godina zbog emigracije i repatrijacije?
- Da li ima nastavnika iz drugih etničkih grupa u Vašoj školi?

Pohađanje i odustajanje

- Od ukupnog broja vraćenih učenika usled repatrijacije, koji je broj Roma, Aškalija i Egipćana sa neredovnim pohađanjem škole?
- Da li znate približan broj dece iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana koji su odgovarajućeg školskog uzrasta, a ne pohađaju obrazovanje?
- Od ukupnog broja učenika koji su napustili školu u protekle 4 godine, koji je broj vraćenih učenika Roma, Aškalija ili Egipćana?

Rezultati u školi

- Prosečna ocena na nivou škole
- Prosečna ocena učenika Roma, Aškalija i Egipćana
- Koliko učenika Roma, Aškalija ili Egipćana pohađa nastavu na višem školskom nivou?

Uključivanje roditelja

- Koliko roditelja Roma, Aškalija i Egipćana obično dolazi na roditeljske sastanke?
- Koliko se često održavaju roditeljski sastanci?
- Koliko roditelja Roma, Aškalija i Egipćana su deo Saveta roditelja?

Socijalna inkluzija

- Možete nam pružiti neke primere pozitivne interakcije između učenika Albanaca/Srba u okviru odeljenja ili i u toku vanškolskih aktivnosti?
- Jeste li приметili neku napetost?
- Da li bi se učenici sastali van škole sa učenicima Romima, Aškalijama i Egipćanima?

Obuka nastavnika

- Koliko nastavnika iz Vaše škole je obučeno o pitanjima koja se odnose na unapređenje obrazovanja za đake Rome, Aškalije i Egipćane?

Instrument samovrednovanja škole

Ključni školski dokumenti i njihova komunikacija	1	Koji elementi u ključnim dokumentima školskih politika uključuju naglasak na pomaganju svakom detetu u procesu ostvarivanja svog punog potencijala i razvijanja pozitivog koncepta o sebi?
	2	Kako se principi jednakosti i raznolikosti, sa eksplicitnim inkluzivnim i interkulturalnim perspektivama odražavaju na ključne dokumente školskih politika?
	3	Kako se gorenavedene ideje prenose javnosti na način koji je razumljiv i dostupan svoj deci i roditeljima?
Fizičko okruženje	4	Gde su kulture i jezici etničkih grupa na Kosovu i škola koje su predstavljene na slikama, višejezičnim znakovima, obaveštenjima i drugim elementima u fizičkom okruženju škole?
Društveno okruženje	5	Koje rutine postoje za prijem nove dece kako bi im se pomoglo da budu deo škole i kako bi se osiguralo da se njihova kultura afirmiše u okruženju?
	6	Koje su procedure uspostavljene kako bi se osigurale sposobnosti i prepoznale potrebe novopridošle dece?
	7	Na koje načine se čine naponi kako bi sva deca razumela na izričit način rutine u učionici i iščekivanja?
	8	Koje su procedure uspostavljene kako bi se sprečilo ispisivanje i kako bi se radilo na tom problemu?
	9	Koje mere postoje kako bi se sprečilo ispisivanje i kako bi se radilo na tom problemu?
	10	Kako se organizuju posebne manifestacije kako bi se postigao što veći nivo inkluzivnosti za sve etničke grupe u školi?
	11	Kako se odaje priznanje putem važnih festivala i posebnih događaja svim kulturala u školi?
	12	Kako se pripadnici manjinskih etničkih grupa afirmišu u pozitivnom smislu kada se radi o identitetu?
	13	Koji nivo razmatranja se uzima u obzir kada se osigurava adekvatno formulisanje i ponašanje u interakcijama između nastavnika i dece?
	14	Koje adekvatno okruženje se stvara za one koje uče ograničenim mogućnostima usvajanja jezika?
Obrazovne aktivnosti i	15	Kako se interkulturalni prilaz reflektuje na nastavnu praksu u različitim predmetima?

resursi	16	U kojim aktivnostima učenja koja podrazumevaju međusobni rad učestvuju deca kako bi mogla da prepoznaju snage jedni drugih, ali i kako i imali koristi od istih?
	17	Kakva je ponuda vannastavnih aktivnosti koje podržavaju pozitivne interakcije i saradnju između učenika?
	18	Koji se metod koristi za vrednovanje adekvatnosti slika i poruka koje su deo školskih tekstova i drugih resursa?
Poboljšanje saradnje sa roditeljima	19	Koje se mere planiraju za saradnju sa obrazovnim medijatorima, uključujući roditelje pripadnike manjinskih zajednica, u školskim aktivnostima?
	20	Koje se mere planiraju za saradnju sa obrazovnim medijatorima, sa centrima za učenje, NVO i drugim lokalnim akterima?

Planiranje za društvenu inkluziju i međukulturalno obrazovanje

Radni proces

Faza 1

- Pročitajte u sebi iskaze na karticama
- Sledi vreme za postavljanje pitanja o sadržaju
- Zatim izdvojite pet kartica koje smatrate najvažnijim
- Preostale kartice sa njihovim porukama mogu biti alternative
- Nakon toga se organizujte u manje grupe (5-7 učesnika)

Rad u grupama

- Razgovarajte o svojim izborima i kao grupa se dogovorite o ukupno pet kartica
- Poređajte ih na list papira tako da dve najvažnije kartice budu u sredini. Preostale tri možete rasporediti negde okolo na listu.

Svi učesnici

- Predstavite poster svoje grupe i zapišite obe centralne poruke na flipčartu
 - Svaki učesnik će dobiti dve male okrugle samolepljive nalepnice i označiće najvažnije poruke koje ste izabrali

Faza 2: Popis

U malim grupama će se ocenjivati **stanje u školama** prema dolenavedenoj tabeli. Tabela bi trebalo da bude prikazana u vidu zidnih novina ili na grafoskopu – u ovoj fazi potrebno je popuniti samo prve dve kolone.

Na šta se fokusiramo/Šta su nam prioriteti:

Šta već radimo u našoj školi:	Iskustva koja smo imali s tim u vezi:	Opšti ciljevi koje želimo da postignemo:	Naši naredni koraci:	Potencijalni partneri za saradnju:
Škola...	Partner za kontakt			

Faza 3: Predstavljanje ocene

Predstavljanje svim učesnicima rezultata grupe za tačke jedan i dva iz tabele.

Faza 4: Zaključci

Popunjavanjem preostalih kolona u tabeli formulišaće se posebni ciljevi, utvrditi konkretni koraci i imenovati osoba za kontakt.

Faza 5: Mogući podsticaji

- Ko šta radi, kada i s kim?
- Kada će se uraditi izveštaj o radu grupe (poslovni sastanci, opšte konferencije i roditeljski sastanci)?
- Šta dalje?

Kakva podrška nam treba (npr. napredna obuka)?

Elementi koje se odnose na „Socijalnu inkluziju i interkulturalno obrazovanje u našim školama”

Nastava prati individualne ciljeve učenja đaka.	Naša škola bi želela da sva deca imaju dobre polazne šanse.	Razmatramo situaciju dece slabijeg materijalnog stanja i pokušavamo da im pružimo podršku.	Održavamo redovne kontakte sa roditeljima.
Nastavnici cene i	Jezička poređenja	Elementi porodične	Podučavanje jezika

poštiju jezičke kompetencije koje deca sa sobom donose u školu	zauzimaju bitno mesto u školskoj nastavi	kulture i jezika mogu se videti i čuti u školi.	manjina je tesno povezano sa glavnim tokom nastave (književnost, praznici, religija...)
Promovišemo saradnju među decom različitog etničkog porekla.	Naša škola učestvuje u Programima evropskog partnerstva i koristi ih za interkulturalno učenje.	Škola je otvorena za okrug i grad. Koristi umrežavanje s drugim ustanovama u cilju kvalitetnog razvoja.	Zapaža se napredak u individualnom učenju, dokumentuje se i ozbiljno razmatra kao preporuka za "merilo".
Uspostavljen je sistem podrške za „novu” decu migranata sa još uvek ograničenim znanjem jezika na kome se izvodi nastava.	Roditelji imigranti će se stalno uključivati u pedagoške aktivnosti sa svojim interkulturalnim i jezičkim veštinama.	Naša škola je poznata kao mesto interkulturalnog učenja.	Interkulturalna orijentacija naše škole je znak kvaliteta i to će obznaniti putem javnog rada.
Osnova razvoja naše škole je stalan proces unapređenja u koji je uključena čitava školska zajednica.	Interkulturalni razvoj naše škole zahteva naprednu obuku.	U našoj školi postoji kultura otvorenog dijaloga i suprotstavljanja u kojoj se teži opštim vrednostima i u kojoj su dozvoljena kritička mišljenja.	Međunarodni kontakti omogućavaju promenu tačke gledišta i predstavljaju osnovu razvoja naše škole.
Interkulturalno otvaranje pre svega znači otvorenost i kritičku sposobnost u ophođenju sa drugima.	Obuka iz interkulturalnog iskustva osnažuje đake/nastavnike/roditelje i promoviše empatiju i promenu tačke gledišta.	Kritička analiza naših rutina i tradicija u saradnji sa decom i roditeljima iz etničkih manjina i slabijeg materijalnog stanja je prvi prioritet u našoj školi.	Spoljne konsultacije su od suštinske važnosti za razvoj škole.
Škola je dobro povezana sa drugim opštinskim/regionalnim interkulturalnim grupama i institucijama.	U našoj školi postoji sveobuhvatni koncept podrške kojim se nastoji da se deca osnaže.	Posmatranje i podrška individualnom razvoju učenja svakog deteta čini osnovu našeg pedagoškog rada.	Roditelje i decu iz etničkih manjina uvažavamo kao pojedince, a ne kao stereotipne predstavnike njihovih kultura.
Deci povratnicima se pruža posebna pažnja i podrška.	Naša politike su demokratske i poznate učenicima, osoblju i roditeljima.	Aktivno podstičemo decu Rome, Aškalije i Egipćane.	U našoj školi se može govoriti romski.
O roditeljima migrantima se ne govori, već se sa njima	Da bi se mogli kompetentno ophoditi prema raznolikosti,	Različiti načini života, kulture, religije i jezici nas često obogaćuju.	Rešavane pitanja vezanih za raznolikost nije uvek lako i

razgovara.	svima su nam potrebne veštine preuzimanja akcije.		ponekad izaziva konflikte koje moramo razumeti.
Jezička i kulturna raznolikost je normalna pojava u našoj školi.	Težimo nenasilnom rešavanju konflikata i sukoba interesa.	Susrećemo se sa drugim kulturnim orijentacijama sa radoznalošću, otvorenošću i razumevanjem.	Interkulturalno obrazovanje je glavni zadatak naše škole. Usmereno je na svu decu i roditelje, kao i na jednojezične porodice.
Partneri i organizacije van škole doprinose uspešnom razvoju jezika.	Uspešan razvoj jezika zahteva tesnu saradnju orijentisanu na opšti cilj sa predškolskim ustanovama.	Dobar prelazak učenika u primajuću školu je važan za uspeh obrazovanja.	U našoj organizaciji, roditelji, uključujući i migrante, su važni partneri i stalno će biti uključeni.
Konflikti se ne potiskuju, već se otvoreno razmatraju i rešavaju.	Svako ima predrasude, strahove i stečene stavove. Mi smo toga svesni i prema tome se odnosimo kritički.	Razvoj jezika dvojezične dece je celovit i čine ga vođene i nevođene faze.	Razvoj jezika dvojezične dece zahteva uključivanje roditelja.

Principi socijalne inkluzije u obrazovanju

- Obrazovanje za svu decu bez obzira na njihovu etničku pripadnost. Pošto svet postaje sve raznovrsniji, treba da pripremimo decu za takvo okruženje. Interkulturalno obrazovanje čini važan deo obrazovnog iskustva svakog deteta bez obzira da li je dete u školi koju karakteriše etnička raznolikost, u pretežno monoetničkoj školi ili gde dete pripada dominantnoj ili manjinskoj kulturi.
- Socijalna inkluzija za svu decu bez obzira na uzrast. Prepoznavanje toga da je raznolikost normalna kod ljudi je nešto što je primereno svakom uzrastu. Mnoge veštine, stavovi i sposobnosti koje će kasnije igrati ključnu ulogu u životu deteta će početi da se razvijaju u mlađem dobu.
- Jezik i kultura predstavljaju temeljnu komponentu interkulturalnog obrazovanja. Iako je važno da dete dobije tačne informacije i da se osporavaju stereotipi i zablude, razvoj interkulturalnih kapaciteta deteta je delotvornije ako se to čini kroz razgovor sa detetom o njegovim razmišljanjima nego da mu se jednostavno kaže šta je pravo ili pogrešno.
- Obrazovanje se odvija prirodno kroz „skriveni plan i program” društvenog i vizuelnog sveta u kojem dete živi. Iako je moguće i potrebno da se interkulturalne

ideje uključe u pojam „formalnog plana i programa”, slike i resursi koji okružuju dete su takođe bitni. Za istraživanje skrivenog plana i programa, bitno je napomenuti da ono što je odsutno može biti isto tako važno kao i ono što je prisutno.

- Obrazovanje se bavi etničkom pripadnošću i kulturom, a ne samo bojom kože. Iako boja kože može često da bude osnova za diskriminaciju, interkulturalno obrazovanje treba jednako da se bavi i diskriminacijom svih etničkih grupa.

Iskazi o socijalnoj inkluziji

Obrazovanje za socijalnu inkluziju ima za cilj da

- podstiče stvaranje uslova koji dovode do pluralizma u društvu
- podigne nivo svesti dece o vlastitoj kulturi i navikne ih na činjenicu da postoje drugi načini ponašanja i drugi sistemi vrednosti
- razvije poštovanje prema načinu života koji se razlikuje od njihovog da bi se deca mogla međusobno razumeti i ceniti
- podstiče opredeljenost za jednakost
- omogući deci da biraju i preduzimaju akciju na osnovu informacija kada se radi o predrasudama i diskriminaciji
- se cene i vrednuju sličnosti i razlike
- omogući svoj deci da govore u svoje ime i artikulišu svoju kulturu i istoriju

10 smernica za socijalnu inkluziju i interkulturalno obrazovanje

- Obrazovanje je za svu decu.
- Interkulturalno obrazovanje je ugrađeno u znanje i razumevanje, veštine i sposobnosti, stavove i vrednosti.
- Interkulturalno obrazovanje i socijalna inkluzija čine celinu sa svim subjektima i opštim životom škole.
- Interkulturalno obrazovanje zahteva da u fokusu bude stvarni život.
- Jezik ima centralnu ulogu u razvoju interkulturalnih kompetencija.
- Za proces socijalne inkluzije je potrebno vreme.
- Školski kontekst je važan za olakšavanje učenja i integracije.
- Škole treba da odražavaju različitost svojih učenika.
- Prema svoj deci se treba ophoditi sa poštovanjem.
- Saradnja između lokalnih škola i šire zajednice može premostiti jaz između škola i roditelja iz manjinskih zajednica.

Razgovarajte o značenju i implikacijama ovih smernica. Koje od njih predstavljaju najveći izazov?

Lista za proveru: Koje informacije treba da se prikupe o novom detetu koje dolazi u školu?

- Kako dete zovu roditelji i prijatelji?
- Koje jezičke kompetencije poseduje dete i koji je njegov stepen znanja svakog jezika (razumevanje, govor, pisanje)?
- Kako se izgovaraju neke ključne reči na prvom jeziku deteta, na primer pri pozdravljanju, molim/hvala, pridruži se, stani, odlično/vrlo dobro, itd?
- Koje je dete vere, kako je ispoveda i da li to na bilo koji način utiče na školsko planiranje i planiranje rada na času?
- Da li postoje ikakvi kulturni običaji koji bi mogli uticati na interakciju u učionici? Da li postoje postupci koji se u domaćoj kulturi deteta smatraju neprimerenim ili uvredljivim, ali koji ne vređaju članove dominantne etničke grupe i obratno ?
- Koji elementi opštih informacija o detetu predstavljaju dragocenost i mogu se iskoristiti za dalje učenje (npr. vannastavne aktivnosti u zemlji domaćinu, sviranje nekog muzičkog instrumenta, posećena mesta, IKT veštine itd.)

Lista zapažanja za nastavnike: Pomno praćenje novopridošlog deteta

Napisati studiju slučaja o novopridošlom detetu ili mladoj osobi u vašoj školi.

Informacije treba da obuhvate:

- a.) Osnovne informacije o prethodnom učenju i iskustvima deteta
- b.) Informacije o postignućima/rezultatima i napredovanju
- c.) Informacije o nekim preprekama na koje dete nailazi i kako ih prevazilazi
- d.) Pogled iz detetove perspektive
- e.) Predložena područja /pristupi za dalje intervencije kako bi se podržali detetova integracije i postignuća

Uloga škola i nastavnika u reprodukciji nejednakosti

1. Škola reprodukuje socijalne nejednakosti

Škola voli da o sebi ima sledeću predstavu: mesto jednakosti koje pruža jednake mogućnosti i svoj deci pruža šansu za dobar život na osnovu njihovih individualnih vrlina.

U stvarnosti, kako dokazuje statistika, škola je često sledeće: mesto na kome se reprodukuju i ponekad pojačavaju socijalne nejednakosti, gde se deci iz ugroženih grupa pruža manje mogućnosti nego njihovim kolegama, vršnjacima.

U većini slučajeva teško je precizno ukazati na mehanizme te pojave, a nije ni pravično baciti na školu krivicu za postojeće socijalne nejednakosti. Međutim, škole mogu doprineti tome da se svoj deci pruže bolje šanse tako što će promovisati inkluziju i obraćati posebnu pažnju na decu iz ugroženih porodica.

2. Nehotični uticaji nastavnika

Nekoliko studija ukazuje na to da nastavnici svojim ponašanjem i stavovima mogu, a da to ne žele, čak i da toga nisu svesni, negativno uticati na rezultate koje deca postižu u školi, ali isto tako i na način na koji deca i omladina doživljavaju sebe i zamišljaju svoj život u budućnosti.

2.1. Podela pažnje

Činilac koji ima značajnu ulogu u ovom kontekstu jeste način na koji nastavnici dele pažnju koju posvećuju deci u nastavnom procesu. Kada se nastavnicima o tome postavi pitanje, oni kažu da posvećuju manje-više isti nivo pažnje svoj deci, ali analiza mikroponašanja u nastavnom procesu dokazuje suprotno: podaci iz istraživanja svedoče o tome da su nastavnici skloni da više pažnje (u smislu kontakta pogledom, dijaloga, obraćanja po imenu, postavljanja pitanja itd.) posvećuju deci koju smatraju „dobrim đacima”. I obrnuto, deci koja se smatraju lošijim đacima posvećuje se manje pažnje.

Deca kojima se posvećuje pažnja ohrabrena su i stimulisana, što znači da im se pruža podrška da postižu dobre rezultate (pozitivni krug), dok deca kojoj nastavnici ne posvećuju pažnju često o sebi razmišljaju kao o nevažnim ličnostima, pomišljaju da su inferiorna i tako grade nisko samopoštovanje (začarani krug).

2.2. Očekivanja utiču na ostvarenje: efekat Pigmaliona i Golemov efekat

Očekivanje ostvarenja predstavlja još jedan važan činilac koji utiče na rezultate u školi. Deca kojima nastavnici pokazuju da od njih očekuju dobre rezultate zaista postižu bolje rezultate nego deca sa istim nivoom prethodnog znanja kojima nastavnici pokazuju da od njih očekuju slabije rezultate.

Efekat Pigmaliona: visoka očekivanja vode ka boljim rezultatima (istraživanja pokazuju da, ako su nastavnici bili skloni da očekuju bolje rezultate od dece, onda su rezultati koje su ta deca postizala zaista bili poboljšani).

Golemov efekat: niži nivo očekivanja dovodi do slabijih rezultata pojedinca.

2.3. Posledice kategorizacije i etiketiranja

Ponekad nastavnici grupišu đake na osnovu njihovih rezultata. Nastavnici to čine s dobrim namerama, kako bi bili kadri da bolje odgovore potrebama svojih đaka: đaci u grupi onih koji postižu visoke rezultate mogu bolje napredovati i mogu se više udubiti u materiju i nema potrebe da čekaju ostale, dok oni koji postižu slabije rezultate mogu da uče na svom nivou i da dobiju dodatnu podršku da bi napredovali. Međutim, ta pedagoška strategija ima neželjene negativne posledice po decu koja su etiketirana kao đaci koji postižu nizak nivo rezultata. Umesto da nastavnici mobilišu njihove napore da stignu ostale i uzdignu se do nivoa svojih vršnjaka koji postižu bolje rezultate, oni često imaju tendenciju da internalizuju ideju o tome da ti đaci nisu kadri da postignu bolje rezultate i tako ih demotivišu.

2.4. Opasnost od stereotipa

Istraživanja su pokazala da ljudi koji pripadaju grupi označenoj negativnim stereotipom, naročito kada se nađu u situaciji u kojoj se ocenjuju, postaju anksiozni u pogledu svojih rezultata i osećaju da su izloženi riziku da svojim ponašanjem samo potvrde negativne stereotipe koji već vladaju o njihovoj socijalnoj grupi. Na primer, ako stereotip o nekoj manjinskoj grupi obuhvata predstavu o tome da pripadnici te grupe postižu lošije rezultate u školi nego deca koja pripadaju većini, to će, ako u ispitnoj situaciji neko tu decu podseti da pripadaju manjinskoj grupi, njihovi rezultati će zbog toga biti slabiji.

2.5. Šta može da se uradi?

- Nastavnici treba da postanu svesni da svojim ponašanjem i stavovima mogu izazvati posledice koje nisu želeli;
- Nastavnici treba da izbegavaju:
 - o da svoju pažnju neujednačeno raspodeljuju među decom,
 - o da prenose niska očekivanja i kategorizuju i etiketiraju đake kao one koji postižu slabe rezultate,
 - o u situaciji ocenjivanja, da naglašavaju da deca pripadaju manjinskoj grupi;
- Nastavnici mogu pozitivno uticati na razvoj školske rezultate dece koja pripadaju ugroženim manjinama tako što će:
 - o ispoljiti posebnu pažnju za decu koja imaju nizak nivo samopoštovanja
 - o stvarati situacije u kojima će (stvarni) kvaliteti dece pripadnika manjinskih grupa biti javno priznati i u kojima će se oni osećati vrednima i cenjenima,
 - o prenositi visoka očekivanja i iskazivati poverenje u kapacitet sve dece da uspeju, a ako deca ne postignu uspeh, jasno im staviti do znanja da mogu uspeti uz odgovarajući napor i podršku,
 - o koristiti metode pomoću kojih deca koja imaju različite veštine, sposobnosti i sklonosti mogu zajedno da rade i uče jedna od drugih,
 - o naglašavati sličnosti i potencijal sve dece da postignu dobre rezultate u ispitnoj situaciji.

Rasizam i "Ciganin" kao meta rasizma i diskriminacije

Niko nije rasista, ali rasizam postoji

U celini gledano, ljudi su skloni da im se dopadaju i da u boljem svetlu vide one koji pripadaju istoj grupi kojoj i oni sami pripadaju, odnosno da im se ne dopadaju i da na nepovoljniji način postupaju prema onima koji pripadaju drugim grupama.

Klasični pristup tumači rasizam kao uverenje da je određena rasa ili etnička grupa superiorna ili inferiorna u odnosu na druge, da su društvene i moralne odlike jedne ličnosti unapred uslovljene njenim urođenim biološkim karakteristikama.

Opšte društvene norme, zasnovane na priznanju jednakosti prava i potencijala svih ljudskih bića odbacuju taj tip otvorenog rasizma.

Međutim, studije koje su sprovedene tokom minulih nekoliko decenija pokazuju da postoje i drugi oblici rasizma koji se ispoljavaju na suptilnije načine, čak i u demokratskim društvima.

Ti suptilni oblici rasizma manifestuju se kod ljudi koji odbacuju rasizam starog kova i veruju u egalitarna načela, ali i dalje indirektno izražavaju predrasude, tako što se:

- protive sektorskim politikama koje pomažu ugroženim manjinama,
- smatraju da ugrožene manjine iznose nepravične zahteve ili dobijaju isuviše mnogo novčanih sredstava,
- ispoljavaju ličnu averziju prema ljudima koji pripadaju manjinama i izbegavaju direktan kontakt sa pripadnicima manjinskih grupa koje su na meti rasizma.

Rasizam prema "Ciganima"

U raznim jezicima postoje reči kojima se pejorativno opisuju Romi i srodne grupe (grupe koje se, bez obzira na razlike među njima, doživljavaju kao grupe koje su povezane sličnim stereotipnim odlikama). Te reči su gypsy, tzigan, zingaro, zigeuneri, u kontekstu Kosova, cigani/madup. Snažne negativne predrasude prema tim grupama duboko su ukorenjene u evropskim društvima još od ranog srednjeg veka. Taj specifičan, snažan i duboko štetan vid rasizma otkriva se u istraživanjima širom Evrope i osuđen je u različitim dokumentima Saveta Evrope i institucija Evropske unije.

Na primer, u dokumentu Saveta Evrope navodi se da je „anti-Gypsyism /anti-tsiganisme“ (anti-ciganizam) specifičan vid rasizma, odnosno ideologije zasnovane na uverenju o rasnoj superiornosti, jedan oblik dehumanizacije i institucionalnog rasizma koji se hrani istorijskom diskriminacijom i koji se između ostalog izražava kroz nasilje, govor mržnje, eksploataciju, stigmatizaciju i najokoreliju vrstu diskriminacije; [...]Anti-Gypsyism (anti-ciganizam) je posebno uporan, nasilan i uobičajen oblik rasizma, koji se neprestano obnavlja i pojavljuje u istom vidu“ i potrebno je preduzeti mere u cilju borbe protiv njega. Savet Evrope takođe konstatuje da na meti tog vida rasizma „nisu samo Romi, već i Sinti, Kali, Aškalije, Egipćani, Manuši“ i druge grupe.

Materijal na različitim jezicima, uključujući dokumente, video-zapise, animirane filmove itd. o toj temi su dostupni na www.dosta.org, internet stranice kampanje Saveta Evrope.

Direktna, indirektna i strukturna diskriminacija

Direktna diskriminacija znači da se neko tretira na nepovoljan način zbog toga što pripada određenoj grupi. Direktna etnička diskriminacija sprovodi se onda kada se prema pripadnicima određene etničke grupe postupa gore nego prema pripadnicima drugih grupa ili kada im je zabranjen ili ograničen pristup određenim povlasticama koje druge grupe uživaju.

Indirektna diskriminacija odnosi se na mere, politiku i pravila koja bi načelno trebalo da budu primenjeni na isti način prema svim ljudima, ali su tako formulisani da dovode u nepovoljan položaj pripadnike određenih grupa. Na primer, kada se od svih đaka zatraži da urade domaći zadatak na kompjuteru, to će dovesti u nepovoljan položaj one đake koji nemaju pristup kompjuteru.

Treći tip diskriminacije jeste strukturna diskriminacija, o kojoj se ponekad govori i kao o sistemskoj diskriminaciji. To obuhvata složen niz pravila i praksi koje u nepovoljan položaj dovode slabije grupe, a u isto vreme donosi korist dominantnim grupama. Na taj način postoje modeli interakcije među grupama u društvu koje je često teško prepoznati i ukazati na njih, a koji generišu ili održavaju isključenost ili inferioran društveni status određenih grupa u odnosu na druge grupe.

Školska politika, pravila i praksa trebalo bi da budu tako koncipirani da zabrane i spreče kako direktnu, tako i indirektnu diskriminaciju i da doprinesu smanjenju strukturne diskriminacije.

Učenje zasnovano na projektu

Novi Okvirni plan i program za osnovno i srednjoškolsko obrazovanje usredsređen je na razvoj stručnosti i zasniva se na nekoliko principa, kao što je promovisanje inkluzije, integrisana i koherentna nastava i učenje i pristup usredsređen na učenje. Rad zasnovan na projektu ili učenje kroz projekte pominje se kao jedan od preporučenih nastavnih metoda i pritom se naglašava da je to jedini metod koji u isto vreme doprinosi sticanju znanja, veština i stavova. On je takođe veoma pogodan za višepplanski i višeprogramski pristup (*cross-curricular approach*) za bavljenje pitanjima koja razne nauke izučavaju, svaka iz svog ugla, a ta pitanja su naznačena u Okvirnom planu i programu.

Učenje zasnovano na projektu se obično strukturise u nizu koraka koji slede jedan za drugim i raspoređeni su tokom nekoliko nedelja:

1. Izbor predmeta izučavanja ili otvorenog pitanja i plana rada,
2. Prikupljanje informacija, organizovanje prikupljenih informacija i donošenje odluka,
3. Realizacija proizvoda,
4. Prezentacija proizvoda,
5. Razmišljanje o iskustvu učenja.

Sve te korake mogu preduzeti učenici pojedinačno, ali proces je znatno delotvorniji ako učenici deluju zajedno kao odeljenje ili u malim grupama. U tom slučaju, bez obzira na to koja je tema odabrana i kakve veštine i znanja učenici poseduju u vezi sa tom temom, oni razvijaju i sledeće:

- Intelektualnu veštinu i veštinu kritičkog mišljenja (u vezi s razumevanjem, obradom i organizovanjem informacije),
- Veštine saradnje,
- Veštine komunikacije (usmene i pismene komunikacije, govorenja u javnosti itd.)

U mnogim slučajevima, taj proces takođe pojačava sposobnost umetničkog izražavanja, veštine u oblasti informaciono-komunikacionih tehnologija i jezičko umeće (jezička kompetencija).

Uloga nastavnika u procesu učenja zasnovanog na projektu veoma se razlikuje od uloge koju nastavnik ima u klasičnim nastavnim metodima. Nastavnik više nije osoba koja poseduje blok znanja koje treba da prenese učenicima, već je medijator koji posreduje u procesu učenja. Učenici slede uputstva koja im daje nastavnik o koracima koje treba da prođu, ali sadržaj odluka u velikoj meri treba da ostane na učenicima. Glavni instrument koji nastavnik koristi je pitanje, a ne odgovor. Nastavnik treba da podstakne učenike da sarađuju, da podržavaju jedni druge, da jedni drugima pružaju povratne informacije i razmišljaju o onome što otkrivaju, kao i o interakcijama koje ostvaruju.

Način na koji će sledeći primeri mogu biti primenjeni u praksi može se razlikovati zavisno od uzrasta i sklonosti učenika, kao i lokalnog konteksta.

Primer br. 1: Voda

1. Tema: Identifikujte različite perspektive iz kojih se može sagledavati voda i planirajte sledeće korake.
Primeri:
 - o voda onako kako je vidi nauka (hemija, fizika, matematika, geografija itd.),

- voda u književnosti i istoriji,
 - pristup čistoj vodi kao ljudskom pravu.
2. Prikupljanje i organizovanje informacija:
 - Po grupama, učenici pristupaju različitim izvorima informacija (knjige, internet, lokalni eksperti, službe za vodosnabdevanje, ljudi u lokalnoj zajednici, tekst ispisan na etiketama na bocama vode itd.),
 - Zajedno, učenici biraju i kategorizuju prikupljene informacije.
 3. Realizacija proizvoda: izložba u školi ili na javnom mestu u lokalnoj zajednici povodom Svetskog dana vode (zadaci se raspoređuju među decom na osnovu njihovih veština i sklonosti).
 4. Prezentacija proizvoda: organizuje se događaj za javnost i javno se prezentira izložba.
 5. Razmišljanje o iskustvu učenja: pošto se vrata u učionicu, učenici zajednički razmišljaju o celokupnom procesu i o tome šta su naučili u različitim situacijama, o znanju, veštinama i stavovima koje su razvili.

Primer br. 2: Bavljenje pitanjem važnim za lokalnu zajednicu

1. Tema: Razgovor sa odraslima, diskusije među učenicima i analiza medija kako bi se identifikovalo neko pitanje koje je važno za lokalnu zajednicu i koje treba proučiti.
2. Prikupljanje i organizovanje informacija:
 - Po grupama učenici pristupaju raznim izvorima informacija (pripadnicima lokalne zajednice koje se posebno tiče to pitanje, lokalnim institucijama, knjigama, internetu, lokalnim ekspertima, organizacijama civilnog društva itd.),
 - Zajedno učenici biraju i kategorizuju prikupljene informacije i dogovaraju se o tome koje će rešenje preporučiti za dato pitanje.
3. Realizacija proizvoda: izrada portfolija i elektronske prezentacije koja ima sledeću strukturu:
 - Opis pitanja, objašnjenje zbog čega je ono važno, na koga ono utiče, ko je za njega odgovoran,
 - Analiza dva-tri moguća rešenja,
 - Opis rešenja koje preporučuje odeljenje,
 - Plan zalaganja za vršenje uticaja na nadležne organe vlasti kako bi oni prihvatili rešenje koje odeljenje predlaže.
4. Prezentacija proizvoda: javna prezentacija koju organizuju učenici uz odrasle goste kako bi izložili svoj predlog.
5. Razmišljanje o iskustvu učenja: pošto se vrata u učionicu, učenici zajednički razmišljaju o celokupnom procesu i o tome šta su naučili u različitim situacijama, o znanju, veštinama i stavovima koje su razvili.

Školske strategije razvoja u cilju socijalne inkluzije

Gotovo je sigurno da će vreme koje se uloži u razvoj dobre sektorske politike socijalne uključenosti biti dobro utrošeno jer će omogućiti da se predvide problemi i da se oni docnije spreče. Škole bi trebalo da razmotre sledeće strategije socijalne inkluzije koje dosta obećavaju:

- Obezbediti da svi relevantni zaposleni budu obavešteni o tome da će primiti novog učenika;
- Obezbediti da sa svakim detetom bude vođen razgovor kako bi se procenilo njegovo prethodno školsko iskustvo i sagledale njegove buduće potrebe, kao i da te informacije budu tačno evidentirane i prosleđene celokupnom relevantnom nastavnom osoblju i ostalim zaposlenima;
- Obezbediti da roditelji/staratelji budu povedeni u obilazak škole i da se pritom s njima razgovara o standardnoj školskoj praksi;
- Obezbediti da, kad god je to moguće, u učionici bude prisutan prevodilac ili dvojezični pomoćnik kada dete počne da pohađa nastavu u novoj školi;
- Obezbediti obuku i informacije za sve zaposlene u školi kako bi saznali nešto više o istorijatu dece koja dolaze;
- Obezbediti da se učenikov napredak ponovo ocenjuje posle određenog perioda, na primer na polovini polugodišta, kao i da postoji utvrđen postupak nadzora;
- Obezbediti da postoje mogućnosti koje se pružaju učenicima koji ne mogu da podnesu mentorski rad;
- Obezbediti da osnovne informacije budu prevedene i da se dvojezični školski asistenti ili prevodioci koriste prilikom razgovora koji se obavljaju za upis u školu, ocenu rada, na sastancima i na večernjim susretima sa roditeljima;
- Organizovati društvene događaje, kao što je jutarnja kafa sa roditeljima/starateljima koji su novi u tom mestu („roditeljski kafići”);
- Pozvati roditelje/staratelje da pomognu u obavljanju školskih aktivnosti – mnogi poseduju određene veštine koje se korisno mogu upotrebiti u školama;
- Zaposliti kadrove poput romskog medijatora ili nastavnika za manjinske zajednice. Susedne škole koje imaju samo nekoliko tražilaca azila ili učenika iz redova izbeglica mogu zajednički angažovati takvo interkulturalno osoblje i onda deliti njihove usluge;
- Svaka škola mora imati jednog člana kolektiva koji će snositi opštu odgovornost za dečju zaštitu. Od suštinskog je značaja da ti ljudi budu potpuno svesni potreba dece koja su pripadnici manjinskih zajednica;
- Budući da mnoge repatriране porodice imaju višestruke društvene potrebe, važno je da škole razviju dobre veze sa organizacijama zajednica i drugim agencijama i službama.

Repatrijacija na Kosovo – neke definicije i činjenice

Terminologija: dobrovoljna repatrijacija naspram prisilnog povratka

Izraz „prisilni povratak” označava „povratak lica koja nisu dala svoj pristanak i koja mogu biti podvrgnuta primeni sile u vezi sa odlaskom”.

Izraz „dobrovoljni povratak” označava se za povratak izbeglica i lica sa privremenom ili trajnom boravišnom dozvolom koja, pošto razmotre sve raspoložive informacije o uslovima u svojoj zemlji porekla, odluče da napuste zemlju domaćina i vrate se kući.

Međutim, često se događa da pojam „dobrovoljni povratak” u izvesnoj meri zavede na pogrešan trag. Mada postoje neki ljudi koji istinski žele da se vrate, većina onih koji se dobrovoljno vraćaju zapravo to ne čine „dobrovoljno” u doslovnom smislu „postupanja po sopstvenoj volji”. U većini slučajeva, porodice su suočene sa izborom ili da se „dobrovoljno” vrate (uz obećanje izvesne pomoći za reintegraciju) ili mogu u svakom trenutku očekivati da ih usred noći pokupe policijske snage, daju im jedan sat da spakuju svu svoju imovinu, smeste ih u avion i silom deportuju.

Repatriране porodice ili pojedinci vraćaju se na Kosovo iz drugih zemalja bilo dobrovoljno, bilo silom.

Romi, Aškalije i Egipćani na Kosovu i u inostranstvu

Među raznim zajednicama na Kosovu, Romi, Aškalije i Egipćani predstavljaju najosetljivije i najisključenije grupe koje su u podređenom položaju u poređenju sa ostalim etničkim grupama na Kosovu. Procenjuje se da broj pripadnika tih zajednica koje žive na Kosovu iznosi oko 35 000.

U inostranstvu živi od 70 000 do 100 000 Roma, Aškalija i Egipćana koji su napustili zemlju tokom ranih devedesetih godina, za vreme ili posle oružanog sukoba 1999. godine. Većina izbeglica pobegla je u Nemačku, gde broj registrovanih tražilaca azila kojima azil nije odobren iznosi 35 000; u drugim zapadnoevropskim zemljama registrovano je 15 000–20 000 izbeglica.

Studije slučaja o deci i porodicama koji su se vratili

Porodica Mujoli

Porodica Fljorima i Feride Mujoli iz Kosova Polja prisilno je repatrirana na Kosovo posle gotovo 20 godina života u Nemačkoj. Imaju šestoro dece – najstarije dete ima 18, a najmlađe 2 godine. Porodica Mujoli je u Nemačkoj vodila normalan život i poštovala lokalne zakone, imala posao, a deca su pohađala nemačke škole.

Život je tekao potpuno normalno do 17. marta 2010, kada je u šest časova ujutru nemačka policija ušla u njihov dom i naredila im da smesta napuste zemlju. Po rečima najstarije kćerke Hamide, policija ih je silom naterala da uđu u automobile dok su još bili u pidžamama. Sve se to dogodilo u vreme kada je Fljorim bio na poslu. Posle tri nedelje on je odlučio da se dobrovoljno vrati i pridruži svojoj porodici na Kosovu.

Pre no što su se iselili u Nemačku, porodica Mujoli je živela u selu Novo Madžunsko (Maxhunaj) kod Vučitrna i tu su posedovali zemlju i kuće, ali je sada ta imovina uništena. Porodica Mujoli je sada morala da iznajmi kuću u Kosovu Polju, a nema nikakvog prihoda i nema mogućnosti za zaposlenje. Pored toga, porodica Mujoli ne može da upiše svoju decu u matične knjige na Kosovu jer ne poseduje ispravne dokumente – njihova deca su rođena u Nemačkoj. Samim tim, nijedno njihovo dete ne pohađa školu na Kosovu.

Razgovor obavio RADC 21. septembra 2010, Kosovo Polje.

Porodica Beriša

Pošto je provela gotovo 20 godina u Nemačkoj, porodica Beriša je prisilno repatrirana na Kosovo u decembru 2009. Od tada, zbog toga što nemaju odgovarajuću školsku dokumentaciju, petoro njihove dece ne može da pohađa javne škole na Kosovu. Deca su, sem toga, prinuđena da trpe i jezičke poteškoće jer su rođena i odrasla u germanofonom okruženju. Mnoge repatrirane porodice žale se zbog toga što ne poseduju odgovarajuće dokumente koje nisu mogle da pribave u Nemačkoj pre neočekivane ili neželjene repatrijacije.

Studije slučaja koje su prikupili nastavnici

Dete br. 1 je desetogodišnji dečak Aškalija koji se smatra krupnim za svoj uzrast. Pohađa školu od uzrasta petogodišnjaka, ali neredovno dolazi u školu, a to je posebno bio slučaj tokom protekle godine. Nerado se uključuje u većinu aspekata školskih aktivnosti, posebno ono što podrazumeva čitanje i pisanje. Čini se da je u odeljenju društveno izolovan i ima veoma mali broj prijatelja. Često remeti čas i skreće pažnju drugoj deci koju uznemirava. Poznat je po tome što je verbalno agresivan prema nastavničkom kadru i drugim učenicima, ali se retko odlučuje na fizičko nasilje.

Dete br. 2 je petogodišnji Rom, novajlija u školi. Zabrinutost izaziva to što mu očigledno nedostaje sposobnost da se usredsredi na bilo koji zadatak. Često remeti aktivnosti na času, ne odaziva se na uputstva o tome šta treba da radi, a druga deca ga često optužuju da ih povređuje. Sasvim slabo zna jezik na kome se odvija nastava. Uprkos tome što su preduzeta dva takva pokušaja, detetovi roditelji još nisu odgovorili na zahtev škole za održavanje sastanka.

Dete br. 3 je devetogodišnji dečak Aškalija, koji se vratio iz Nemačke zajedno sa svojom porodicom. Tri meseca pohađa školu. Za to vreme nije, kako izgleda, sklopio nijedno prijateljstvo i veoma je ćutljiv u razredu. Retko se dešava da poslušno sledi uputstva nastavnika, a najveći deo vremena provodi u crtanju i sanjarenju. Deluje kao neko ko će veoma nerado govoriti o prethodnim iskustvima ili o životu u porodici, uprkos tome što je škola jednom dovela i prevodioca radi razgovora s njim.

Dete br. 4 je sedmogodišnja Romkinja, koja neprestano nastoji da privuče pažnju, često prekidajući predavanja koja se drže celom razredu i zahtevajući da se pažnja samo njoj posveti. Čini se da je dobro integrisana u razred i ima širok krug prijatelja. Međutim, izgleda da je sklonija društvu odraslih i veoma nerado odlazi od nastavnika.

Dete br. 5 je osmogodišnji Rom, koji je još u ranoj fazi učenja jezika na kome se odvija nastava, a školu pohađa dve godine. Iako je brzo naučio društveni jezik i dobro je integrisan na igralištu, čini se da mnogo više okleva da koristi novostečene jezičke veštine u kontekstu učionice. Često se opredeljuje da radi na svom maternjem jeziku, zajedno s drugim detetom kome je taj jezik takođe maternji. Nedavno je postao sve prkosniji i kaže da nema nikakvog interesa da nauči jezik na kome se odvija nastava niti da postiže dobar uspeh u školi.

Dete br. 6 je osmogodišnja Romkinja koja je pre dve godine počela da pohađa školu. Ona sasvim redovno pohađa nastavu, a oba roditelja redovno prisustvuju roditeljskim sastancima i razgovaraju s njenim učiteljem. Iako je njeno ponašanje u razredu u celini gledano dobro, ona često ima probleme na velikim i malim odmorima i ti problemi su

posebno vezani za jednu manju grupu od tri druge devojčice koje nisu Romkinje. To može rezultirati agresivnim ispadima koji bi mogli da utiču na celokupnu situaciju u razredu.

Socijalna inkluzija i obrazovanje repatrirane dece

Jedna od najvećih prepreka s kojima se suočava javno školstvo na Kosovu odnosi se na integrisanje repatrirane dece i omladine pripadnika Roma, Aškalija i Egipćana u glavni tok obrazovnog sistema. U nedavnom izveštaju UNICEF-a navodi se da, „iako je većina dece redovno pohađala školu u Nemačkoj, kada se vrate na Kosovo, tri četvrtine te dece napušta školu, prvenstveno zbog siromaštva, jezičkih prepreka i neposedovanja školskih svedočanstava iz Nemačke”. U tako teškim obrazovnim uslovima, postoji rizik da će mnoga deportovana deca i omladina pokušati da se vrate u zemlju preko mreže koju drži organizovani kriminal, a onda je jedina perspektiva koja ih čeka status „ilegalnog” useljenika.

Tokom prisilne repatrijacije, Romi, Aškalije i Egipćani su izloženi nekolikim kršenjima ljudskih prava, uključujući psihološki pritisak da napuste zemlju domaćina, zahtev da to učine u veoma kratkom roku. Policija postupa sa njima bez imalo poštovanja i ne nailaze na dovoljnu podršku i pomoć kada se vrate na Kosovo. Na primer, u Nemačkoj, porodice Roma, Aškalija i Egipćana bivaju suočene sa problemima čak i pre nego što ih prisilno repatriraju jer imaju teškoća u dobijanju socijalne pomoći, korišćenju zdravstvene zaštite, školovanju i pronalaženju posla. Kako se navodi u izveštaju UNICEF-a, „najbolji interes [te] dece do sada nije smatran prioritetom, uprkos činjenici da je [...] gotovo dve trećine [njih] rođeno i odraslo u Nemačkoj”. Mada većina repatrirane dece stiže na Kosovo sa jednim ili oba roditelja, neka od te dece dolaze bez roditelja. Može se dogoditi da stignu s prijateljima ili rođacima, ili čak kao deca bez pratnje, o kojoj potom vode računa institucionalni staratelji.

Po povratku na Kosovo, prisilno repatrirani Romi, Aškalije i Egipćani se suočavaju sa novim poteškoćama zbog skućenog životnog prostora i nedostatka finansijskih sredstava, a pritom kontinuirani povratak izbeglica Roma, Aškalija i Egipćana samo povećava broj onih koji zavise od socijalne pomoći; valja takođe naglasiti da je taj broj već veoma visok u zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu. Može se pretpostaviti da se u tom smislu oko 50 000 izbeglica smatra repatriranim licima koja će biti svrstana u kategoriju primalaca socijalne pomoći, a koja iznosi između 35 i 65 evra mesečno po porodici, bez obzira na broj dece. Opšte je poznato da porodica, čak ni na Kosovu, ne može da preživi od tako izuzetno malog dohotka. Tako teške okolnosti guraju povratnike Rome, Aškalije i Egipćane i njihove zajednice u začarani krug siromaštva i dalje marginalizacije. Ugrožene grupe, kao što su žene i deca, posebno lako mogu da se nađu u zamci prisilnog rada, brakova i trgovine ljudima. Integrisanje prisilno repatrirane omladine i dece iz zajednica Roma, Aškalija i Egipćana u osnovni tok obrazovnog sistema i dalje je jedna od najvećih prepreka s kojima se suočava javno školstvo na Kosovu.

Nedavni izveštaj UNICEF-a navodi da ”i pored toga što je većina dece redovno pohađala školu u Nemačkoj, po povratku na Kosovo, tri četvrtine se povuklo iz obrazovanja pre svega zbog siromaštva, jezičkih prepreka i nedostatka školskih uverenja iz Nemačke”. U takvim teškim obrazovnim okolnostima, postoji rizik da će mnoga deca i mladi ljudi koji su deportovani pokušati da se vrate u svoju zemlju domaćina kroz mreže organizovanog kriminala gde ih jedino očekuje status ”ilegalnog imigranta”.

Razumevanje položaja i potreba dece koja su tek stigla

Spisak izjava

- Učenici koji su se vratili – repatrirani učenici mogu dolaziti iz različitih zemalja, kao što su
- Oni mogu imati širok dijapazon obrazovnih i socijalnih potreba zato što:
 - neki od njih su prekinuli školovanje u zemlji domaćinu;
 - neki od njih su stekli negativna iskustva u zemlji domaćinu kada su prisilno vraćeni na Kosovo;
 - za određeni broj njih to se može negativno odraziti na sposobnost učenja i ponovne izgradnje vlastitog života;
 - neki od njih su doživeli pad životnog standarda i druge krupne promene u životu;
 - neki od njih su možda u situaciji da imaju roditelje koji su suočeni sa emocionalnim i ekonomskim problemima;
 - neki od njih su po dolasku na Kosovo suočeni sa situacijom u kojoj ne govore albanski/srpski ili ga veoma slabo govore.

Radite u parovima:

Molimo vas da uporedite svoja zapažanja o učenicima sa iskustvima i uslovima koji su gore pobrajani.

Imate li neke sugestije o tome kako bi trebalo podržati tu decu u školama?

Gde su, po vašem mišljenju, mogućnosti za pružanje podrške i gde su granice?

Obezbeđivanje srdačne dobrodošlice i srdačnog okruženja u školi

Izuzetno je poželjno da repatrirana deca budu smesta upisana u školu i da je redovno pohađaju, a posebnu pažnju treba obratiti na decu koja pripadaju manjinskim zajednicama. Deci treba ponuditi mesto u školi čim to bude moguće po njihovom povratku, makar i da im je zvanična dokumentacija nepotpuna.

Neka deca dolaze iz zemalja u kojima je obrazovni sistem drugačiji. Škole su možda bile drugačije organizovane, a stil nastave je možda u većoj meri interaktivan i saradnički. Takođe, može postojati razlika između vrste i broja predmeta koji se predaju u zemlji domaćinu i onih koji se predaju na Kosovu.

Čim deca dobiju svoje mesto u školi, prvi sastanak i razgovor s roditeljima/starateljima i njihovom decom predstavlja pravi trenutak za uspostavljanje dobrih odnosa. Roditeljima/starateljima treba pomoći da osete da mogu imati poverenje u školu i da u poverenju iznesu ključne obrazovne informacije o svome detetu. Razumno je postaviti pitanje roditeljima/starateljima o jezicima koji se govore u kući, o ranijem školovanju i o tome kakav oni odnos imaju s detetom. Porodicama se takođe može postaviti pitanje da li su primaoci socijalne pomoći.

Grupni zadatak:

1. Nacrtajte mapu škole u kojoj radite za nove učenike i njihove roditelje.
2. Napravite spisak pitanja za prvi sastanak s roditeljima.
3. Uredite učionicu zajedno sa svojim đacima tako da deluje prijateljski: postavite znake na različitim jezicima, crteže itd.
4. Pripremite zajedno sa svojim đacima izložbu na zidnoj tabli da biste ispričali priču o svojoj zajednici, selu ili varošici itd.

Pojam rezilijentnosti (životne otpornosti) u obrazovanju

Otpornost je psihološki pojam kojim se opisuje sposobnost pojedinca da izađe na kraj s traumatskim iskustvima, kao što su nasilje, zlostavljanje, rat, primoranost na bekstvo ili tuga zbog smrti bliske osobe. Posle traumatskog iskustva, kao što je raseljavanje i gubitak stabilnosti, normalno je da se ispolje snažne emocionalne reakcije, ali te reakcije, kako vreme prolazi, obično bivaju sve slabije. Reakcije dece na takve događaje mogu se veoma razlikovati kako kratkoročno, tako i dugoročno. Neka deca prilično brzo ponovo prikupe snagu, a druga nisu dovoljno jaka da se izbore s nedaćama koje su ih snašle.

Mnogi činiooci utiču na psihološko blagostanje. Dužina i intenzitet traume, uzrast deteta, dečja ličnost i karakter, kvalitet brige o detetu i iskustva koja je steklo u novoj zemlji – sve to utiče na to kako će dete izaći na kraj sa time što je tražilac azila i izbeglica. Neki negativni faktori ili faktori rizika povećavaju verovatnoću da će iskrsnuti problemi. Drugi faktori koji deluju zaštitnički za dete pomažu da se ono sačuva od dugoročnog psihološkog bola i uznemirenosti.

Korisno je da nastavnici razmisle i o *negativnim* i o *zaštitnim faktorima* kada rade s repatriranom decom. Škole i nastavnici koji žele da unaprede blagostanje treba da se postaraju da maksimalno osnaže zaštitne faktore u životu deteta i da na minimum svedu dejstvo negativnih faktora u meri u kojoj sami imaju kontrolu nad njima, jer će tako pomoći da se smanji verovatnoća da će dete trpeti dugoročni psihološki stres.

U pregledu koji sledi identifikovani su najvažniji zaštitni faktori koji mogu doprineti emocionalnom oporavku i otpornosti. Ti podsticajni uslovi koje pružaju porodice i škole mogu se uzajamno dopunjavati, kao komplementarni činiooci. Ako uslovi u porodici ostanu negativni, onda uloga škole kao okruženja koje pruža podsticaj deluje, čini se, posebno važno.

Zaštitni faktori podrazumevaju sledeće:

- Ako dete ima roditelje/staratelje i/ili porodičnu mrežu koja može da mu posveti pažnju i obezbedi dobru brigu o njemu;
- Mogućnost pristupa drugim ljudima, posebno onima iz vlastite zajednice, koji pružaju prijateljstvo i podršku;
- Izvesno razumevanje razloga zbog kojih su napustili matičnu zemlju. Očigledno je da mlađa deca ne moraju u potpunosti shvatati to stresno iskustvo i samim tim postaju ranjivija. Za decu koja su kadra da integrišu svoje iskustvo nije toliko verovatno da će dugoročno patiti, kao što je veća verovatnoća da će deca koja imaju visok stepen samopoštovanja lakše prevazići traumatske događaje;
- Mogućnost da se zadrže izvesne veze s bivšom zemljom domaćinom;
- Pamćenje lepih stvari o životu u bivšoj zemlji;
- Radovanje novoj školi, sklapanje prijateljstava i mogućnost da se u školi postigne dobar uspeh;
- Optimistički stav prema budućnosti i mogućnosti napredovanja predstavljaju važne zaštitne faktore;
- Važna je i mogućnost da se razgovara o stresnim događajima i da se na taj način stekne kontrola nad njima;
- Mogućnost da se zatraži pomoć onda kada stvari pođu po zlu;

- Dobro je imati hobi ili neki svoj poseban interes;
- Korisno je imati planove za budućnost.

PORODICA – zaštitni faktori

- 1. Odgovarajuće fizičko staranje**
2. Bezbedno neposredno fizičko okruženje
- 3. Afektivna atmosfera**
- 4. Fleksibilna struktura podizanja deteta, puna podrške**
5. Roditelji pružaju odgovarajuće primere
- 6. Zainteresovanost**
- 7. Stabilnost**

Obrazovanje – zaštitni faktori

8. Bezbedno šire fizičko okruženje
9. Poštovanje
- 10. Socijalna mreža**
- 11. Kvalitetno obrazovanje**
- 12. Prijateljstva i kontakt s vršnjacima**
13. Odgovarajući primeri u društvu
14. Stabilnost u datim životnim okolnostima
15. Dobre perspektive za budućnost

Ranjiva deca: Razumevanje simptoma velikog duševnog bola

Deca koja stižu na Kosovo, a kojoj je prethodno obrazovanje prekinuto, predstavljaju najranjiviju grupu kojoj prethodi opasnost od depresije, slabog uspeha i ranog napuštanja škole. Pored toga što žive u okruženju koje ne poznaju, deca čije je prethodno obrazovanje prekinuto mogu se osećati frustriranim ili neadekvatnim zbog toga što nisu u stanju da čitaju, pišu ili završe neke zadatke, nemaju mogućnost da nastave da uče i ne poznaju školske objekte ni opremu u učionici.

Drugu ranjivu grupu čine ona deca koja su iskusila raseljenost i deprimiranost, što je uticalo na njih sprečivši ih da se snađu i uklope u novoj školi. Ta deca mogu ispoljavati poremećaje ponašanja. Važno je da budemo upoznati s nekima od pređašnjih iskustava repatriране dece koja pripadaju manjinskih grupama.

Takva iskustva mogu obuhvatiti:

- gubitak poznatog školskog okruženja, materijalnih dobara i poznate sredine;
- negativne incidente sa lokalnim vlastima i pograničnom policijom;
- neprijateljstvo kojim su dočekani u novoj domovini;
- materijalnu nemaštinu u novom domu;
- primoranost provođenja vremena sa ljudima koji ne razumeju njihova iskustva ili ne znaju za ta iskustva.

Teskoba i duševni bol sa kojim se ta deca suočavaju može se ispoljiti na različite načine, uključujući sledeće:

- Neprestano ponovno proživljavanje stresnih događaja ili problema u mislima, u igri i na crtežima. Ponovno oživljavanje takvih događaja i njihovo prikazivanje omogućuje im da sami shvate šta se dogodilo i da steknu kontrolu nad teškim osećanjima koja su ih ophrvla. Kada deca neprestano iznova „prolaze kroz” nasilne ili traumatske događaje, to ukazuje da ona nisu uspela da prevaziđu to iskustvo;
- Fizički simptomi;
- Noćni košmari i poremećaj sna;
- Plakanje i nesavladiv osećaj tuge;
- Nervoja ili strah od nekih stvari, kao što su posebno glasni zvuci ili buka;
- Nemogućnost uspostavljanja odnosa s drugom decom; ovo se možda može desiti jer je dete isuviše tužno i povučeno da bi želelo da se igra ili zato što ne može da ima poverenja u drugu decu. Dete koje je pridošlica takođe može biti u situaciji da ne razume šta ostala deca rade. Takvo dete može biti izolovano zato što ga odbacuju vršnjaci koji ga doživljavaju kao drugačije upravo zbog tih poremećaja u ponašanju koja se kod takvog deteta ispoljava;
- Teškoće u sklapanju odnosa sa odraslima zato što nema poverenja u njih. Ponekad dete zadržava distancu u odnosu na odrasle zato što strahuje od gubitka: okleva da pokaže naklonost nekom odraslom koji mu je važan da ne bi i ta osoba nestala.

Ključne strategije za pružanje emocionalne podrške i obezbeđivanje socijalne inkluzije na nivou učionice

Stručno znanje nastavnika trebalo bi da obuhvati i poznavanje i razumevanje razvoja dece i svest o potrebama deteta, kao i osnovno znanje o strategijama intervencije.

Ovde su nabrojane neke od glavnih pedagoških intervencija:

Svest o simptomima. Biće potrebno da tim nastavnika u školi razmotri celokupnu školsku politiku staranja o deci koja doživljavaju psihološke probleme. Pružanje emocionalne podrške toj deci predstavlja integralni deo školske politike i ne može se posmatrati izolovano od ostalih stvari, kao što je obezbeđivanje prijateljskog okruženja i odgovarajuće atmosfere u kojoj se izražava dobrodošlica, dobra veza između doma i škole i podrška. Važno je da nastavnici budu dobri posmatrači i da prepoznaju kada deca trpe duševni bol. Tek onda je moguće pružiti odgovarajuću podršku. Manifestovanje nekog od sledećih vidova ponašanja može ukazati na to da dete trpi veliki duševni bol:

- Gubitak interesa i energije ili izrazita povučenost i nezainteresovanost za okruženje;
- Agresivnost ili izraženi osećaj ljutnje i besa. Deca mogu manifestovati agresivno ponašanje iz čitavog niza razloga. Neka deca oponašaju nasilje koje vide oko sebe. Mala deca možda nisu u stanju da verbalizuju svoja osećanja, pa im zato nasilje služi kao odušak. Zbog traumatskih iskustava deca se takođe mogu osećati napeto i nervozno i mogu lako prasnuti;
- Nesposobnost koncentracije i osećaj nemira. Deca koja su zabrinuta ili nesrećna se često teško koncentrišu na rad. Možda se prepuštaju sanjarenju na javi, povlače se u sebe ili su nemirna i ne drži ih mesto;
- Osećaju se veoma razdražljivo.

Obuka. Cilj obuke zaposlenih treba da bude povećanje znanja nastavnika o životnim istorijama dece kojoj predaju, kao i razvoj njihovog umeća slušanja i veštine komunikacije. Specijalističke organizacije, kao što je Terre des Hommes (Zemlja ljudi), nude obuku zaposlenih. Neki nastavnici će takođe možda poželeti da pohađaju akreditovane kurseve za psihološke savetnike.

Psihološko savetovanje. Jednom manjem broju repatriране dece biće potrebna veća intervencija. Neke škole nude pojedinačno ili grupno psihološko savetovanje deci koja su pretrpela zlostavljanje ili neka stresna iskustva, što obično sprovode nastavnici koji su stekli odgovarajuće kvalifikacije za psihološko savetovanje ili to čine pripadnici drugih profesija. Međutim, nemaju sva društva isti stav prema psihološkom savetovanju i neke porodice mogu pomisliti da je psihološko savetovanje neprimeren vid pomoći.

Razgovor s decom. Mnoge škole imaju dobro promišljene i planirane inkluzivne strategije i jedna od najvažnijih stvari koje nastavnik može da učini jeste da razgovara s napaćenom decom, da sasluša šta ona imaju da kažu i da ozbiljno shvati ono što su mu ta deca predočila. Da bi to uradio, nastavnik ili mentor mora redovno biti slobodan u

određeno vreme.

Igra. Oni koji rade s decom mlađih uzrasta mogu da se igraju s pojedincima ili s manjim grupama dece kako bi spoznali njihova iskustva, razmotrili pitanja kao što je pitanje straha ili poverenja i pomogli pridošlicama da se snađu u novoj sredini.

Autobiografija i kreativno pisanje. Decu je moguće podstaći da pišu o sebi, svojoj matičnoj zemlji i da predstave okolnosti u kojima su živeli i žive, da vode dnevnik ili dnevnik u slikama ili kolažima da bi sebe na taj način opisali. Te autobiografske tehnike često se koriste kod dece tražilaca azila i dece izbeglica i na taj način je moguće pomoći da se shvate složeni događaji i složena osećanja. Mlađa deca mogu da koriste vodene ili voštane boje da bi nacrtala nešto o sebi, a mogu i u saradnji sa odraslom osobom da napišu potpise za te crteže.

Umetničko izražavanje i drama mogu se koristiti na isti način na koji se koriste kreativno pisanje i igra: da bi se deci omogućilo da se izraze i da bi se kod njih razvilo poimanje složenih događaja i osećanja. Nastavnici u osnovnim školama, nastavnici likovnog obrazovanja i zaposleni koji deci pružaju psihosocijalnu podršku mogu se obučiti da koriste umetničko izražavanje u komunikaciji sa uznemirenom i ranjivom decom na način koji će toj deci pomoći da se smire i stabilizuju.

Ostale korisne tehnike obuhvataju sledeće:

- izrada autoportreta;
- izrada maski i razgovor o izrazima lica i osećanjima;
- „Pusto ostrvo” – deca rade u grupama od po četvoro ili petoro tako što sede ukruć oko velikog lista papira; kaže im se da nacrtaju ono što bi želeli da imaju ako bi morali da odu na pusto ostrvo i tamo zajedno borave. Tu ima dovoljno prostora da svako dete može da nacrtala lične stvari koje želi da ponese, a ima i zajedničkog prostora na kome deca mogu zajedno da crtaju. Ta aktivnost je dobar podsticaj za razgovor.

Teme za diskusiju:

- Šta možete da koristite u svome radu?
- Kako biste pokušali da pomognete detetu koje je ophrvano duševnim bolom?
- Navedite primere intervencija u različitim razredima i različitim starosnim grupama.

Saradnja između škola i roditelja radi pružanja podrške

Ključne strategije u radu s roditeljima. Ako dete oseća teškoće u školi, suštinski je značajno da se razvije dobra komunikacija sa roditeljima i drugim ključnim starateljima tog deteta. Ponekad problemi roditelja i problemi deteta mogu biti čvrsto međusobno isprepleteni. Odlazak iz matične zemlje često remeti porodične odnose: deca mogu izgubiti roditelje ili glavne staratelje. Što je važnije, deca gube pažnju svojih roditelja koji su možda do te mere preokupirani borbom za održanje gole egzistencije i vlastitim problemima da ne mogu svojim mališanima pružiti pažnju koja im je potrebna. Kada su roditelji emocionalno odsutni, važno je obezbediti da deca dobiju socijalnu podršku.

Mora se obezbediti da deca i porodice imaju **pristup socijalnoj podršci i podršci zajednice**. Za mnogu decu izolacija i nedostatak podrške predstavljaju značajne faktore rizika. Ako deca imaju problema u školi, nastavnici bi trebalo da provere da li ta deca i njihove porodice uživaju podršku grupa iz zajednice, klubova koji su aktivni po završetku škole, imaju li pristup grupama koje se zajednički igraju, da li su uključeni u programe za sticanje novih drugova, da li pohađaju časove jezika.

Učenje kroz saradnju

Učenje kroz saradnju predstavlja jedan od načina učenja u grupi. Učenje kroz saradnju jeste onaj vid učenja koji podrazumeva da učenici moraju raditi u timovima da bi ostvarili zajednički cilj, i to pod uslovima koji obuhvataju sledeće elemente:

1. Pozitivna međusobna zavisnost.

Članovi tima su dužni da se oslanjaju jedan na drugog kako bi ostvarili cilj. Ako bilo koji član tima ne uspe da ostvari svoj deo zadatka, svi ostali snose posledice.

2. Individualna i grupna odgovornost.

Svi učenici u grupi snose odgovornost za obavljanje svog dela posla i za savladavanje celokupnog materijala koji treba da se nauči.

3. Pozitivna interakcija licem u lice.

Iako jedan deo grupnog rada može biti podeljen na zasebne celine koje će se obavljati individualno, neki poslovi moraju biti obavljani interaktivno, tako što će članovi grupe jedan drugome davati povratne informacije, diskutovati i osporavati primenjeni način zaključivanja i izvedene zaključke i, što je možda i najvažnije, tako što će jedni druge učiti i uzajamno se ohrabrivati.

4. Primereno korišćenje veštine saradnje.

Učenike treba podstaći i pomoći im da razviju i u praksi primenjuju izgradnju poverenja, sticanje veštine rukovođenja, odlučivanja, uspostavljanja komunikacije i umeća rešavanja sukoba.

5. Grupna obrada.

Članovi tima utvrđuju grupne ciljeve, periodično ocenjuju šta je to što rade dobro kao tim, da bi potom utvrdili šta treba da promene kako bi ubuduće delotvornije funkcionisali.

Samo aktivnosti koje obuhvataju svih pet gorenavedenih elemenata mogu se okvalifikovati kao učenje kroz saradnju.

Učenje kroz saradnju predstavlja grupni rad, ali nije svaki rad u grupi u isti mah i učenje kroz saradnju. Postoji nekoliko aspekata po kojima se učenje kroz saradnju razlikuje od standardnog grupnog rada:

- grupe su heterogene;
- svi učesnici su aktivno uključeni;
- zajemčena je individualna odgovornost;
- interakcija licem u lice (svi članovi grupe mogu jedni druge da vide i da čuju);
- smišljen razvoj društvenih veština;
- procena procesa i njegovog ishoda.

Da bi učenje bilo stvarno učenje kroz saradnju, potrebno je da budu ispunjena sva navedena načela.

Saradnja poboljšava kvalitet društvenih odnosa, sposobnost jedinice da se prilagodi grupi, olakšava socijalni i intelektualni razvoj ličnosti. Zadaci učenja kroz saradnju nisu usmereni samo ka postizanju rezultata rada, već su bitni celokupan proces i društvene veštine koje stimulišu akademsko obrazovanje. Ako uzmemo u obzir da učenje kroz saradnju podjednako razvija društvene i akademske veštine, možemo zaključiti da ono doprinosi socijalnom i kognitivnom razvoju pojedinca.

Nastavnik koji primenjuje oblik učenja kroz saradnju formira takvo obrazovno okruženje koje razvija veštinu saradnje, rezimiranja i analiziranja informacija, veštinu iznošenja i dokazivanja hipoteza, omogućavajući da se vrednuje ceo proces, kao i ishod pojedinačnog i grupnog rada svih članova grupe. Uloga nastavnika se menja time što se organizuje grupa koja uspostavlja takav vid saradnje i time što se upravlja takvom grupom. Nastavnik prestaje da bude jedini izvor informacija. On deli odgovornost sa učenicima. Nastavnik uči da ne interveniše u radu grupe bez potrebe za tim, ali aktivno posmatra proces i organizuje njegovo vrednovanje.

Kada je reč o učenju kroz saradnju, nastavnik je na tri nivoa odgovoran za rad grupe:

1. rešavanje problema;
2. upravljanje grupom;
3. obrada odnosa.

Učenje kroz saradnju omogućava učenicima da budu kreativni i da razviju veštinu kritičkog promišljanja, budu tolerantni i prihvataju razlike. Štaviše, učenje kroz saradnju jača samopoštovanje učenika i pomaže da se stvori pozitivan stav prema sebi, vršnjacima, nastavnicima, školi i obrazovanju.

Učenje kroz saradnju može se uspešno koristiti u radu sa učenicima različitih uzrasta, počev od predškolskog doba, pa do obrazovanja odraslih. Nivo teškoće zadataka i istraživačkih problema zavisi od uzrasta i interesovanja učenika. U suštini, način i modalitet učenja ostaju isti.

Učenje kroz saradnju odgovara sadašnjoj obrazovnoj politici na Kosovu i njegov cilj je razvoj svestrane ličnosti, socijalizacija i obrazovanje građana koji će biti kadri da žive i rade u demokratskom društvu. Učenje kroz saradnju se sve više koristi u različitim obrazovnim institucijama, na primer u opštim obrazovnim ustanovama, stručnim školama, obuci zaposlenih, obuci pripravnika i raznim kursevima za prekvalifikaciju.

Učenje kroz saradnju donosi važne koristi i za uspešnost učenja i za atmosferu u učionici. Evo nekih od tih koristi:

- Pojačana motivacija za učenje i aktivno učešće učenika u procesu učenja. Svaki član ima mogućnost da doprinese u radu malih grupa. Učenici pokazuju tendenciju da mnogo bolje savladaju gradivo i da kritički razmišljaju o srodnim pitanjima onda kada rade kao tim.
- Više mogućnosti za neposrednu razmenu povratnih informacija. Pošto se ostvaruje sadržajna razmena među učenicima u malim grupama, oni dobijaju mnogo više povratnih informacija u ličnom kontaktu i na taj način saznaju kako njihove kolege reaguju na njihove ideje i na njihove odgovore. Te povratne informacije često nije moguće dobiti kada se nastavni proces odvija u većim

grupama, jer u većim grupama obično jedan ili dva učenika razmenjuju ideje, a ostatak odeljenja samo sluša.

- Priznavanje individualnih razlika. Kada se postave pitanja, različiti učenici izreći će mnoštvo različitih odgovora. Svaki od tih odgovora može pomoći grupi da stvori „proizvod” koji odražava širok spektar različitih perspektiva, pa je samim tim znatno potpuniji i sveobuhvatniji.
- Pozitivan stav prema različitosti. Učenici uče da rade s najrazličitijim ljudima. U sklopu interakcija koje se odvijaju u maloj grupi oni pronalaze mnoštvo mogućnosti da razmišljaju o različitim odgovorima svojih kolega i sami odgovore na njih, kad god se otvori neko pitanje. Manje grupe takođe omogućuju učenicima da dodaju svoje viđenje nekog pitanja na temelju sopstvenih kulturnih različitosti. Takva razmena neminovno pomaže učenicima da bolje shvate druge kulture i druga stanovišta.
- Poboljšanje interpersonalnih i grupnih odnosa. Učenici uče da uspostavljaju veze sa svojim kolegama i drugim saradnicima u učenju dok rade zajedno u okviru grupe. To može biti posebno korisno za one učenike koji imaju teškoća sa socijalnim veštinama, za novajlice ili za učenike koji pripadaju manjinskim grupama. Svi oni mogu imati koristi od strukturisanih interakcija s drugima, a drugi mogu prevazići svoje predrasude u tom procesu.

Takođe postoje rizici koje treba uzeti u obzir kada se planiraju i sprovode aktivnosti u oblasti učenja kroz saradnju:

- „Dobri đaci obavljaju sav posao, a loši đaci ništa stvarno ne nauče”;
- „Dobri đaci” gube vreme čekajući na „loše đake”, iako bi sami mogli mnogo brže da napreduju;
- Rad u grupi zapravo isključuje i demotiviše učenike koji su pripadnici manjina, stidljive učenike ili učenike koji slabije znaju jezik;
- Neuspeh grupe ili nizak nivo grupnog ostvarenja može pogoršati interpersonalne i unutargrupne odnose u mešovitim odeljenjima.

Ključevi za izbegavanje navedenih rizika su sledeći:

- Jasno definisati zadatke i istovremeno objasniti da je zajednički rad element koji će se, pored konačnog ishoda, razmatrati i u sklopu individualnog ocenjivanja svakog učenika;
- Izbeći etiketiranje dece i podsticati timski duh u odeljenju;
- Treba biti veoma oprezan prilikom razvrstavanja učenika u grupe. U rešavanju većine zadataka heterogene grupe dobro funkcionišu ako postoji jasna i uravnotežena podela uloga unutar grupe, zasnovana na jačini svakog pripadnika grupe (tako se unutar grupe dele „jake strane” svakog člana grupe). Međutim, za rešavanje nekih nastavnih zadataka možete obrazovati homogene grupe, ali morate biti načisto da to onda nije učenje kroz saradnju;
- Grupu treba nadzirati i pružiti joj podršku onda kada je to potrebno;
- Treba osigurati da u slučaju rizika od neuspeha grupa može da se vrati na pravi put i to tako da svi članovi tome doprinesu;
- Treba voditi računa da grupa uvek ima između tri i pet učenika.

Promovisanje jezičke svesti i kulturne raznovrsnosti

Ključni metodi u svim školskim uzrastima

Decu treba podsticati da visoko vrednuju svoj maternji jezik. Etikete i oznake treba da budu ispisane na odgovarajućim jezicima. Ako se deci kroz nastavu ukazuje na različite jezike koje govore njihovi vršnjaci u grupi, to pomaže uzdizanju vrednosti multilingvizma (višejezičnosti):

- decu treba pustiti da nauče zaposlene i drugu decu nekim rečima na svom, drugačijem jeziku, uključujući tu i romski jezik;
- oznake i etikete treba ispisati na odgovarajućim jezicima;
- treba naučiti po nekoliko reči na odgovarajućim jezicima, posebno pozdrave;
- treba podsticati roditelje da dolaze i čitaju priče ili uče decu pesmicama;
- treba ohrabrivati komunikaciju rečima kojima se pozdravljaju prilikom susreta ili rastanka (zdravo, doviđenja);
- deci treba pričati narodne priče iz različitih zemalja i one koje su karakteristične za različite etničke grupe;
- treba slaviti različite praznike, na primer, muslimanske, hrišćanske i jevrejske, baš kao i romske praznike;

Kreativno izražavanje:

Sledeće aktivnosti mogu biti od koristi:

- korpa s blagom koja sadrži materijale različitih tekstura ili predmete koji proizvode različit zvuk – sve se to može koristiti za podsticanje takve igre. Korisne su i male igračke, figurice i drugi predmeti pomoću kojih je lakše ispričati priču, kao i marionete, kostimi, rekviziti za maskiranje koji olakšavaju igre u kojima se glume različite uloge;
- gluma, uključujući i korišćenje minijaturnih figura ili napravljenih maski, što su sve rekviziti koji će omogućiti deci da odigraju svoja osećanja i „sukobe“;
- mogućnosti za slobodnu igru, što deci omogućuje da igru koriste kao sredstvo za tumačenje stresnih događaja koje su iskusili u životu;
- priče koje će se ispričati ili pročitati, da bi potom usledila diskusija, gluma i igra.

Repatriрана deca i njihove jezičke potrebe

Neki učenici su stigli na Kosovo, a pritom albanski ili srpski govore veoma slabo ili ga ne govore uopšte. Brzo učenje drugog jezika predstavlja ključni element za njihovo uspešno integrisanje u obrazovni sistem i širu zajednicu.

Lingvističko poreklo te dece može biti veoma različito. Neka od njih možda govore romski, a imala su sasvim malo dodira sa albanskim ili srpskim jezikom ili uopšte nisu imala dodira sa njima. Neka su prethodno stekla slabo ili nikakvo obrazovanje i možda nisu pismena ni na maternjem jeziku.

Sledeća uputstva smatraju se delotvornima zarad pružanja praktične pomoći detetu koje treba da nauči novi jezik:

- postarajte se da učenici budu pozdravljeni na svakom času;
- postarajte se da učenici znaju imena svojih nastavnika i pomoćnog osoblja (asistenata) i da imaju mogućnost da zapišu imena;
- recite detetu da sedne pored nekog prijateljski nastrojenog druga u razredu, po mogućnosti pored nekog ko govori isti jezik i ko može da mu/joj prevede ono što nije razumelo;
- početnici treba da nauče neke korisne osnovne izraze;
- od učenika se traži da kažu kako se na njihovom maternjem jeziku kažu neke reči koje su izgovorene na albanskom ili srpskom jeziku.

Interkulturalno obrazovanje kroz nastavni plan i program

Ovaj dokument sadrži različite sugestije o tome koje bi sve obrazovne aktivnosti škole mogle da koriste u realizaciji nastavnog plana i programa kako bi uzdigle nivo svesti o kulturnoj različitosti.

Pored toga, u osnovni plan i program se mogu dodati mali projekti. Predmeti kao što su likovna kultura, istorija i učenje jezika pružaju mnoštvo mogućnosti:

Projekti mogu, na primer, obuhvatiti rad na pričama i svedočenjima; pisanje priča i iskaza o migracijama; razgovore i izlaganja o relevantnim pitanjima. Projekti iz istorije mogu se baviti rastom multietničkog Kosova; može se raditi na projektima posvećenim lokalnoj istoriji ili na usmenim iskazima o povratnicima i izbeglicama.

U okviru građanskog vaspitanja učenici mogu razvijati građansku svest, mogu se unapređivati njihove govorničke veštine i umeće slušanja kroz igranje različitih uloga i raspravu o bitnim pitanjima, iznošenje informacija i pregovaranje. Učenicima se mogu podeliti tekstovi koje treba da pročitaju, kao što su članci iz novina, autobiografije, dnevnici, pisma i brošure.

Vršnjačko mentorstvo

Školski program vršnjačkog mentorstva predstavlja okvir koji je ustanovljen u školi i kome škola pruža podršku; u sklopu tog programa učenici volonteri pružaju pomoć svojim nešto mlađim drugovima ili vršnjacima koji su suočeni s različitim preprekama i koji zbog toga ne postižu dobar uspeh u školi (npr. nemaju dovoljno podrške u porodici, imaju loše uslove za učenje i slabog su materijalnog stanja, imaju probleme sa jezikom, prešli su iz neke druge škole u kojoj su se učenicima postavljali drugačiji zahtevi itd.).

Vršnjačko mentorstvo je korisno i za mentora i za lice kome se podrška pruža:

Za učenike koji koriste mentorsku podršku svojih vršnjaka pozitivni efekti obuhvataju:

- poboljšan stav prema školi i vršnjacima, drugovima u razredu;
- osećanje kompetentnosti i pozitivan odnos prema vlastitim sposobnostima i efikasnosti;
- bolje ocene i ostvarenje na planu učenja;
- prosocijalno ponašanje i stavove.

Kada je reč o mentorima, poboljšanja su uočena u sledećim oblastima:

- povezanost sa školom;
- samopoštovanje;
- empatija i moralno rezonovanje;
- međuljudska komunikacija i veština savladavanja konflikata;
- odnosi sa roditeljima.

Mentorstvo se uglavnom svodi na odnos, iako se to obično odvija kroz konkretne aktivnosti, kao što je podrška u izradi domaćih zadataka, zajedničke posete kulturnim znamenitostima ili nekim lokacijama van škole koje su značajne u obrazovnom smislu, podrška u školi, čak i za vreme časova itd. Učesnicima u programu može se pružiti mogućnost da se zajednički angažuju u grupnim aktivnostima (kao što su volonterski programi u zajednici, organizovanje nekog događaja u zajednici itd.).

U delotvornim mentorskim programima mentori pohađaju posebnu obuku (ta obuka je organizovana u školi i nastavu drži nastavnik ili stariji mentor, ili se pak organizuje van škole, u nekoj NVO ili obrazovnom centru), a mentori sem toga imaju koristi i od sastanaka koji se redovno održavaju i na kojima jedni drugima pružaju podršku za prevazilaženje izazova s kojima se suočavaju. Obično jedan nastavnik preuzme ulogu programskog koordinatora.

U osnovu rada mentora trebalo bi uvesti jasna etička pravila, a škola bi trebalo da ima transparentnu i pravičnu proceduru regrutovanja, obuke i podržavanja mentora, kao

što bi trebalo da utvrdi i postupak za identifikaciju korisnika i njihovo povezivanje s najpogodnijim mentorima.

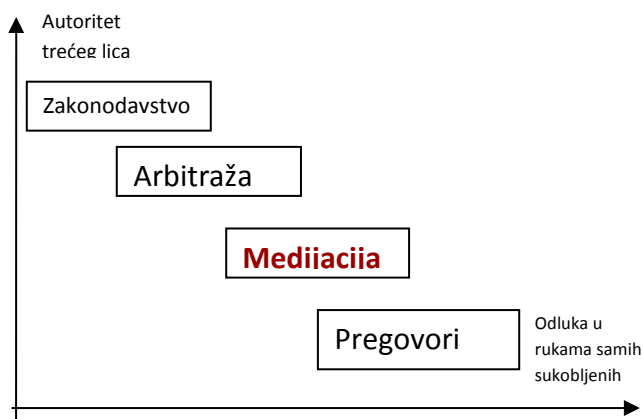
Rizici koje treba izbegavati u programima vršnjačkog mentorstva:

- Mentori i oni kojima mentori pomažu možda ne shvataju u potpunosti svoje uloge. Učenici kojima mentori pomažu možda ne shvataju na koji im način mentor može pomoći da ostvare svoje ciljeve, možda se stide ili su zastrašeni zbog toga što su uključeni u taj program ili uvrštavanje u program doživljavaju kao neki vid kazne;
- Vršnjački mentori ponekad mogu poslužiti kao negativni uzori. To je također jedan od činilaca koji bi se morao uzeti u obzir prilikom angažovanja mentora, redovnog praćenja njihovog rada i nadzora, da bi se ti rizici smanjili;
- U odnosima koji se uspostavljaju u okviru vršnjačkog mentorstva ponekad mogu iskrsnuti poteškoće, pa se može pokazati da je potrebna spoljna podrška da bi se te teškoće prevazišle.

Vršnjačka medijacija

Medijacija je strategija rešavanja konflikata koja ima sledeće karakteristike:

- Sukobljene strane zahtevaju intervenciju trećeg lica, medijatora, kome se poverava uloga pružanja podrške za iznalaženje obostrano zadovoljavajućeg rešenja spora ili su saglasne sa intervencijom trećeg lica;
- Uloga medijatora nije da predlaže rešenja, već da pomogne stranama u tome da se upuste u dijalog i kroz dijalog same dođu do rešenja.

Proces medijacije obično obuhvata sledeće korake:

- Priprema medijacije;
- Objašnjavanje pravila i načela koje moraju poštovati i stranke u sukobu i medijator tokom medijacije
 - o Teži se postizanju obostrano prihvatljivog rešenja,
 - o Medijator je nepristrasan u najvećoj mogućoj meri,
 - o Obe strane imaju jednake mogućnosti i jednako vreme za iznošenje argumentacije,
 - o Treba zadržati mir i prisebnost, bez vređanja,

- Nema prekidanja druge strane,
- Poštuje se poverljivost, sem u slučaju opasnosti za drugog ili sebe ili u slučaju bilo kog vida zlostavljanja u sadašnjosti ili prošlosti;
- Zatražiti od strana u sukobu da izraze svoje stavove, potrebe i interese;
- Dati povratne informacije, parafrazirati, postaviti određena pitanja da bi se osiguralo da sve što je izrečeno bude sasvim jasno;
- Zatražiti od stranaka da predlažu realistična rešenja;
- Podržati stranke u nastojanju da pronađu zajedničko tlo tako što će se analizirati rešenja i odabrati ona opcija koja je najbolja za obe strane;
- Postarati se da obe strane u potpunosti shvate šta to rešenje znači i da ga prihvate;
- Označiti sporazum;
- Ako je potrebno, razgovarati o tome šta sledi po postizanju sporazuma.

U programima vršnjačke medijacije u školama, konflikti i neslaganja među učenicima rešavaju se medijacijom koju obavljaju učenici medijatori. Oni rade kao volonteri, a prethodno ih za to obučava nastavnik koji je zadužen za taj program. Oni su dužni da poštuju načela medijacije (npr. da predlože, ali da ne nametnu intervenciju, da ostanu nepristrasni itd.).

Zbog toga bi za delotvoran program vršnjačke medijacije trebalo razmotriti sledeće mogućnosti:

- Rekrutovanje i obuka učenika medijatora;
- Promovisanje programa kako bi svi učesnici znali kako on funkcioniše i kakvu im korist može doneti;
- Pružanje podrške učenicima medijatorima u ulozi koju obavljaju;
- Dobar nadzor i staranje o kvalitetu celokupnog procesa.

Zajednički rad: škola, roditelji i zajednica

Rad sa roditeljima

Uspostavljanje čvrstih veza s roditeljima predstavlja suštinski važan deo pružanja podrške obrazovanju učenika iz manjinskih grupa. Najuspešnije škole koje rade s takvim đacima jesu upravo one koje neguju visok nivo roditeljske participacije. Takve škole obično imaju dobre veze sa inicijativama koje se pokreću u okviru zajednice, sa obrazovnim centrima i lokalnim projektima, uključujući tu i one na kojima su angažovane grupe manjinskih zajednica.

Roditelji imaju jednu od ključnih uloga u obrazovanju svoje dece. Oni su glavni vaspitači deteta i poznaju ga bolje od bilo koga drugog. U mnogim istraživanjima postoji obilje dokaznog materijala o tome da deca postižu bolje rezultate onda kada postoji blizak odnos saradnje između doma i škole. Učešće roditelja i njihov odnos sa školom od presudnog su značaja za poboljšanje redovnosti pohađanja nastave i završetak obrazovanja dece.

Prema tome, roditeljsko učešće predstavlja jedan od ključnih činilaca u postizanju uspeha učenika i to važi za sve etničke grupe. Istraživanjem je identifikovano sledeće:

- Roditeljsko učešće bitno utiče na ostvarenja učenika tokom višegodišnjeg školovanja;
- Zainteresovanost oca za školovanje njegovog deteta tesno je povezana sa pozitivnim obrazovnim rezultatima;
- Obrazovni neuspeh se povećava ako su roditelji manje zainteresovani za školovanje svoje dece;
- Mnogi roditelji žele da budu više uključeni u obrazovanje svoje dece.

Međutim, neki roditelji imaju sasvim malo veza sa školom koju pohađa njihovo dete. Neke škole takođe izveštavaju o tome da im je teško da razviju veze sa porodicom deteta. Vredelo bi razmotriti neke od razloga koji dovode do takvih problema:

- pređašnja iskustva u zemlji domaćinu mogu učiniti da ti roditelji budu sumnjičavi prema vlastima i da strahuju od kontakata sa školama;
- roditelji možda nisu upoznati sa obrazovnim sistemom, a takvi događaji kao što su sastanci sa roditeljima/starateljima za njih predstavljaju nepoznanicu.

Škola koja razvije snažne veze sa manjinskim i repatriranim porodicama neguje pozitivnu atmosferu koja:

- omogućuje da se svi roditelji osete poželjnim i da shvate da im je poverena pozitivna uloga;
- pokazuje roditeljima da uvek mogu izneti svoja osećanja i mišljenja nastavnom osoblju i da će to biti dočekano sa poštovanjem i ozbiljnošću;
- pokazuje da se vrednuju i poštuju jezički, kulturni i verski koreni roditelja/staratelja;
- pokazuje da škola pripada zajednici kojoj služi.

Ključne teme za roditelje iz etničkih manjina (uključujući povratnike)

1. Prepoznavanje različitosti unutar etničke grupe i između etničkih grupa

Polazište za podsticanje većeg učešća roditelja iz manjina i većeg angažmana zajednice jeste priznanje da postoje različite zajednice koje imaju različita

iskustva. Pojedincima koji potiču iz različitih zajednica ili koji se nalaze između tih zajednica ne treba pristupiti tako što će se oni etiketirati ili što će im se pripisivati stereotipi.

2. Hvatanje u koštac s rasizmom i negativnim percepcijama

Neki zaposleni u školi mogu doneti izvesne pretpostavke o roditeljima na osnovu njihovog porekla, a te pretpostavke mogu biti nepravične i predstavljati kategoričke sudove. Treba se uhvatiti u koštac s negativnim percepcijama.

3. Prevazilaženje prepreka

Roditelji iz manjinskih zajednica i njihova deca mogu biti suočeni s nizom ekonomskih, socijalnih i praktičnih prepreka kada nastoje da se u većoj meri uključe u rad škole.

4. Osnaživanje roditelja

Roditelje iz manjinskih zajednica treba pozivati da se sastaju sa nastavnicima i da obiđu školu.

Izgradnja jakih veza sa zajednicom:

Važno je da škole razviju dobre veze sa organizacijama zajednice u svojoj lokalnoj sredini. Ako škola želi da poboljša učešće roditelja iz manjinskih grupa u svojim aktivnostima, ona može zatražiti od relevantnih grupa u zajednici da odgovore na njene pozive. Grupe iz romske zajednice mogu ponekad obezbediti prevodioce koji će posredovati u hitnim slučajevima. Oni takođe mogu biti pozvani da se obrate učenicima ili da se uključe u aktivnosti i kulturne projekte ili u projekte namenjene uzdizanju nivoa svesti. Škole mogu obaviti istraživanje i pobrojati lokalne organizacije zajednice i individualne povratnike koji bi mogli biti pozvani da pruže pomoć.

Među uslugama koje nude grupe i organizacije zajednica nalaze se i sledeće:

- savetovanje o socijalnim i stambenim pravima;
- jezička nastava, stručna obuka i saveti u pogledu profesionalne orijentacije;
- dopunske škole za decu, obrazovno-kulturne aktivnosti, sportovi;
- omladinske aktivnosti;
- aktivnosti građana u trećem dobu;
- ženske grupe;
- kulturni događaji i izlasci;
- izrada biltena i objavljivanje informacija.

Primeri iz međunarodne prakse:

Jedna *nemačka* lokalna samouprava obezbedila je obavezno finansiranje za deset

časova nemačkog jezika za roditelje. Svi ti časovi održani su u školama koju pohađaju njihova deca i u vreme održavanja redovne nastave. Većina roditelja koji su pohađali te časove su Romi izbeglice.

U istim školama ostvaruju se programi *vršnjačkog mentorstva* iz različitih etničkih grupa; tim programima su individualno obuhvaćeni mlađi učenici. Mentori preuzimaju ulogu tutora ili pozivaju te mlađe učenike na vanškolske aktivnosti, rade domaće zadatke s njima ili im pomažu u prevođenju.

Jedna velika srednja škola u *Švedskoj* koja ima visok procenat izbegličke dece odlučila je da promoviše učešće roditelja na posebnim večerima za roditelje. Utvrđeno je da samo mali broj turskih i kurdskih roditelja dolazi na te sastanke. Posle toga škola je angažovala trojezičnog *asistenta u nastavi* koji govori kurdski i turski. Njegove usluge su korišćene na roditeljskim večerima, a pomagao je i u prevođenju pisama koje su slali porodicama u matičnoj zemlji. Posle toga se poboljšalo prisustvo roditelja na školskim događajima, i to i očeva i majki.

Jedna *londonska* škola koju pohađa veliki broj dece s Kosova obezbedila je *prostoriju u kojoj se sastaju roditelji*. Na tim sastancima roditelja formirana je jedna izbeglička organizacija lokalne zajednice i tečaj albanskog jezika, opet iz reda lokalne zajednice.

Jedna *nemačka* škola obezbedila je *prostor za ispijanje kafe, gde mogu da se sastanu majke/roditelji*. Romski medijatori organizovali su informativne sastanke, a volonteri su ponudili časove opismenjavanja. Redovnost učeničkog pohađanja nastave se poboljšala, a deca i njihove majke zajednički su uživali u aktivnostima posle škole u tom improvizovanom kafiću.

Zadaci:

Molimo vas da u manjim grupama razmotrite sledeća pitanja:

1. Da li bi slični projekti mogli da se primene u školi u kojoj radite?
2. Razgovarajte o drugim socijalnim projektima zajedno sa roditeljima/predavačima iz manjinskih grupa.
3. Razgovarajte o ideji vršnjačkog mentorstva usvojoj školi

Uloga medijatora u obrazovanju

Medijatori iz redova etničkih manjina u mnogim školama imaju ključnu ulogu u pružanju podrške učestvovanju roditelja, staratelja i zajednica.

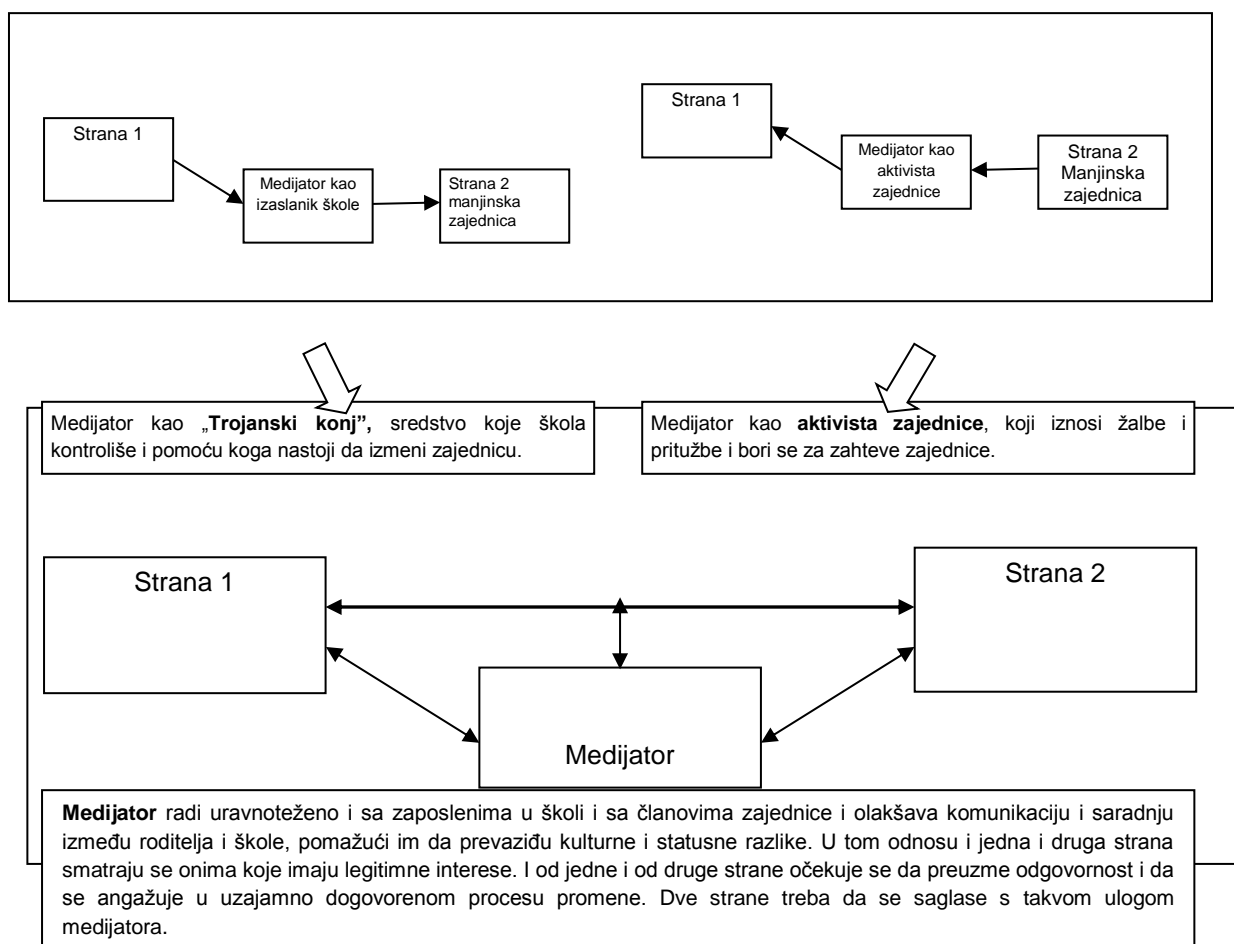
Njihov rad obuhvata sledeće zadatke:

- Osigurati da se u školi formira etos dobrodošlice;
- Davati savete o čitavom nizu načina na koje je moguće osigurati da roditelji i staratelji različitog porekla budu pažljivo saslušani i konsultovani u vezi s njihovim potrebama;
- Razviti strategije koje će osigurati da roditelji shvate kakav je pristup škole nastavi i učenju.

Uloga medijatora takođe se odnosi na:

- Podsticanje roditelja na to da podrže svoju decu u učenju;
- Identifikovanje načina na koje roditelji sami mogu doprineti životu škole;
- Razvoj veza između škole i zajednice;
- Staranje o tome da roditelji spoznaju da maternji jezik ima važnu ulogu u učenju njihove dece;
- Staranje o tome da škola visoko ceni bilingvalno umeće.

Poželjna pozicija medijatora predstavljena je u donjem delu dijagrama. U gornjem delu dijagrama predstavljena su dva vida zloupotrebe medijatora koja se često sreću u praksi:

Partnerstva na internetu - opšti pregled

Internetsko partnerstvo unosi dodatni elemenat raznovrsnosti u školski razvojni plan: međunarodnu dimenziju. Predstavljaju korisni alat za povećanje kvaliteta učenja i motivacije dece da uče. Mnoge škole u Evropi uključile su takve aktivnosti u svoj redovni rad i imaju različite časove na kojima se uključuju u aktivnosti putem interneta sa partnerima iz drugih delova sveta.

Da bi se izbegli rizici površne razmene (koje mogu da postanu gubljenje vremena za nastavnike, a da deca imaju od njih malo koristi), važno je:

- usredsrediti se na internetsko partnerstvo u učenju, pre svega na nešto što je već obuhvaćeno nastavnim planom i programom ili na dopunske elemente nastavnog plana i programa;
- povezati ih sa ciljevima i aktivnostima školskog razvojnog plana ili prilagoditi plan tako da obuhvati dodatne elemente unete internatskim partnerstvom;
- zadobiti podršku direktora škole i nastavnog kadra da priznaju napore nastavnika koji su neposredno uključeni u organizaciju ovih aktivnosti.

Internetsko partnerstvo može biti delotvorno i pri vrednovanju sposobnosti i potencijala dece koja žive u inostranstvu ili imaju veze sa članovima porodice ili prijateljima u drugim zemljama.

Internetska partnerstva se odvijaju između odeljenja sličnog uzrasta. Radni jezik je engleski. Razmene se odvijaju na bezbednoj, besplatnoj platformi, i to bez reklama: *Taking it Global* (www.tigeg.org). Obezbeđuje se tehnička i metodološka podrška nastavnicima engleskog jezika koji su zaduženi za taj proces u svakoj školi. Od angažovanih nastavnika se traže osnovne veštine za korišćenje interneta na računaru. Ohrabruje se saradnja sa nastavnicima ostalih predmeta u školi.

Struktura procesa se zasniva na 12 nedeljnih susreta, ali deca rade između susreta.

1. Svako odeljenje se deli na grupe. Članovi grupe se međusobno upoznaju.
2. Sa partnerima se razmene uvodna predavljanja. Razgovor: Ko su partneri?
3. Šta znamo o toj temi? Kako možemo da naučimo više?
4. Isplanirati sakupljanje informacija.
5. Organizovati informacije i doneti odluke.
6. Organizovati informacije i doneti odluke.
7. Sačiniti odeljensko predavljanje o toj temi.
8. Sačiniti odeljensko predavljanje o toj temi.
9. Analizirati predavljanje partnerskog odeljenja i pripremiti povratne informacije/pitanja.
10. Preraditi sopstveno predavljanje na osnovu primljenih povratnih informacija/pitanja.
11. Analizirati završno predavljanje drugog odeljenja.
12. Razmišljati o iskustvu učenja i konačnom vrednovanju.

Ovaj proces ima cilj da istovremeno razvija:

- znanje engleskog jezika;
- znanja u vezi sa proučavanom temom;
- saradnju i veštine upravljanja;
- međukulturalna znanja/veštine.

Teme za proučavanje biraju se zajedno sa nastavnicima partnerima.

Praćenje i evaluacija procesa školskog razvoja

Ključne tačke praćenja i evaluacije: aktivno učenje, učešće roditelja i podrška zajednice

Aktivno učenje

Aktivno učenje podrazumeva učenje kroz saradnju sa drugima. Učenje u okviru zajednice učenika omogućuje detetu da gradi sopstveno znanje, istražuje pitanja iz više perspektiva i zatim preispita svoje razgovore sa vršnjacima i razmišlja o njima. Nastavni plan i program naglašavaju da je verovatnije da će kroz proces aktivnog učenja deca usvojiti šta su naučila i da će moći to da primenjuju u svakodnevnom životu i u svakodnevnim situacijama. Drugim rečima, način na koji dete stiče znanje utiče na stepen do koga to znanje postaje korisno ili beskorisno detetu. Ovo čini aktivno učenje ključnim za učenje toga šta znači biti odgovoran građanin.

Aktivno učenje:

- angažuje decu fizički, sazajno i emotivno;
- ističe delanje, jer deca uče da prepoznaju sopstvene mogućnosti i uspešnost;
- postavlja decu u centar procesa učenja time što se osigurava da je sadržaj povezan sa njihovim životima i u njima bitan i da ih angažuje;
- zahteva atmosferu poverenja i podrške da bi se osiguralo da se deca zaista angažuju i osećaju sigurnim kada izražavaju sopstveno mišljenje ili kada isprobavaju nove veštine.

Angažovanost roditelja i šire zajednice

Angažovanost roditelja od ključnog je značaja za uspeh deteta u školi. Angažovanost roditelja u formalnom obrazovanju dece dopunjuje i priznaje njihovu centralnu ulogu u razvoju deteta. Roditelji mogu da budu suzdržani kada se obraćaju školi u koju njihovo dete ide. To naročito može da predstavlja problem roditeljima iz manjinskih etničkih grupa ili roditeljima čiji prvi jezik nije isti kao jezik škole. Kako bi se poboljšao kontakt između škole i roditelja i šire zajednice, škole mogu da razmotre nalaženje načina kako se baviti roditeljskim strahovima i brigama. To se može započeti nekom od sledećih preporuka:

- obezbeđivanje prilika za neformalne sastanke osoblja i roditelja i za uspostavljanje kontakata između roditelja i nastavnika. Ovo pruža priliku da se razgovara o međusobnim gledištima i da se ona i razumeju;
- obaveštavanje roditelja tako da se vodi računa o postojanju različitih nivoa pismenosti, kao i o kulturnoj i jezičkoj raznovrsnosti, na primer, roditeljski sastanci, pozivanje roditelja u školu za posebne događaje itd.;
- pozivanje roditelja da se angažuju u vanškolskim aktivnostima ili međukulturalnim događajima;

- identifikovanje prilika u kojim roditelji i ostali članovi zajednice mogu da pruže podršku školi; na primer, jezička podrška, prevođenje, kružoci za pisanje domaćih zadataka itd.;
- razvijanje strategija za angažovanje šire zajednice u međukulturalnom pristupu, na primer, pozivanje pojedinaca ili grupa iz zajednice koje mogu da imaju posebna stručna znanja.

Uloga svih članova školske zajednice

Važno je da svi članovi školske zajednice, deca, roditelji, nastavnici, pomoćno osoblje i uprava budu uključeni u proces stvaranja škole koja ceni kulturnu raznovrsnost i da budu uključeni u zajedničku odgovornost razvijanja i održavanja inkluzivne i međukulturalne škole.

Jedno od osnovnih načela uspešnog školskog razvojnog planiranja jeste dobra komunikacija između svih članova školske zajednice. Zato je važno da svako ko je angažovan ima priliku da se njegovo mišljenje čuje i da se oseti angažovanim u procesu promene.

Vodič za praćenje i procenu

Sprovođenje školskog plana treba da obuhvati procese nadzora, preispitivanja i vrednovanja do određenog datuma.

Proces nadzora i vrednovanja treba da obuhvati:

- individualno razmišljanje;
- timske ili grupne sesije;
- sastanke svih interesnih grupa.

Na formativno vrednovanje treba gledati kao na način kojim se podržava delotvorno i efikasno sprovođenje školskog razvojnog procesa.

Nakon izrade plana aktivnosti, članovi školske zajednice će se angažovati u procesu njegovog sprovođenja.

Uspešno sprovođenje treba da doprinese:

- unapređenju veće svesti o društvenoj inkluziji i međukulturalnom obrazovanju;
- pružanju pomoći svoj deci da se uklape u školu;
- unapređivanju okruženja u kome se uči uz podršku i inkluzivnost;
- angažovanju roditelja i šire zajednice;
- izgradnji partnerstava između nastavnika, đaka, roditelja i spoljnih zainteresovanih strana da bi se smanjila pojava prekida školovanja ili slabog uspeha.

Pojašnjenje zadataka, ciljeva, činilaca i pokazatelja uspešnosti i vremenski okvir će pomoći školi da planiranje postepeno transformiše u dobru praksu.

Važno je identifikovati koje oblasti imaju prvenstvo, što će pomoći da školska kultura postiže viši nivo inkluzivnosti i međukulturalnosti kako rad u ovim oblastima bude napredovao.

Pošto je školski razvojni proces cikličan, proces vrednovanja će formirati dalje korake planiranja i sprovođenja. Može se desiti da se u procesu sprovođenja pojave novi izazovi na koje treba obratiti pažnju.

Sprovođenje mora biti fleksibilno da bi odgovorilo novim problemima i promenljivim okolnostima a da ne skrene sa puta misije društvene inkluzije.

Kako organizovati učesnički proces vrednovanja?

Posle nekoliko meseci rada, vreme je zastati i osvrnuti se na ono što je urađeno postignuto, kao i da se vidi kakva je trenutna situacija. To je vrednovanje. To je kao da pritisnete dugme za ponovni pregled na video-rekorderu da biste opet odgledali šta se desilo u filmu i kao gledanje u ogledalo da biste videli (kao interesna grupa) kako sada izgledate.

Od ključnih interesnih grupa, možete da uzmete u obzir za uključivanje:

- sve nastavnike koji su prisustvovali obuci;
- direktora škole;

- predstavnike roditelja, uključujući manjinske roditelje;
- predstavnike Opštinske direkcije za obrazovanje;
- nesne NVO ili centre za učenje;
- medijatora za Rome.

Uzimajući u obzir vaše određeno radno okruženje, mogli biste da uključite samo neke od gorenavedenih ili da dodate neke druge interesne grupe.

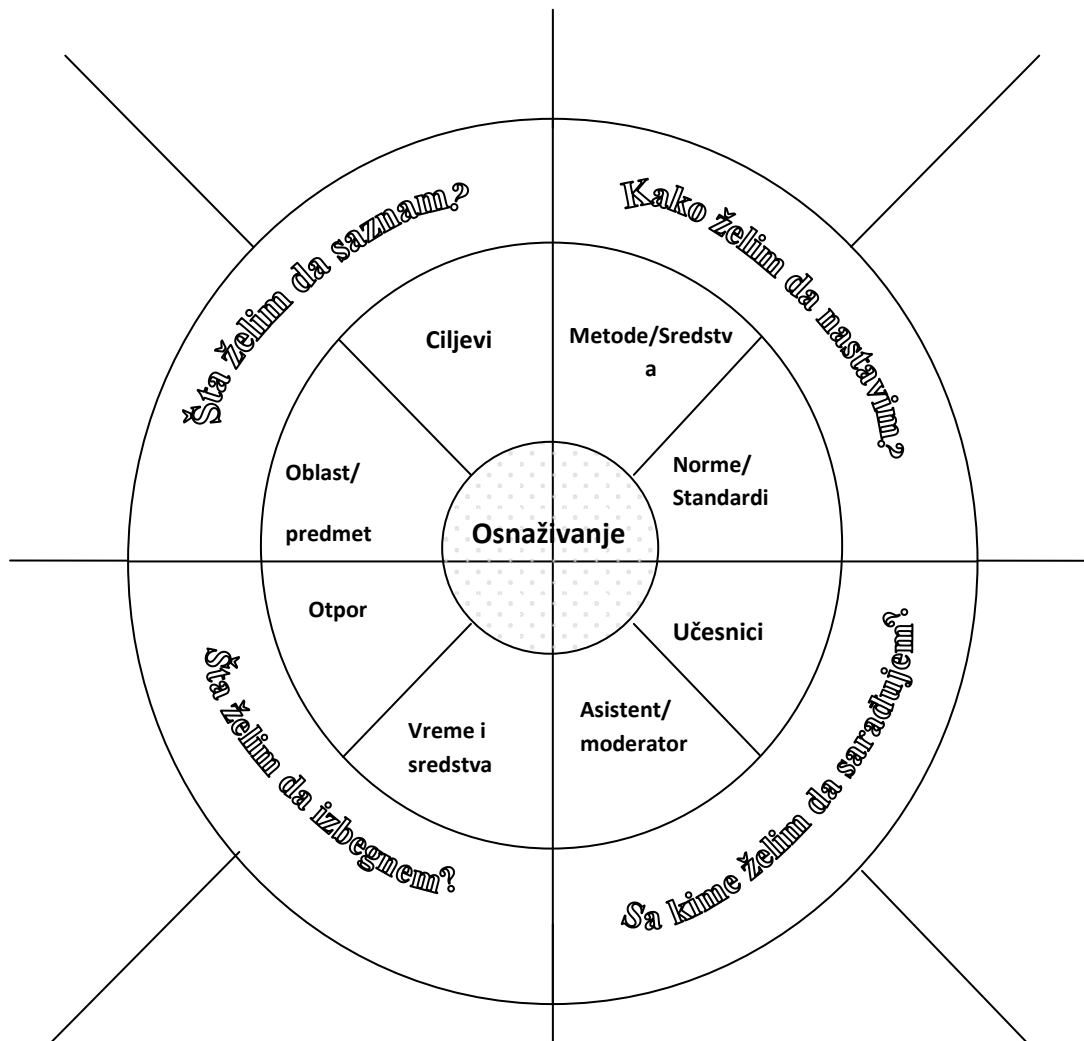
Cilj vrednovanja jeste poboljšanje i rada i saradnje u budućnosti.

Svrha vrednovanja

- nije...
 - otkriti ko je dobro obavio posao, a ko nije;
 - utvrditi ko je kriv što očekivani rezultati nisu postignuti;
 - dokazati da je sve savršeno i da ste odlično obavili posao;
- jeste ...
 - preispitati aktivnosti i utvrditi šta je funkcionisalo dobro, a šta nije;
 - razmisliti o tome šta je učinjeno i učiti od uspeha i neuspeha;
 - izmeriti efekte rada i postaviti osnovu za planiranje sledećeg ciklusa aktivnosti.

Vrednovanje je proces koji treba **planirati i pripremati**. Njegovi ciljevi se postižu najbolje ako je to **učesnički proces** u kome su relevantne interesne grupe aktivno uključene.

Donji dijagram može da pomogne u strukturisanju planiranja vrednovanja. Takođe, pokazuje kako ovaj proces može da generiše osnaženje tima nastavnika koji su aktivno angažovani u procesu i da ih motiviše da nastave sa radom.

Planiranje vrednovanja treba da uradite zajedno, kao tim. Možda želite da sazovete **sastanak nekoliko ključnih interesnih grupa**, ljudi koji poznaju situaciju, obavljenu posao i koji su bili uključeni u proces planiranja. Zajedno treba da dođete do odgovora na sledeća pitanja:

Šta će se vrednovati?

Biće dva elementa za razmatranje: aktivnosti u školskom razvojnom planu i uticaj ovih aktivnosti na školu, decu i saradnju sa roditeljima. Takođe, možda biste hteli da razmotrite određenija pitanja, kao što su dolazak u školu romske/aškalijske/egipćanske dece, saradnju sa centrom za učenje, vannastavne aktivnosti, dolazak roditelja na školske aktivnosti, školski rezultati manjinske dece i dece povratnika, odnosi i stavovi u školi između dece itd.

Koji su ciljevi vrednovanja?

Ovde bi trebalo da preciznije definišete šta želite od vrednovanja na osnovu gorenavedenih opštih tvrdnji o svrsi vrednovanja.

Koje će se metode i koja sredstva koristiti za sakupljanje informacija?

Treba da sakupite činjenice (šta je urađeno), brojke (brojevi, procenti itd.) i mišljenja/opažanja/stavove različitih interesnih grupa u zajednici i ustanovi/ustanovama. Odakle dobijate informacije? Kako? Ko može da doprinese? Možda odlučite da definišete nekoliko pitanja koja postavljate roditeljima i da odredite člana tima da sastavi pregled ili rezime odgovora itd.

Koje norme i standarde treba uzeti u obzir?

Postoje elementi koje treba da uzmete u obzir kada planirate ovaj proces: na primer, zakonsku regulativu, upravne postupke obrazovnog sistema, ograničenja pristupa nekim ličnim podacima itd. U nekim slučajevima, na primer, da biste detetu postavili pitanje, treba vam saglasnost roditelja.

Ko će biti uključen u proces vrednovanja?

Vrlo je važna odluka koga ćete pozvati da učestvuje u sastanku za vrednovanje. Važno je ne uključivati previše ljudi, ali imati grupu koja predstavlja glavne kategorije interesnih grupa.

Ko će biti asistent procesa?

Sastanak za vrednovanje treba da ima nekog ko će obavljati rad asistenta ili predsedavajućeg da bi se osiguralo da svako dobije reč, da niko ne drži glavnu reč, da je stav pozitivan i konstruktivan, da se ne skreće sa teme itd. To može biti neko od članova tima, ali i neko drugi u koga imate poverenja, možda neko iz NVO sa kojom radite.

Koja sredstva će vam trebati, koliko vremena vam je potrebno i kako možete da povećate efikasnost?

Sačinite spisak onoga što vam treba za skupljanje informacija i za sastanak za vrednovanje (sala za sastanke itd.). Procenite koliko će vam vremena trebati da pripremite sastanak (prikupite i organizujete informacije) i koliko dugo treba da traje sastanak.

Koju vrstu otpora možete da očekujete i kako da ga prevaziđete?

Pošto poznajete ljude koje pozivate i teme za razmatranje, razmislite šta može da krene pogrešnim pravcem, kakvu opoziciju možete da imate u grupi i kako možete da uzvratite.

Kada je plan spreman, morate da osigurate da će biti sproveden, da ćete u razumnom roku imati prikupljene i organizovane informacije i da je sve pripremljeno za sastanak za vrednovanje.

Kada su informacije spremne, sazivate sastanak za vrednovanje u skladu sa planom koji je definisan za vreme planiranja sastanka za vrednovanje. Učesnici će biti ljudi koji su neposredno učestvovali u aktivnostima u vezi sa školskim razvojnim planom, ali i drugi.

Asistent će početi sastanak određivanjem predmeta i ciljeva vrednovanja, da će svi razgovori u grupi biti poverljivi, da se od njih očekuje da stvore bolje razumevanje i konstruktivnu analizu urađenog posla i trenutne situacije i da svaka osoba treba da se usredsredi na svoje sopstveno područje odgovornosti, a ne na prebacivanje krivice na druge. Sva mišljenja će se saslušati i smatraće se važnim ukoliko su formulisana sa poštovanjem i konstruktivno.

Zatim, grupa preispituje i razmatra prikupljene informacije uzimajući u obzir činjenice i stavove. Zatim, formulišu se zaključci, uz isticanje onoga što je poboljšano, šta je dobro funkcionisalo, šta nije i koje teme imaju prednost, tj. gde će biti usmeren fokus u budućnosti.

Grupa će tada doneti odluku koje će se informacije iz razgovora saopštiti drugima izvan grupe. Nakon toga, grupa će naći najbolje načine kojima će se rezultati saopštiti onima kojih se isti tiču.

Korišćenjem takvog pristupa, kao tim, vi ćete:

- dobiti jasniju sliku o rezultatima obavljenog posla;
- izgraditi dodatnu podršku i u okviru škole i od partnerskih ustanova ili NVO.

Ključne stručnosti za raznovrsnost i društvenu inkluziju¹

Poznavanje i razumevanje	Komunikacija i odnosi	Upravljanje i podučavanje
Stručnost 1	Stručnost 7	Stručnost 13
Poznavanje i razumevanje političke, zakonske raznovrsnosti i strukturnog konteksta društveno-kulturne raznovrsnosti	Pokretanje i održavanje pozitivne komunikacije sa đacima, roditeljima i kolegama iz različitih društveno-kulturnih pozadina	Bavljenje društveno-kulturnom raznovrsnošću u nastavnom planu i programu i institucionalni razvoj
Stručnost 2	Stručnost 8	Stručnost 14
Poznavanje međunarodnih okvira i razumevanje ključnih načela koja se odnose na obrazovanje u društveno-kulturnoj raznovrsnosti	Prepoznavanje i odgovaranje na komunikativne i kulturne aspekte jezika koji se koristi/koriste u školi	Uspostavljanje učesničke, inkluzivne i bezbedne sredine za učenje
Stručnost 3	Stručnost 9	Stručnost 15
Poznavanje različitih dimenzija raznovrsnosti, npr. etnička pripadnost, rodna pripadnost, posebne potrebe i razumevanje njihovog dubljeg smisla u školskim okvirima	Stvaranje sredine bez predrasuda i poštovanja školske zajednice	Izbor i podešavanje nastavnih metoda za potrebe učenja đaka
Stručnost 4	Stručnost 10	Stručnost 16
Poznavanje dijapazona nastavnih pristupa, načina i materijala za odgovoranje na raznovrsnost	Motivisanje i stimulisanje svih đaka da se angažuju u individualnom učenju i u saradnji sa drugima	Kritično vrednovanje raznovrsnosti u okviru nastavnih materijala, npr. udžbenika, video-materijala, medija

¹ Ovaj dokument je odlomak iz 3. publikacije Saveta Evrope "Politike i prakse za unošenje društveno-kulturološke raznolikosti u nastavni program – okvir stručnosti nastavnika za rad sa raznolikošću"

Stručnost 5

Veštine ispitivanja različitih društveno-kulturnih pitanja

Stručnost 11

Uključivanje svih roditelja u školske aktivnosti i kolektivno donošenje odluka

Stručnost 17

Korišćenje različitih pristupa u podučavanju i ocenjivanju u kulturno osetljivoj sredini

Stručnost 6

Razmišljanje o vlastitom identitetu i angažovanju uz raznovrsnost

Stručnost 12

Bavljenje sukobima i nasiljem da bi se sprečila marginalizacija i školski neuspeh

Stručnost 18

Sistematično razmišljanje o vlastitoj praksi, njenom vrednovanju i njenom uticaju na đake

Obrazovne aktivnosti

1. Predstavljanje sa pet prstiju

Veličina grupe: bilo koje veličine – učenici će prvo raditi individualno

Vreme: 20 minuta – vreme će zavisi od broja pitanja za koja se odlučite

Potrebna oprema: Grafoskop sa uputstvima za formiranje timova

Potreban prostor: učionica

Opis aktivnosti:

- Svaka osoba iscrtava svoju ruku na listu papira
- Nastavnik postavlja 5 pitanja, jedno po jedno, odgovori se zapisuju u prste, počev od palca (Videti listu mogućih pitanja u prethodno navedenim aktivnostima)
- Po završetku, svi učenici ustaju i u tišini hodaju po učionici dok ne čuju signal od nastavnika.
- Tada se učenici udružuju u parove sa njima najbližom osobom i razmenjuju informacije navedene na svojoj "ruci".

Preporučena pitanja za razmišljanje:

Sadržaj (kognitivno učenje)

- Šta si naučio/la o svom partneru/ki?
- Koje su najuobičajenije stvari koje su vam zajedničke?
- Kako bi drugačije mogli da koristimo Organizator 5 prstiju?

Socijalne veštine (socijalno učenje)

- Zašto je važno da budeš okrenut licem prema svom drugu/drugarici iz tima kada mu/joj se obraćaš?
- Kako se osećaš kada te neka osoba sluša?
- Kako bi se osećao/la kada bi govorio a ta osoba te ne bi slušala?

Lično učenje

- Kako si se osećao/la kada si ustao/la i šetao/la unaokolo?
- Zašto je važno upoznati svakog učenika u učionici?
- Kojim jedinstvenim kvalitetima se ponosiš kao rezultatom ove aktivnosti?

2 To sam ja

	Ovako se zovem: Ovoliko imam godina: Ovoliko sam visok/a:
Govorim ove jezike: Ovo je ono u čemu sam dobar/ra: Ovo je moja omiljena hrana: Ovo je ono što me usređuje: Ovo je moje omiljeno mesto: Ovo je ono što volim da igram: Ovo je moj omiljeni lik iz crtanih filmova: To je ono što bih želeo/la da naučim: To je ono što bih želeo/la da naučim svoje nastavnike: To je ono što želim da budem: To je moja najveća želja:	

	<u>Emri im është:</u> <u>Kaq vjërç jam unë:</u> <u>Kaq i gjatë jam unë:</u>
<u>Këto gjuhë flas unë:</u> <u>Këtë mund të bëj unë mirë:</u> <u>Ky është ushimi im i preferuar:</u> <u>Kjo më bën mua të lumtur:</u> <u>Ky është vendi im i preferuar:</u> <u>Kjo është loja ime e preferuar:</u> <u>Ky është personazhi im i preferuar vizatimor:</u> <u>Këtë gjë dua unë të mësoj:</u> <u>Këtë dëshiroj unë t'ju sjell mësuesve të mi:</u> <u>Kjo/ Ky dëshiroj unë të bëhem:</u> <u>Kjo është dëshira ime më e madhe:</u>	

3. Upoznavanje (svi uzrasti)

Veličina grupe: odeljenje bilo koje veličine

Vreme: 20 minuta

Potreban materijal: List za upoznavanje, obična ili hemijska olovka

Potreban prostor: učionica

Opis aktivnosti: Videti "List za upoznavanje" kao uzorak lista za zapisivanje. Broj pitanja i njihov sadržaj mogu da se menjaju prema uzrastu učenika. Slike se mogu koristiti za mlađe učenike.

List za upoznavanje

Imena i lica idu zajedno čim upoznaš drugove iz svog razreda. Ako, međutim, znaš samo njihova imena, to znači da o svojim prijateljima znaš veoma malo.

Saznaj o svojim drugarima/dugaricama iz razreda više tako što ćeš popuniti sledeća prazna mesta imenima tvojih drugara/dugarica iz razreda. Pokušaj da za svaki opis pronađeš nekog drugog.

Nađi druga/dugaricu iz razreda ...

- Koji/a ima plave oči?
- Koji/a ima dva brata?
- Koji/a je putovao/la u stranu zemlju?
- Čiji je roditelj nastavnik?
- Koji/a voli da igra fudbal?
- Čija je omiljena emisija na televiziji ista kao tvoja?
- Koji/a ima više od 1 kućnog ljubimca?
- Koji/a voli da čita?
- Koji/a voli muziku?
- Koji/a voli da jede picu?
- Čija je omiljena boja ljubičasta?
- Kome/kojoj je rođendan u septembru?
- Koji/a voli kompjutere?
- Koji/a živi dalje od jednog kilometra od škole?
- Koji/a je jedinac/jedinica u porodici?
- Koji/a se vozi autobusom do škole?
- Koji/a dobro crta?
- Koji/a govori strani jezik?

- Koji/a ima dve prabake/pradede?

Napiši neki drugi opis i nađi drugove/drugarice iz razreda koji im odgovaraju.

Preporučena pitanja za razmišljanje:

Sadržaj (kognitivno učenje)

- Šta si otkrio o svom drugu/svojoj drugarici iz razreda?
- Zašto je važno upoznati druge učenike u razredu?

Socijalne veštine (socijalno učenje)

- Kako si znao da su te ostali pomno slušali dok si govorio/la?
- Na koji način ova aktivnost pomaže da se naš razred bolje upozna?
- Koje veštine je tvoj tim koristio da bi ova aktivnost bila uspešna?

Lično učenje

- Kako si se osećao/la dok si govorio/la ili slušao/la?
- Koje si kvalitete otkrio/la o sebi?
- Šta ti se najviše dopalo kod ove aktivnosti?

4. Priča o tvom imenu (svi uzrasti)

Veličina grupe: bez ograničenja

Vreme: 10 minuta

Potreban materijal: List za upoznavanje, obična ili hemijska olovka

Potreban prostor: učionica

Opis aktivnosti: Odakle je tvoje ime? Podeli priču o tome koje je poreklo tvog imena i šta ono znači. Svačije ime ima interesantno poreklo. Ova aktivnost pomaže da se izgradi interkulturalno poštovanje i razumevanje.

Šta je to ime? Više nego što obično mislimo. Ovo je interesantan, nov način da se ljudi predstave jedni drugima, posebno u etnički raznolikim grupama.

1. Možete pripremiti čas tako što ćete zamoliti učenike da pitaju svoje roditelje o značenju imena koja imaju i zašto su izabrali to ime.
2. Postarajte se da se uspostavi odgovarajuća grupna atmosfera u kojoj su ljudi već uradili određene početne aktivnosti zagrevanja i igre s imenima.
3. Zamolite učesnike da se okrenu prema partneru/ki i objasne mu/joj šta njihovo ime znači (ako ima ikakvo značenje) i odakle potiče.
4. Većina ljudi otkrije iznenađujuće mnogo interesantnih informacija o tome odakle potiču njihova imena i šta znače-
5. Što je veća etnička i kulturna raznolikost u grupi, to će se ova vežba bolje funkcionisati.
6. Može se konkretno koristiti da pomogne u izgradnji interkulturalnog poštovanja i razumevanja ili, generalno, da pomogne u razvoju ličnog identiteta , poštovanja i deljenja.

Neobavezno: Zamolite svaku osobu da predstavi svog roditelja većoj grupi i da objasni značenje njegovor/njenog imena i odakle potiče.

Predložena pitanja za razmišljanje:

Sadržaj (kognitivno učenje)

- Šta si otkrio/la o svom drugu/svojoj drugarici iz razreda?

Socijalne veštine (socijalno učenje)

- Kako si znao da su te ostali pomno slušali dok si govorio/la?

Lično učenje

- Kako si se osećao/la dok si govorio/la ili slušao/la?
- Šta ti se najviše dopalo kod ove aktivnosti?

5. Grudve (svi uzrasti)

Veličina grupe: bilo koja veličina grupe

Vreme: 10 minuta

Potreban materijal: List papira, obična ili hemijska olovka

Potreban prostor: učionica

Opis aktivnosti:

Dati svakom beli list papira. Njihova imena su napisana na sredini papira, a list je podeljen u tri dela. U delu 1 neka napišu jednu stvar zbog koje su uzbuđeni, u deo 2 jednu stvar zbog koje su uznemireni i, na kraju, u deo 3 jednu stvar koju bi voleli da nauče. (Mogu crtati ako još ne znaju da pišu).

Zgužvati papir u loptice i neka pola razreda baci svoje grudve. Druga polovina razreda uzima grudve i čita napisano. Nakon toga moraju pronaći kome to pripada. Time se omogućava pozdravljanje i dalja diskusija o napisanom.

Ovo je veoma dobro za međusobno upoznavanje i sagledavanje pravih strahova i očekivanja. Na kraju godine, to je obično ono što najviše pamte.

Predložena pitanja za razmišljanje:

Sadržaj (kognitivno učenje)

- Zašto je za članove tima važno da razmenjuju informacije o sebi?
- Ima li još dobrih pitanja koja bismo mogli postaviti?

Socijalne veštine (socijalno učenje)

- Kako si znao/la da su te ostali pomno slušali dok si govorio/la ?

Lično učenje

- Kako si se osećao/la dok si govorio/la ili slušao/la?
- Šta ti se najviše dopalo kod ove aktivnosti?

6. Autobiografska pesma (Uzrast 11 godina i stariji)

Veličina grupe: Bilo koja veličina

Vreme: 30 minuta

Potreban materijal: Papir, obična ili hemijska olovka, 10 redova koje treba popuniti informacijama

Potreban prostor: učionica

Opis aktivnosti:

Prvog dana škole kažite svojim učenicima da će njihov prvi zadatak biti da napišu pesmu. Odmah ćete čuti gundanje, naročito ako ste možda na času matematike. Kažite im da će to biti najlakša pesma koju su ikada napisali, jer je to pesma o njima.

- Prvi red je njihovo ime.
- Drugi red su tri reči koje ih opisuju.
- Treći red su tri stvari koje vole.
- Četvrti red su tri stvari koje ne vole.
- Peti red su tri filma koja su gledali (to mogu da budu i knjige koje su pročitali, ali se za filmove obično dobiju bolji odgovori)
- Šesti red su stvari koje jedva čekaju...
- Sedmi red su tri stvari koje vole u vezi sa školom.
- Osmi red su ciljevi koje imaju
- Deveti red je mesto koje bi želeli da posete
- Deseti red je njihovo prezime. Možete prilagoditi bilo koji od ovih redova tako da odgovara vašem razredu.

Podsetite učenike da sadržaj treba da bude primeren. Pokupite pesme. Sledećeg dana možete ih pročitati i tražiti od učenika da pogode čija je pesma. Kada naglas čitate pesme, izostavite prvi i poslednji red.

Predložena pitanja za razmišljanje:

Sadržaj (kognitivno učenje)

- Zašto je za članove tima važno da razmenjuju informacije o sebi?
- Ima li još dobrih ideja koje su se mogle uključiti?

Lično učenje

- Šta ti se najviše dopalo kod ove aktivnost ?
- Kako si se osećao/la tokom razmene ovih informacija?

7. Ranac za školu (svi uzrasti)

Veličina grupe: Bilo koja veličina

Vreme: 10 minuta

Potreban materijal: Ranac sa „stvarima koje govore o tebi”

Potreban prostor: prazan prostor u učionici ili učenici u klupama

Opis aktivnosti: Predstavite se razredu tako što ćete doneti ranac u školu. U njega stavite nekoliko stvari koje nešto govore o Vama: omiljenu knjigu, sliku Vaše porodice, nešto što Vam je dragoceno, sliku koju ste naslikali itd.

Kada učenici stignu, neka sednu zajedno na pod da bi se upoznali. Počnite od sebe vadeći jednu po jednu stvar i ispričajte na koji način je povezana sa Vama. Postarajte se da učenici mogu da ih drže da biste mogli dalje da ih prosledite. Kada završite, obiđite krug i pitajte svakog učenika da podeli sa drugima neku stvar o sebi.

Neki nastavnici šalju ranac kući svaki dan dok svi ne dođu na red. Učenik odabran da odnese ranac kući vraća se u školu sa 2 ili 3 stvari i razmenjuje informacije sa razredom.

Predložena pitanja za razmišljanje:

Sadržaj (kognitivno učenje)

- Zašto je za članove tima važno da razmenjuju informacije o sebi?
- Šta si naučio/la?
- Koja pitanja bi želeo/la da mi postaviš?

Socijalne veštine (socijalno učenje)

- Zašto je slušanje važna veština?

Lično učenje

- Šta ti se najviše dopalo kod ove aktivnosti?

8. Putovanje kroz školu (10 godina i stariji)

Veličina grupe: Bilo koja veličina

Vreme. 30 minuta

Potreban materijal: List papira velikog formata (A4, A3), markeri

Potreban prostor: prazan prostor u učionici ili učenici u klupama

Opis aktivnosti:

1. Formirajte timove od po 4 učenika
2. Dajte svakom učeniku papir i bojice ili markere da naprave vizuelnu ilustraciju puta „moje škole do danas” sa krivinama i skretanjima, brežuljcima i dolinama. Uneti „saobraćajne znake”, „nazive mesta” i natpise događaja, ljudi, mesta i stvari.
3. Pozvati svakog učenika da razmeni svoje „Putovanje kroz školu” sa učenicima iz svog tima.
4. Zamolite učenike da sa poštovanjem i aktivno slušaju svakog govornika. Ohrabriti učenike iz timova da postavljaju pitanja posle svakog izlaganja da izvuku što više detalja i izraze međusobna osećanja ili probleme.

Predložena pitanja za razmišljanje

Sadržaj (kognitivno učenje)

- Zašto je važno da se nacрта “životna mapa”?
- Koliko su mape u tvom timu iste?

Socijalne veštine (socijalno učenje)

- Koliko su članovi tvog tima bili dobri slušaoci dok su ostali razmenjivali svoje „životne mape”?
- Kako su članovi tima pomagali jedni drugima za vreme ove aktivnosti?

Lično učenje

- Kako si se osećao dok si pravio svoju životnu mapu/razmenjivao je sa svojim timom?
- Šta si saznao o sebi?
- Zašto si jedinstvena i posebna osoba?

9. Hajde da napravimo grupe (svi uzrasti)

Veličina grupe: Bilo koja veličina

Vreme: 20 minuta ili onoliko vremena koliko možete da odvojite

Potrebna oprema: Grafoskop sa uputstvima za pravljenje tima

Potreban prostor: učionica

Opis aktivnosti:

Ovo je igra o pravljenju i prepravljanju grupa što je moguće brže. Nastavnik će usmeravati grupu da na njegov znak formira manje grupe na osnovu određenih kriterijuma koji će se saopštiti grupi. Cilj je da se što više osoba predstavi što je moguće većem broju drugih osoba. Ovo nije zamišljeno tako da se vidi koliko brzo ili uspešno grupa može da ostvari zadatak koji mu zada nastavnik. Nastavnik treba da grupi da dovoljno vremena da se timovi naprave i da se uzajamno predstavljaju ako to timska aktivnost zahteva. Važno je da se održava prilično brzo tempo aktivnosti.

Primeri:

1. Prikluči se grupi od tri člana i predstavi se.
2. Prikluči se drugoj grupi od pet članova i predstavi se.
3. Prikluči se grupi od 2 člana koji imaju majice „istih” boja i predstavi se.
4. Prikluči se grupi od 3 člana sa „istim” ili sličnim interesovanjima i predstavi se
5. Prikluči se grupi učenika čija imena imaju isti prvi samoglasnik i razmenite svoja imena
6. Prikluči se grupi od 4 člana koji su rođeni tokom istog godišnjeg doba (jeseni, zime, proleća, leta)
7. U grupi formiranoj po godišnjem dobu, poređajte se po datumu rođenja (mesec i dan)
8. Seti se poslednje cifre svog broja telefona i prikluči se svakoj osobi koja ima isti poslednji broj
9. Pronađi drugog učenika koji živi na skoro istoj udaljenosti od škole kao i ti

Predložena pitanja za razmišljanje:

Sadržaj (kognitivno učenje)

- Zašto je važno da se brzo priklučiš grupama?
- Zašto je važno upoznati se sa drugim učenicima/učenicama u razredu?

Socijalne veštine (socijalno učenje)

- Na koji način je ova aktivnost pomogla našem razredu da se bolje upozna?
- Koje su neke od prednosti rada sa drugima u odnosu na samostalan rad?

Lično učenje

- Kako si se osećao/la dok si govorio/la ili slušao/la?
- Šta ti se najviše dopalo kod ove aktivnost?

10. Postrojavanje po azbučnom redu (svi uzrasti)

Veličina grupe: učionica

Vreme: 5-10 minuta

Potreban materijal: nije potreban

Potreban prostor: obod učionice

Opis aktivnosti:

1. Deca se postrojavaju po azbučnom redu po imenu/prezimeni
2. Zatim formiraju nasumične grupe bilo koje veličine razbrojavanjem.

Pitanja za diskusiju za vreme stajanja u vrsti (Pokušajte da osmislite pitanja koja su interesantna, koja se odnose na ciljeve lekcije i koje će učenici „primiti k srcu”)

- a. Koje je tvoje omiljeno mesto na celom svetu? Zašto?
- b. Kad bi morao/la da se odrekneš nekog omiljenog jela, čega bi se najteže odrekao/la?
- c. Koje je to jedno jelo koje više nikada ne bi želeo/la da probaš?
- d. Da si na lutriji dobio/la milion dolara, šta bi uradio/la sa tim novcem?
- e. Ušao/la si i vremeplov. Gde i kada bi putovao/la?
- f. Kad bi mogao/la da budeš superheroj i imaš super moći, koju od njih bi voleo/la da imaš i zašto?
- g. Koju nagradu bi voleo/la da dobiješ i za koje delo?
- h. Kad bi se mogao/la u trenutku transportovati bilo gde, gde bi otišao/la i zašto??
- i. Po tvom mišljenju, koja životinja je najbolja (ili najlepša) i zašto?
- j. Koju stvar bi stvarno trebalo da baciš, ali to verovatno nikad nećeš učiniti?
- k. Tokom odrastanja, sa kojim igračkama si se najradije igrao/la kao dete?
- l. _____
- m. _____

A za mlađu decu

1. Kako se zoveš (ime i prezime)?
2. Kad je tvoj rođendan?
3. Gde si se rodio/la?
4. Koliko imaš sestara?
5. Koliko imaš braće?
6. Koje je tvoje omiljeno jelo?
7. Koji je tvoj omiljeni sport ili igra?
8. Koja je tvoja omiljena životinja?
9. Koja je tvoja omiljena emisija na TV?
10. Koji je tvoj omiljeni film?
11. Koji je tvoj omiljeni predmet u školi?
12. Koja je tvoja omiljena pica?
13. Koji je tvoj omiljeni hobi?
14. Koji je tvoj omiljeni praznik?

- 15.** Koliko jezika govoriš?
16. Šta želiš da budeš kad odrasteš?
17. Kad bi mogao/la da putuješ
negde u svemir, gde bi želeo/la

- da ideš?
18. Koliko si knjiga pročitao/la
prošlog leta?

11. Intervju u parovima (starost 10 i više godina)

Veličina grupe: bilo koja veličina

Vreme: 20 minuta, vreme će zavistiti od broja pitanja za intervju koje odaberete

Potrebna oprema: Grafoskop sa uputstvima za formiranje tima

Potreban prostor: učionica

Opis aktivnosti:

Članovi se grupišu po dvoje i intervjuišu jedan drugog. Moguća pitanja:

1. Koja je po tvom mišljenju najvažnija osoba koja je živela u poslednjih 100 godina?
2. Koji je najbolji film koji si nedavno gledao/la?
3. Kako se zove knjiga koju si poslednju pročitao/la?
4. Kad bi mogao/la da budeš neka životinja osim ljudskog bića, šta bi bio/la?
5. Kad bi mogao/la da otputuješ na bilo koje mesto u svetu, gde bi ti otišao/la?
6. Koji je tvoj omiljeni sport?
7. Pridev koji me opisuje je...
8. Osećanje koje najteže kontrolišem je ...

Predložena pitanja za razmišljanje:

Sadržaj (kognitivno učenje)

- Šta si otkrio o svojim drugovima/dругaricama iz razreda?
- Zašto je teško odgovoriti na neka pitanja?

Socijalne veštine (socijalno učenje)

- Koje socijalne veštine ste vi, kao par, koristili da bi ova aktivnost bila uspešna?
- Zašto je pažljivo slušanje važno u toku ove aktivnosti?

Lično učenje

- Kako si se osećao/la dok su te intervjuisali?
- Šta si naučio/la o sebi iz ove aktivnosti?
- Na koje si jedinstvene kvalitete ponosan/na kao rezultat ove aktivnosti?

○ Rad u krugu (prvi i drugi razred)

- Ako se deca rasporede tako da sede u krugu, to podstiče dobru komunikaciju i odražava načela zajedništva, jednakosti, inkluzivnosti i osećaj da brinu jedni za druge. Svakom detetu pružena je mogućnost da učestvuje u diskusiji i svako dete se ohrabruje da sasluša stanovišta drugih. Rad u krugu se može koristiti u svim oblastima programa iz društvenih nauka i primeren je svim razredima. Najdelotvorniji je onda kada se često primenjuje. To deci omogućuje da nauče kako da slušaju jedni druge i kako da zauzmu pozitivan stav jedni prema drugima.
- Rad u krugu je posebno važan da bi se deca osposobila za kritičko mišljenje. On omogućuje nastavniku da učestvuje u dijalogu s decom i da im pomogne da ispitaju različite hipoteze i koncepcije, postavljajući odgovarajuća pitanja. Na taj način deca mogu da nauče da usavrše i iznijansiraju vlastite ideje, da ispitaju alternative i da odluke zasnivaju na drugim činionicima, a ne na emocijama ili na trenutnom hiru.

Neka pitanja koja se mogu razmotriti kada se sedi u krugu:

- Koje su aktivnosti kojima se baviš u slobodno vreme?
- Koje su tvoje snage?
Koji su tvoji talenti i interesovanja?
- Šta misliš o...?
Zašto misliš da se ljudi ponašaju ovako?
- Kako se osećaš kada...?

Te aktivnosti su važne jer

- grade pozitivno okruženje puno podrške u kome deca mogu iskreno da iskažu svoje stavove, bez ikakvog straha i mogu da do kraja iznesu svoje ideje i percepcije i razgovaraju o njima;
- utvrđuju prioritetnu ulogu jezika (i) u tome da se deci omogući da prihvate svet u kome žive i (ii) u razvoju interkulturalnog razumevanja onoga što doživljavaju;
- rešava emotivna pitanja ravnopravnosti i diskriminacije na način koji je bezbedan i prilagođen uzrastu;
- omogućuju deci da diskutuju o situacijama iz realnog života, da ih razumeju i da razviju empatiju za druge.

Primer aktivnosti u krugu

Deca sede raspoređena ukrug i od njih se traži da završe rečenicu: „Dobro radim ...” Ako dete ne može da smisli šta bi tu moglo da kaže, drugo dete može da iznese neki predlog ili će nastavnik kazati nešto pozitivno o tom detetu.

Deca mogu da iznesu svoje mišljenje o nekim drugim talentima koji nisu pomenuti, na primer:

„X... je ...”

„X... je veoma dobar u ...”

Ispišu se sva imena na ceduljicama koja se stave u šešir i onda se izvuče neka ceduljica, pa dete čije je ime na ceduljici treba da opiše sebe isključivo u pozitivnim iskazima. Drugu decu treba podstaći da i sama iznose pozitivne iskaze o tom detetu, i pritom treba strogo voditi računa da niko ne iznese nijednu uvredljivu ili negativnu opasku o njemu.

Svako dete se vrati u svoju školsku klupu i napiše pet pozitivnih stvari o sebi. To što napišu mogu potom da odnesu kući i razmotre s roditeljem ili starateljem.

Sugestija za pojedinačni i grupni rad: identifikujte i pripremite 5 tema za grupni rad koji možete sprovesti sa svojim đacima.

U pripremi, imajte u vidu sledeća pitanja:

1. Koje teme mogu poboljšati komunikaciju između dece iz većinske i manjinskih zajednica?
2. Kako se mogu koristiti vizuelni stimulansi poput slika, crteža, stvari koje deca donose u školu?
3. Koje bi teme trebalo izbegavati i zašto?
4. Kako možete povezati ove aktivnosti u krugu sa svojim redovnim sadržajem nastave?
5. Koja rešenja usvojiti ako je učionica veoma mala?

o Saradnja radi promene (osnovni nivo)

Programska oblast	Tema	Ciljevi
	Ja i širi svet oko mene	Razvoj građanske svesti
	Razvoj kognitivnih sposobnosti kroz jezik	Pisanje: postarati se da se misli razbistre kroz pisanje Usmeni jezik: razviti kognitivne sposobnosti kroz usmeno kazivanje

Nivo	Peti i šesti razred Deca u uzrastu od tri do pet godina
Ciljevi	Pomoći deci da prepoznaju i razumeju ulogu pojedinca i različitih grupa u zajednici
Pristupi metodologije	<p>i Istraživanje lokalne zajednice, odlučivanje o koracima koje valja preduzeti, pisanje</p> <p>Kroz praktično angažovanje za promene deca se smeštaju u samo središte procesa učenja. Kroz taj proces oni mogu savladati veštine primerenog aktivizma (pisanje pisama, slanje peticija, postavljanje pitanja itd.) i mogu naučiti da izađu na kraj sa preprekama koje iskrsavaju na tom putu (kao što je situacija u kojoj će ih neko na vlasti ignorisati), a kod njih se može razviti i osećaj sopstvene efikasnosti kroz ostvarenja koja postižu.</p> <p>Ovaj pristup se može koristiti tokom jednog broja časova</p>
Metodologija	<p>1. Zatražite od dece da identifikuju nešto što bi želeli da promene u lokalnoj sredini. Razgovarajte sa njima o odgovorima koje vam daju, zatražite da identifikuju šta bi se realno moglo promeniti i šta je to što za njih ima najviši prioritet.</p> <p>2. Razmotrite sa decom šta tačno treba promeniti i kakav je njihov osećaj povodom sadašnje situacije. Razvijajte njihov rečnik dok ne budu u stanju da korisno napišu pismo.</p> <p>3. Nacrtajte mapu lokalne zajednice.</p>
Proširene aktivnosti	<p>Može se pristupiti pozitivnoj promeni u sredini u kojoj deca žive ili razgovarati o potrebi za promenom.</p> <p>Deca takođe mogu da ispitaju druge vidove aktivizma, kao što je izrada plakata na časovima likovnog ili istraživanje pesama na časovima muzičkog obrazovanja.</p>

o **Kultura doma**

Programska oblast	Tema	Ciljevi
	Ja	Sopstveni identitet
	Moja porodica i ja	Moja porodica

Nivo	Prvi i drugi razred / svi uzrasti
Ciljevi	Pomoći deci da spoznaju i cene kulturnu raznovrsnost tako što će istraživati predmete iz sveta svakodnevice
Resursi	<p>Sakupiti mnoštvo različitih predmeta koji se koriste u porodičnim domaćinstvima dece.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Predmeti koji se odnose na negu kose, kao što su razne vrste četaka, različiti češljevi, šnalice, ukosnice, gumice. • Predmeti koji se odnose na hranu mogu obuhvatiti činije za supu ili cerealije, činije za pirinač, tanjire, viljuške ili kašike, štapiće za jelo, lonac ili vok. • Predmeti koji se odnose na posao mogu obuhvatiti zaštitnu kapu ili kacigu, rukavice, akten tašnu, kravatu.
Metodologija	<p>1. Ispitati funkciju svakog predmeta u širokom spektru sakupljenih predmeta.</p> <p>2. Zatražiti od dece da identifikuju zbog čega postoji tako velika raznovrsnost, odnosno mnoštvo tipova češljeva ili pribora za jelo, na primer. (Razni predmeti su pogodni za razne vrste kose i omogućuju različite frizure, dok razne vrste biljne hrane rastu širom sveta itd.)</p>
Aktivnosti van škole	<p>Omogućiti da se na igralištu nađe mnoštvo različitih predmeta. Ova lekcija se može tako prilagoditi da se ispituju i drugi aspekti različitosti u zajednici u kojoj dete živi, kao što je:</p> <ul style="list-style-type: none"> • različitost vrsta kuća u kojima deca stanuju, • različitost porodične strukture, • različitost omiljene hrane i različitost porekla te hrane.

o Foto-jezik (3-6. razred)

Programska oblast	Tema	Ciljevi
Vizuelna umetnost	Crtanje	Posmatranje i odgovaranje

Nivo	Od trećeg do šestog razreda
Cilj	Pomoći deci da uoče i razmotre na koji način vizuelne slike mogu uticati na to kako oni doživljavaju ljude i svet
Pristupi metodologije	i Posmatranje, odgovaranje, diskusija
Metodologija	<p>1. Deca biraju slike ljudi iz časopisa, nastojeći da izaberu one koji im deluju zanimljivo/upadljivo/različito. Izbegnite upotrebu slika slavni ili poznatih ljudi i ohrabrite decu da izaberu lica različitog uzrasta, različitih aktivnosti, etničkih grupa, životnih situacija itd. Potrudite se da imate onoliko fotografija koliko ima učesnika i po jednu olovku/flomaster za svakog učesnika.</p> <p>2. Zamolite decu, najviše njih desetero, da sednu u krug. Zatražite od svakog deteta da izabere jednu fotografiju i da priča o njoj.</p> <p>3. Zatražite od dece da opišu detalje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Šta je posebno u vezi s tom fotografijom? • Poznaješ li nekoga ko liči na tu osobu?

o Međunarodne pesme – Frère Jacques (osnovni nivo)

Programska oblast	Tema	Ciljevi
Muzičko obrazovanje	Izvođenje (interpretacija)	Pevanje

Nivo	Svi razredi – od prvog do šestog
Cilj	<p>Pružiti deci priliku da dožive pesme i na nekim drugim jezicima, a ne samo na jeziku na kome se odvija nastava, kao i da se upoznaju s pesmama u prevodu</p> <p><i>Frère Jacques</i> je dostupna na francuskom i engleskom jeziku, a peva se i na jednom broju afričkih jezika i drugih jezika širom sveta. Ta pesma je korisna da bi se deci prikazao dijapazon različitih muzičkih koncepcija. Iz perspektive interkulturalnosti, takve pesme mogu pomoći deci da razviju sposobnost da razumeju da su različitosti sasvim normalne.</p>
Metodologija	<ol style="list-style-type: none"> 1. Nastavnik priprema dijagram s rečima pesme <i>Frère Jacques</i>. Počev od engleske i francuske verzije (to su verzije s kojima su deca najverovatnije već upoznata) nastavnik peva deci pesmu <i>Frère Jacques</i>. Potom razgovaraju o pesmi. Nastavnik im pokazuje dijagram sa ispisanim tekstom pesme. Razgovaraju o značenju svih onih reči u engleskoj verziji koje im nisu poznate, a onda utvrđuju da je engleska verzija zapravo prevod s francuskog originala. Starija deca će možda moći da identifikuju značenjske parove, to jest da prepoznaju koja reč na engleskom odgovara reči na francuskom i obrnuto. 2. Nastavnik ponovo peva pesmu, a deca slučaju da bi procenila mogu li da identifikuju tempo. 3. Deca pevaju pesmu, vodeći računa o položaju grudnog koša, obliku usta i kontroli daha. Nastavnik sve vreme komunicira s decom. U nekoj docnijoj fazi, deca mogu naučiti i druge verzije pesme, kao što je verzija zulu ili kosa (zulu i kosa, odnosno isihoza su dva od nekoliko službenih jezika u Južnoj Africi – prim. prev). Iako će deci te reči zvučati neuobičajeno i čudno, melodija će im biti poznata, pa će im to biti od pomoći. 4. Sva deca mogu jedno po jedno ukруг pevati <i>Frère Jacques</i>.

Francuski
Frère Jacques, Frère Jacques, Dormez-vous? Dormez-vous? Sonnez les matines, Sonnez les matines Ding Dang Dong, Ding Dang Dong

Kosa
Utata uJacob, Utata uJacob Usalele, Usalele Mamela intsimbi iyakhala, Mamela intsimbi iyakhala Dieng dong del, Dieng dong del

Engleski	Srpski
Are you sleeping? Are you sleeping? Brother John, Brother John? Morning bells are ringing, Morning bells are ringing Ding Ding Dong, Ding Ding Dong	Brate Džone, brate Džone? Spavaš li? Spavaš li? Prva zvona zvone, prva zvona zvone Ding Dang Dong, Ding Dang Dong

Zulu
Baba Jacob, Baba Jacob Usalela, Usalela Amasilongo esonto ayakhala Amasilongo esonto ayakhala Ding dong del, Ding dong del

o Priča/bajka

Programska oblast	Tema	Ciljevi
Vreme u krugu	Ja i širi svet oko mene	Multiperspektivnost
Jezik	Razvoj kognitivnih sposobnosti kroz jezik	Usmeni jezik: Razvoj kognitivnih sposobnosti kroz usmeno kazivanje

Nivo	Od trećeg do šestog razreda
Ciljevi	Omogućiti deci da razgovaraju o nekoj priči i da predvide alternativne događaje i ishode iz perspektive različitih likova u toj priči
Pristupi metodologije	<p>i Odgovarajući na likove u priči, izraziti sukobljene stavove, uz argumentovanje svakog pojedinačnog stava.</p> <p>Razumevanje, prepoznavanje i izlaženje na kraj s perspektivama i predrasudama predstavljaju ključne ideje u interkulturalnom obrazovanju. To će pomoći deci da prepoznaju stereotipizaciju i prevaziđu je; te veštine su važne kada deca treba da se late zadatka rešavanja sukoba, kao što je iznalaženje pregovaračkih rešenja i razvoj situacija u kojima su obe strane na dobitku. Uopštenije govoreći, sve je to važan deo razvoja sposobnosti za kritičko mišljenje.</p>
Metodologija	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ispričati priču o ... 2. Tražiti i dobiti odgovore od dece, razvijajući na taj način njihovo umeće podsećanja i veštinu razmišljanja 3. Dopustiti im da ispričaju priču iz perspektive drugog čoveka. <ul style="list-style-type: none"> • Deca u svim razredima mogu se identifikovati sa alternativnim verzijama priče. • Od starije dece može biti zatraženo da prepoznaju neke stvari oko kojih će se obe strane složiti da su se dogodile, kao i one stvari za koje će jedna strana tvrditi da se nisu dogodile. Na primer, zli patuljak (trol) može tvrditi da nikada nije pretio jarcima.

Obrazovne aktivnosti za tinejdžere i odrasle

„Napravite iskorak”

Ovo je aktivnost prilagođena kontekstu Kosova, iz COMPASS-a – priručnika o obrazovanju mladih u oblasti ljudskih prava koji je objavio Savet Evrope.

Ciljevi:

- Promovisati empatiju prema drugima koji su različiti i suočavaju se sa predrasudama i diskriminacijom;
- Podići nivo svesti o diskriminaciji i nejednakim šansama u društvu;
- Podsticati razumevanje mogućih ličnih posledica pripadnosti određenim manjinama ili kulturnim grupama.

Procedura:

Učesnici se dele u dve grupe od po dvadeset ljudi. Svakom učesniku se nasumično dâ kartica sa ulogom. Obaveštavaju se da je nikome ne pokazuju i da razmisle o životu osobe navedene na kartici.

Da bi pomogao učesnicima da se užive u ulogu, voditelj čita sledeća pitanja dajući učesnicima vremena za razmišljanje:

- Kakvo je bilo Vaše detinjstvo? U kakvoj ste kući živeli? Kojih ste se igara igrali? Kojim poslom su se bavili Vaši roditelji?
- Kakav je danas Vaš svakodnevni život? Gde se družite? Šta radite ujutro, poslepodne i uveče?
- Kakav je Vaš način života? Gde živite? Koliko novca zaradite mesečno? Šta radite u slobodno vreme? Šta radite za odmor (praznike)?
- Šta Vas uzbuđuje a čega se plašite?

Zatim se od učesnika traži da se poređaju jedan pored drugog (kao na startnoj liniji) i voditelj objašnjava učesnicima da dok se u nizu izgovaraju iskazi treba samo da naprave po jedan korak napred ako na pročitani iskaz mogu da odgovore sa „da“. Ako ne mogu, treba da ostanu na mestu.

Iskazi se čitaju jedan po jedan i učesnicima se ostavlja vreme da se pomere. Na kraju se učesnici pozivaju da zabeleže svoju krajnju poziciju i imaju par minuta da izađu iz uloge pre razgovora svih učenika o obavljenom zadatku.

Izveštaj o obavljenom zadatku:

Učesnici se pitaju o onome što se dogodilo i kako su se osećali u vezi sa ovom aktivnošću, a zatim se nastavlja razgovor o pokrenutim pitanjima i o onome što su naučili. Kako su se osećali kada su istupali napred?

- Za one koji su često istupali napred, u kom trenutku su primetili da se ostali ne pomeraju tako brzo kao oni?
- Da li je iko pomislio da je bilo trenutaka kada su njihova osnovna ljudska prava bila ignorisana?
- Da li mogu pogoditi uloge drugih? (U ovom delu razgovora mogu da otkriju svoje uloge)
- Koliko je lako ili teško bilo da se igraju različite uloge? Kako su zamišljali osobu koju su igrali?
- Da li vežba na neki način odražava društvo? Kako?
- Koja ljudska prava su bila u pitanju kod svake uloge? Da li bi iko mogao da kaže da njihova ljudska prava nisu poštovana ili da im nisu imali pristup? Koji prvi koraci bi se mogli preduzeti za rešavanje problema nejednakosti u društvu?

Kartice sa ulogama

Vi ste neudata majka i nemate posao	Imate 10 godina i povratnik ste iz Švedske
Vi ste ćerka direktora banke u Prištini. Studirate ekonomiju.	Vi ste sin vlasnika italijanskog restorana koji se nedavno preselio na Kosovo
Vi ste advokatica na Kosovu.	Vi ste ćerka američkog ambasadora u Prištini
Vi ste devojka koja živi sa roditeljima koji su pobožni muslimani	Vi ste 14-godišnja Romkinja koja se vratila iz Berlina
Vi ste 17-godišnja Romkinja koja nije završila osnovnu školu	Vi ste nastavnica u osnovnoj školi, razvedena, majka troje dece
Vi ste neudata mlada Aškalijka i trudni ste	Vi ste vođa jedne romske organizacije
Vi ste nezaposleni nastavnik/nastavnica.	Vi ste fudbaler iz porodice kosovskih Egipćana
Vi ste sredovečni Kosovar koji je radio u građevinarstvu i nedavno je dobio otkaz	Vi ste mentalno obolela mlada žena koja živi na posebnom odeljenju
Vi ste mlada Aškalijka sa stipendijom za srednju školu	Vi ste 27-godišnji Rom koji nema gde da živi
Vi ste sin profesora na Prištinskom univerzitetu	Vi ste 19-godišnji sin kosovskog poljoprivrednika u zabačenom planinskom selu
Vi imate 18 godina, invaliditet i koristite kolica	Vi ste srpski nastavnik na Kosovu

Koje bi korake prvo trebalo preuzeti kako bi se radilo na nejednakostima u društvu?

Situacije i događaji

1. Nikada niste imali nikakvih ozbiljnih finansijskih poteškoća.
2. Imate pristojan stan sa telefonom i televizorom..
3. Smatrate da se Vaš jezik, vera i kultura poštuju u društvu u kojem živite.
4. Smatrate da Vaše mišljenje o društvenim i političkim pitanjima nešto znači i da se Vaši stavovi slušaju.
5. Drugi ljudi Vas konsultuju o različitim pitanjima.
6. Imate priliku da nastavite obrazovanje ako želite.
7. Imate odgovarajuću socijalnu i zdravstvenu zaštitu za svoje potrebe.
8. Smatrate da Vaša uloga u društvu nije inferiorna u odnosu na druge.
9. Nikada se niste osećali diskriminisanim zbog svog porekla.
10. Možete da odete negde na odmor jednom godišnje.
11. Imate interesantan život i pozitivna osećanja u vezi sa svojom budućnošću.
12. Mislite da možete da studirate i bavite se profesijom po svom izboru.
13. Ne bojite se da će Vas uznemiravati ili napasti na ulici ili u medijima.
14. Možete da glasate na državnim i lokalnim izborima.
15. Smatrate da su Vam pružene iste prilike kao i drugima.
16. Možete lako da se zaposlite ako želite.
17. Ne bojite se za budućnost svoje dece.
18. Možete da kupite novu odeću barem jednom u tri meseca.
19. Možete da se oženite/udate za osobu po svom izboru.
20. Smatrate da se Vaša sposobnost poštuje i ceni u društvu u kojem živite.

„Tri dobrovoljca”

Kratak opis

Rukovodeći tim traži da tri učesnika koji se dobrovoljno jave napuste prostoriju. Ne dobijaju nikakve dodatne informacije. Preostali učesnici su dobili materijale pomoću kojih prave simbol koji definišu kao grupa. Rukovodeći tim od njih traži da dogovore i druge elemente koje grupa treba međusobno da deli, na primer određene pokrete ili šifrovane reči. Članovi grupe sede na stolicama poređanim u krug i započinju razgovor o datoj temi. Koriste svoj šifrovani jezik. Rukovodeći tim poziva tri dobrovoljca da se vrate u prostoriju i kaže im da se integrišu sa ostatkom grupe. Posle otprilike 20 minuta vežba će se završiti i počće diskusija.

Kratak pregled

Kategorija:	Interaktivna
Uzrast:	10 + godina
Veličina grupe:	10-20 osoba
Prostor:	Prostorija bez ograničenja kretanja, otvoreni krug stolica
Vreme:	1,2-2 sata
Materijal:	Kreativni materijal potreban za pravljenje simbola grupe, npr. lepak, makaze, papir, olovke u boji
Karakteristike:	može se menjati, ima polarizirajući efekat
Ključna pitanja:	Tolerancija, moć, diskriminacija, isključenost, jednakost

Ciljevi:

- Lično doživeti kako je biti u položaju manjine u okviru većine
- Shvatiti posledice koje pritisak grupe može da ima na ponašanje neke osobe
- Saznati kako se manjine ponašaju u situacijama iz kojih su izopšteni
- Razviti empatiju za probleme manjina
- Iskusiti kako je zabavno biti član grupe i koristiti šifre koje drugi ne razumeju
- Razviti svest o postupanju sa moći
- Razumeti međusobne zavisnosti u odnosima između članova manjinskih i većinskih zajednica
- Upoznati korelacije između simulirane i prave diskriminacije

- Shvatiti da manjine izopštavanje smatraju bolnijim nego što većina može i da zamisli

„Kuća mojih snova ...”

Aktivnost: „Kuća mojih snova“

Ciljevi

- stimulirati razmenu iskustava i opštenje između učesnika;
- identifikovati posebne potrebe i strategije komunikacije koje mogu da pomognu u razrešenju sukoba;
- razgovarati o situacijama u učionici gde se ova aktivnost može koristiti za ustanovljavanje osnovnih pravila;
- razumeti pojam medijacije i ulogu medijatora u školi;
- identifikovati prilike za saradnju sa medijatorima za Rome.

Materijali

- olovke i listovi papira različitih veličina;
- izlaganje o sukobima i medijaciji.

Opis

Deo I: „Kuća mojih snova“ (15 min.)

U malim mešovitim grupama, od 4 do 5 učesnika, poziva se svaki učesnik da nacrtava svoju idealnu kuću i da iskoristi ceo list za crtanje. Zatim, u svakoj grupi učesnici predstavljaju svoje crteže jedan drugom i objašnjavaju svoje želje i snove ostalim članovima grupe.

Deo II: „Zajedničko korišćenje sredstava“ (25 min.)

Svaka grupa dobija manji list papira i asistent traži od svake grupe da sarađuje i uredi svoje pojedinačne kuće na tom terenu. Kada učesnici otkriju nedostatak dovoljnog prostora, moraju da nađu rešenje. Nakon 15 minuta, predstavljaju zajedničke rezultate. Za vreme referisanja, asistent će se usredsrediti na sledeća pitanja:

- pojedinačne potrebe i načini bavljenja sukobima;
- strategije za konstruktivno rešenje sukoba;
- načini da se sredstva iskoriste na najbolji način u korist svih.

Deo III: „Posredovanje“ (30 min.)

U sledećem koraku asistent nasumično sastavlja dve grupe. Opet dobijaju list papira i pozivaju se da se usele zajedno na taj mali teren. Određuje se po jedan član svake grupe da deluje kao posrednik. Od posrednika se očekuje da zajedno rade da bi pružili podršku dvema grupama da dođu do rešenja koje će sve zadovoljiti.

Nakon toga što završe zadatak, grupe predstavljaju svoje rezultate.

Referisanje treba da se odnosi na:

- važnost sporazumnih i saglasnih rešenja na osnovu poštovanja osnovnih potreba;
- proces pregovaranja i pravljenja nagodbi;
- potrebu da neko sam učini nešto, a ne da samo očekuje od drugih da se prilagode; i
- činjenicu da su opštenje i međusobno delanje uvek korisna sredstva za nalaženje rešenja.

Sukobi

Postoji nekoliko tipova odgovora na situacije sukoba:

Izbegavanje: Ignorišem ili odbijam da priznam postojanje sukoba.

Otuda rezultat „gubim ja, gubiš ti“ zato što se ništa ne može učiniti u vezi s tim.

Ugađanje: Činim šta želiš da bih zadovoljio svoje potrebe ili želje.

Otuda rezultat „gubim ja, ti dobijaš“, zato što sam morao da odustanem od onoga što želim ili trebam.

Nadmetanje: Pobeđujem ili ja ili ti, ali ne oboje. Ovo je oblik borbe. Otud je rezultat „ja dobijam, ti gubiš“, zato što samo jedan može da pobedi.

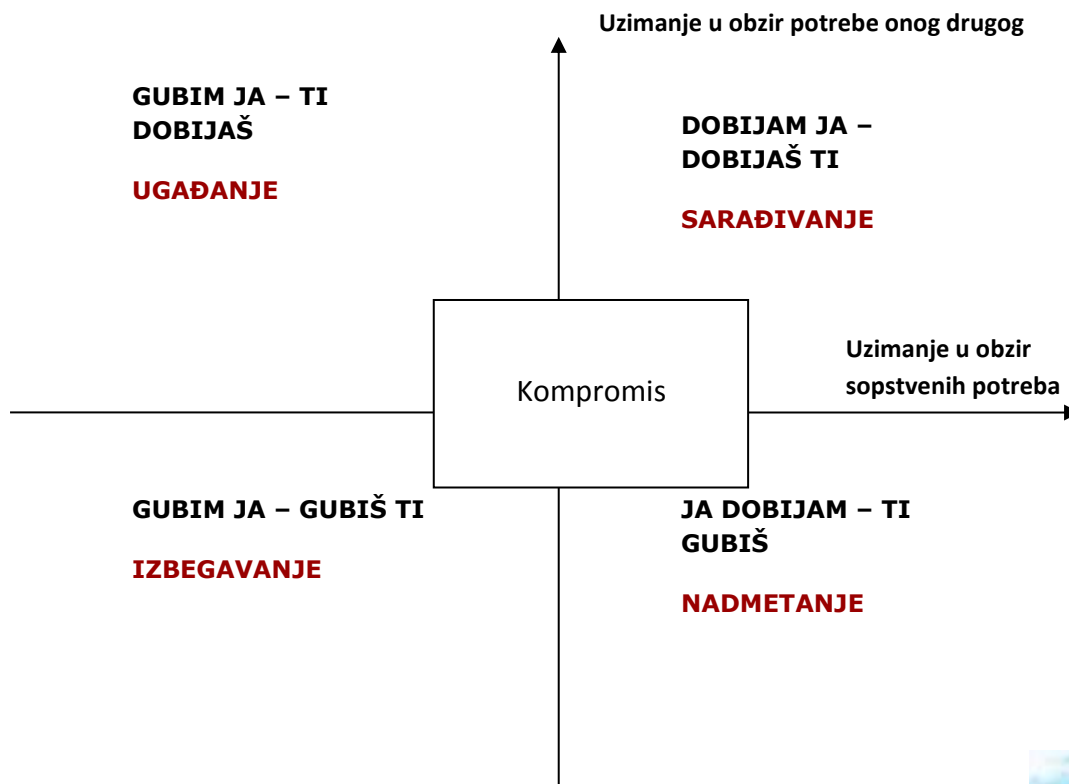
Pravljenje nagodbe: Oboje odustajemo od jednog dela onoga što smo želeli ili trebali da bismo se nagodili oko problema. Otuda rezultat „nešto dobijem ja, nešto dobiješ ti“, zato što smo oboje bili voljni da damo malo.

Sarađivanje: Ti i ja radimo zajedno da bismo našli sporazumno rešenje za problem. Otud je rezultat „dobijam ja, dobijaš ti“, zato što smo oboje bili voljni da zajedno radimo.

Sarađivanje je najbolji način za rešavanje svih problema!

Rešenja koja su dobitna za sve duže traju i stvaraju pozitivno rešenje.

Donji dijagram ilustruje pozicioniranje goreopisanih mogućnosti izbora, uzimajući u obzir način na koji se bave potrebama druge strane i sopstvenim potrebama (nagodba se nalazi u sredini).

Vidljivi i nevidljivi elementi sukoba

Svaki sukob ima vidljive i nevidljive elemente. Oni se mogu predstaviti kao ledeni breg. Često se samo položaji izražavaju tako da su vidljivi, ali iza njih se nalaze interesi i potrebe.

Ključni element upravljanja procesom sukoba povezan je sa iznošenjem nevidljivih elemenata na površinu.

Mapiranje sukoba

Svaki sukob može se analizirati opisivanjem položaja strana koje u njemu učestvuju i strahove, interese i potrebe svake strane učiniti jasnim.

„Tri slučaja i tri tačke gledišta ...”

Kratak opis

Svi učesnici se okupe na sredini prostorije. Na tri zida prostorije se nalaze poster i na kojima su navedeni sledeći stavovi:

1. Strukturna i/ili direktna diskriminacija
2. Nema diskriminacije
3. Ne mogu da se odlučim

Rukovodeći tim stoji pored četvrtog zida prostorije i čita slučajeve diskriminacije. Nakon toga će učesnici stati ispred zida na kojem je tačka gledišta sa kojom se lično slažu. Nakon što su učesnici zauzeli svoja mesta, rukovodeći tim će pitati osobu na svakoj strani za razlog takve odluke. Svako ima samo jednu priliku za komentar, osim ako promeni svoju odluku. Tada će imati priliku da kaže zašto se predomislio/la. Na takav način će se predstaviti tri različita slučaja. Nakon toga će početi evaluacija.

Kratak pregled

Kategorija:	Kritičko mišljenje, analiza.
Uzrast:	14 + godina
Veličina grupe:	10-20 osoba
Prostor:	Prostorija bez ograničenja kretanja, otvoreni krug stolica
Vreme:	1,5 do 2,25 sati
Materijal:	3 postera sa različitim tačkama gledišta, 3 primera diskriminacije
Karakteristike:	može biti nezavisno organizovana, nije uvodna vežba
Ključna pitanja:	Jednakost, diskriminacija, jednake šanse

Ciljevi:

- Istražiti oblike diskriminacije i nediskriminacije
- Shvatiti koliko je teško primeniti jednakost za sve ljude pred zakonom
- Biti svestan mehanizama isključivanja i diskriminacije u sistemu obrazovanja
- Razgovarati o prilikama za promenu
- Uporediti rešenja i sugestije

Analiza plana i programa

Model radnog lista za alternativne planove časova

Model 1: Čas engleskog jezika	
Tema: Tumačenje književnog teksta (pesma)	
Razred VIII: oko 25 đaka; mešovita grupa	
Učionica: prostrana; uređena za grupni rad	
Zadaci: analiza teksta; razgovor o sadržaju; usmeno izražavanje mišljenja pojedinaca	
<p>Klasični pristup: Nastavnik pita: „Ko želi da pročita pesmu?“ Nekoliko najboljih đaka se nudi, jedan je odabran i čita ceo tekst. Zatim, nastavnik postavlja niz pitanja, kojima pomaže đaku da razume poruku i sadržaj pesme i, zatim, izvodi glavni zaključak, koji deca treba da usvoje.</p>	<p>Alternativni pristup: Svaki stih pesme čita drugo dete. Nastavnik obraća pažnju svoj deci i poziva i povučene đake ili đake sa invaliditetom da pročitaju. Nastavnik ispravlja greške u izgovoru i traži da se ponovi, ako je potrebno, ali pohvaljuje svu decu. Nastavnik traži od dece da rade u malim grupama i ilustruje crtežom strofe pesme koje su im se najviše dopale. Jedan član svake grupe kratko opiše crtež. Takođe se i referiše o načinu na koji deca zajedno rade u grupama. Crteži mogu da se izlože u učionici. Na taj način, tekst se povezuje sa dečjim životom i onim što više vole i jezik učenja postaje sredstvo za razmišljanje, individualizaciju i deljenje mišljenja.</p>

Model 2: Čas hemije	
Tema: Razumevanje formula i hemijskih procesa	
Razred IX: oko 20 đaka; mešovita grupa	
Učionica: prostrana; redovi	
<p>Klasični pristup: Nastavne metode su ograničene na predavanje nastavnika, na zadatke čitanja iz udžbenika i na pitanja koja nastavnik postavlja đacima.</p>	<p>Alternativni pristup: Đaci se angažuju u samoorganizovani proces učenja; ispisuju formule na tabli i pozivaju drugare da odgovore na pitanje i zatim, menjaju mesta. Za vreme časa, svi đaci dobijaju priliku da postavljaju pitanja ili odgovaraju na pitanja svojih vršnjaka, a mnogi i da pišu na tabli. Na neka pitanja je lako odgovoriti i tako sva deca mogu da iskuse ukus uspeha.</p>
<p>Efekti: Đaci pojedinačno rade sa nastavnikom/udžbenikom. Neki đaci bolje uče od drugih i dobiće pohvalu od nastavnika. Ostali mogu da se obeshrabre i prestanu da uče.</p>	<p>Strategije za socijalnu inkluziju: visok nivo učestvovanja; nastavnik pomaže i podstiče proces sa strane; nastavnik pohvaljuje odgovore. Udžbenik je sredstvo u procesu učenja, ali ne i njegovo središte. Aktivno učestvovanje kao sredina za angažovanje, saradnju vršnjaka i deljenje znanja. U procesu učenja rodna ravnopravnost je uravnotežena.</p>

Model 3: Čas albanskog jezika	
Tema: Pisma „Himna zastavi“, F. S. Nolji	
Razred IX: oko 20 đaka, mešovita grupa	
Učionica: mala uska prostorija; 3 deteta u klupi koja je uobičajena za dvoje	
<p>Klasični pristup: Zadaci: čitanje pesme Prate se pitanja iz udžbenika.</p>	<p>Alternativni pristup: Pisma nudi više mogućnosti za povezivanje između predmeta, za razmišljanje o kulturnoj raznolikosti i unapređivanje međukulturalnog razumevanja. Ispod su samo neki primeri.</p> <p>Biografija pisca je dobar primer međukulturalnog delovanja; on je Albanac, bio je hrišćanin, pravoslavni sveštenik, živeo u Bugarskoj i SAD, postao pesnik, pisac, aktivista i, kasnije, vodeći političar u Albaniji i doprineo institucionalnoj izgradnji zemlje kao države. Može se povezati sa današnjim žiteljima Kosova koji žive u drugim zemljama ali su i dalje emotivno povezani sa Kosovom i neki, možda, izaberu da se vrate i žive tu.</p> <p>Pisma i rad pesnika se uopšteno mora postaviti u društveni i politički kontekst vremena u kom je bila napisana. Razgovor o periodu izgradnje nacija i književnog romantizma 19. veka do početka 20. veka, koji je doveo do stvaranja nacionalnih država i zamene sistema koji se zasnivao na carstvima, pomoći će đacima da shvate neke od poruka ove pesme. Može se izvesti poređenje sa sličnim pesmama iz drugih zemalja ali istog perioda (na primer, „Marseljeza“).</p> <p>Veza je napravljena sa nekoliko prošlih civilizacija koje su uticale na jugoistočnu Evropu u različitim istorijskim periodima. Takođe su napravljene veze sa različitim veroispovestima i verskim uvažavanjem.</p> <p>Ovo se može iskoristiti da se naprave veze sa temama o kojima se uči iz istorije i geografije, ali i sa današnjom stvarnošću i sa tragovima prošlosti i elementima verske raznovrsnosti koja je danas prisutna.</p>
<p>Efekti: Mehaničko pamćenje, bez stvarnog shvatanja konteksta. Izloženost očekivanjima u vezi sa mišljenjem i stavovima (treba da misliš ovo/treba da imaš ovaj ili onaj stav itd.).</p>	<p>Efekti: Razvoj nekoliko elemenata sposobnosti koje su naglašene u okviru nastavnog plana i programa, kao što su:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kritičko mišljenje i sposobnost poređenja i razumevanja izvora informacija; - razumevanje i poštovanje raznovrsnosti među ljudima; - cenjene raznovrsnosti i iskazivanje uvažavanja, poštovanja i inkluzivnih stavova; - razumevanje sebe i drugih; - poštovanje nacionalnog kulturnog nasleđa.

Radni list: Studije slučajeve kojima se poboljšavaju planovi i programi

Primer 1: Čas albanskog jezika
Tema: Opis ljudi
Razred VII: mešovita grupa od oko tridesetoro dece (Albanci i Aškalije)
Učionica: mala; 5 redova od po 3 klupe; dva do tri deteta dele jednu klupu, malo prostora između klupa; u poslednjem redu samo jedno dete
Zadatak: nastavnik traži od đaka da u kratkom sastavu opišu odeljenskog druga i pročitaju sastav bez davanja imena. Ostali moraju da pogode o kome se radi.
Strategije za socijalnu inkluziju: <ul style="list-style-type: none">- nastavnik obraća pažnju svoj deci i poziva sve đake, i đake iz zadnjih redova, da čitaju;- nastavnik se stara da i albanska i aškalijska deca dobiju istu priliku da čitaju;- nastavnik koristi aktivnost da podstiče društveno međusobno delovanje i razmenu između dece različitog etničkog porekla. Izazov: <ul style="list-style-type: none">- deca Aškalije biraju da opišu i aškalijsku i albansku decu (pokazujući želju da budu prihvaćena, da budu ravnopravna), dok albanska deca opisuju samo albanske drugove (nesvesni odbojni rasizam).
Alternativni pristup ili predlozi da dođe do poboljšanja i da se prevaziđu izazovi:

Primer 2: Čas engleskog jezika

Tema: Pismo drugu

Razred VIII: oko dvadesetoro dece, mešovita grupa, sa nekoliko aškalijske dece (oko četvrtina odeljenja)

Učionica: Iako su klupe raspoređene za frontalnu nastavu, dovoljno je prostora da se napravi raspored za rad u grupama (2 deteta se okrenu prema onima iza sebe i formiraju grupu od četvoro). Čini se da su deca upoznata sa saradivanjem kao načinom rada barem na času engleskog jezika. Međutim, kada nastavnik uđe u učionicu, devojčice Aškalijske sede zajedno i jedan dečak Aškalijski sedi sam pozadi.

Zadatak: u malim grupama, pisanje pisma izmišljenom drugu, koristi se radni list za pismo. Jedno dete iz svake grupe čita sastavljeno pismo.

Strategije za socijalnu inkluziju:

- nastavnik obraća pažnju svoj deci i poziva i đaka iz poslednjeg reda da se pridruži mešovitoj grupi;
- nastavnik hvali rezultate grupnog rada; grupni rad se koristi kao alat za međusobnu društvenu saradnju i razmenu;
- raspodela na grupe obavi se tako da osigurava da je bar jedno dete sa vrlo dobrim znanjem engleskog jezika u svakoj grupi i uputstva nastavnika ohrabruju vršnjačko učenje;
- nastavnik koristi elemente iz zadatog teksta da bi uveo elemente koji su povezani sa kulturnom raznovrsnošću, drugim zemljama, ističući razlike ali i sličnosti sa načinom života đaka.

Izazov:

Pošto postoji velika razlika u znanju između dečaka Aškalijskih, koji je obično usamljen u zadnjem delu učionice, i ostalih drugova iz grupe, on, u stvari, nije uključen u pisanje pisma, on je kao posmatrač u grupnom radu, uprkos pozitivnom stavu vršnjaka.

Alternativni pristup ili predlozi da dođe do poboljšanja i da se prevaziđu izazovi:

Primer 3: Čas matematike

Tema: Geometrija; trouglovi i uglovi

Razred VIII: oko 25 đaka; mešovita grupa

Učionica: uska; đaci sede u redovima, u zadnjim redovima sede đaci Aškalije

Nastavne metode: prepisivanje poglavlja iz knjige; pitanje i odgovori

Izazovi: Razgovara se o vrstama trouglova na osnovu udžbenika, ali se ne ilustruje crtežima na tabli. Nastavnik je usredsređen na đake u prvim redovima; ne obraća pažnju na svu decu i ne proverava da li đaci imaju olovke itd. Neka deca izgledaju izgubljeno i ne dobijaju pomoć. Jedna devojčica Egipćanka sedi u srednjim redovima sa drugaricama Albankama, ali nikada ne diže ruku da odgovori na pitanje koje je nastavnik postavio i nikada i ne bude pitana da odgovori. U zadnjem delu učionice sedi jedan dečak Aškalija, sam, bez olovaka i potpuno isključen iz procesa. Oko sredine časa nastavnik to uvidi, kaže drugu da mu pozajmi olovku i zatraži od njega da prepíše u svojoj svesci crteže iz lekcije u udžbeniku. Dečak počinje da crta, ali ne prati šta ostala deca rade.

Alternativni pristup ili predlozi da dođe do poboljšanja i da se prevaziđu izazovi:

Primer 4: Čas istorije

Tema: Bečki kongres

Razred VIII: oko 25 đaka; mešovita grupa

Učionica: uska; đaci sede u redovima

Zadatak: ponavljanje istorijskih činjenica; prepisivanje poglavlja iz udžbenika; pitanja i odgovori

Strategije za socijalnu inkluziju: Prijateljski stav nastavnika, nastavnik obraća pažnju na svu decu, i na manjinsku decu. Pozitivno osnaživanje i pohvala uspeha.

Izazovi: Nastavnik je u centru procesa učenja, usredsređen je na znanje. Nema organizovanog međusobnog delovanja između đaka tokom časa. Učenje se zasniva na ponavljanju činjenica.

Alternativni pristup ili predlozi da dođe do poboljšanja i da se prevaziđu izazovi:

Aktivnosti evaluacije

Barometar

Postupak

Zamoliti učesnike da stanu u krug.

Od svakog učesnika se traži da dâ kratku izjavnu rečenicu koja počinje sledećim:

„Ono što želim da znate“ ili „Ono što želim da kažem...“

Oni koji se slažu sa rečenicom (u smislu da se ona i na njih odnosi), koraknuće napred, prema centru kruga. Oni koji se potpuno slažu napraviće dva koraka. Posle svake rečenice, svi učesnici se vraćaju u početni krug.

Asistent može da upotrebi rečenice kao barometar za motivaciju, prepreke itd.

Kratko plenarno referisanje:

- upitati sve učesnike kako su se osećali, da li je bilo teško da odaberu rečenicu, da li su ih izjavne rečenice vršnjaka iznenadile itd.;
- ostaviti vreme za pojašnjenja i za postavljanje pitanja i za odgovoravanje;
- zahvaliti učesnicima na onome što su podelili sa drugima, pokazati da slušate, obavestiti ih da ćete uzeti u obzir njihovo mišljenje.

Pismo samom sebi

Ciljevi

- Osnažiti sadržaj radionice;
- Pronaći nove ideje za buduće aktivnosti;
- Ohrabriti ih da razmišljaju u nedeljama posle radionice;
- Produbiti posvećenost planiranim promenama.

Materijali

- Papir
- Koverta

Postupak

Asistent zatraži od učesnika da napišu svoju kućnu adresu na koverti. Zatim, asistent zatraži od svih da napišu pismo prijatelju o svojim iskustvima, vašim uvidima i ishodima radionice. Nakon toga što učesnici završe pisma, stave pisma u koverta sa svojom sopstvenom adresom i zalepe ih. Asistent pošalje pisma tri do pet nedelja posle radionice. Svrha pisama jeste da posluže kao podsetnici svoje posvećenosti, planova i razmišljanja.

Metodološki nagoveštaji

Bilo bi lepo, i čak mnogo više ohrabrujuće, kada bi drugi učesnici iskoristili priliku da dodaju lične pozdrave i daju naknadne povratne informacije. U tom slučaju, koverta treba da ostanu otvorene u kutiji u sredini sobe za dodavanje takvih iznenađenja. Koverta treba zalepiti u prethodno dogovoreno vreme.

Takođe, učesnici mogu da se podele u parove da razgovaraju o onome na šta su se obavezali. Asistent treba da ih ohrabri da razgovaraju o poteškoćama sa kojima očekuju da se suoče u sprovođenju svojih ideja i da se međusobno posavetuju kako da ih prevaziđu. Može se sugerisati da se vršnjaci međusobno zovu telefonom ili pošalju e-pismo onog dana kada prime svoja pisma. Ukoliko žele, mogli bi da iskoriste priliku da izveste o napretku u ostvarivanju svojih ideja. Naravno, ovo ne treba da bude obavezno.

Dobro došli u Utopiju

Ciljevi

- Zamisliti buduće scenarije koji daju nova rešenja za probleme koji su u vezi sa diskriminacijom i koji stvaraju nezamislive strategije prema inkluziji;
- Inspirisati kreativna savremena rešenja;
- Razgovarati da li je društvena inkluzija zajednički cilj svim učesnicima;
- Ukloniti, kroz igru, unutrašnje granice misli koje nas sprečavaju da nađemo rešenja.

Postupak

Učesnici se dele na grupe od četiri do pet osoba. Asistent zatraži od svake grupe da izmisli Utopiju u vezi sa načinom na koji se problemom različitih društvenih grupa bavi u dalekoj budućnosti. Svaka grupa priprema predstavljanje da bi pokazala nekom ko nije upoznat sa njihovom Utopijom kako njeni članovi uspešno međusobno opšte u vezi sa nejednakostima.

Nakon toga što su male grupe sačinile svoja predstavljanja, cela grupa se okuplja u krug da gleda različite scenarije.

Konačni razgovor treba da se usredsredi na to koliko daleko su predložene Utopije otišle ka nalaženju rešenja za sadašnje probleme, uključujući diskriminaciju, nejednakost i moć.

Sledeća pitanja mogu da budu korisna:

- Da li je bilo lako smisliti zajedničku viziju Utopije, u okviru male grupe?
- Da li je bilo jasno šta bi jednakost mogla da znači u situaciji te Utopije?
- Koji se novi načini gledanja na veze između jezika, moći i nejednakosti otvaraju?
- Da li bi Utopije stvorile nove nejednakosti ukoliko bi se ostvarile?
- Da li, zaista, istinski želimo da postignemo jednakost?

Na kraju razgovora, asistent zatraži od učesnika da napišu moguća rešenja za probleme u vezi sa višejezičnim svakodnevnim situacijama ili za probleme koji bi se mogli pojaviti u toku radionice. Tako svaki učesnik sačinjava ciljani, lični akcioni plan. Na kraju, svi učesnici podele sa grupom jednu važnu stavku iz svog plana.

Metodološki nagoveštaji

Čak i ako ova vežba može da ostane na idealizovanom nivou koji nije kratkoročno ostvarljiv, prateći aktivnosti iz ovog uputstva nastoji se da se naprave posebne veze između ovih svetova iz snova i svakodnevnosti stvarnosti. Teme i pitanja koja se ovde pojave mogu da se iskoriste i za planiranje konkretnih ciljeva i aktivnosti u nekim od sledećih aktivnosti.

Promene u mojoj učionici

Ciljevi

- Definirati ciljeve koje bi učesnici voleli da postignu u svojim učionicama;
- Razviti strategije za postizanje tih ciljeva.

Materijali

- Studije slučajeva (na deci);
- Veliki tabaci papira (polovina lista bloka za flip čart tablu);
- Komadi raznobojnog papira;
- Jedan lepak po grupi.

Postupak

Pri otvaranju ovog dela radionice asistent naglašava da će se učesnici usredsrediti na stvarne slučajeve i razmišljati o promenama koje bi voleli da uvedu u svojim učionicama. Takođe će koristiti slučajeve da bi odlučivali o merama kojima će postići te promene.

Kada budu podeljeni u male grupe, asistent definiše njihove zadatke. Oni treba da odluče šta bi voleli da menjaju u situaciji koja je opisana u slučaju. Da bi postigli promenu, treba da definišu najviše tri cilja koja treba postići u toku jedne godine. Ti ciljevi bi trebalo da budu određeni i realistični.

Asistent treba da zatraži da razviju jednu do dve strategije za društvenu inkluziju. Svaka mala grupa treba da napiše svoje ciljeve na papiru veličine postera, i to jedan cilj po posteru. Za ovaj deo može da se dodeli oko 15 minuta.

Odlazak kući

Ciljevi

- Pripremiti učesnike za povratak u učionice, osigurati da će poneti sa sobom ono što su naučili u radionici;
- Dati imena i prvenstvo određenim aktivnostima koje se sprovode u toku sledećih šest meseci do godinu dana.

Materijali

- 60 komada zelenog papira;
- 60 malih crvenih nalepnica;
- 60 malih žutih nalepnica.

Postupak

Otvarajući rad, asistent napominje da se ova radionica bavi pojavama nejednakosti i inkluzije. Razgovarali smo o mnogim idejama i naučili nekoliko načina za ispravljanje ove nejednakosti u svojim učionicama. Da bismo osigurali da se ono što smo naučili prevedu u praksu, svaki učesnik će odlučiti šta će uraditi u učionici u sledećoj polovini godine da bi sproveo strategiju društvene inkluzije.

Svaki učesnik dobija dva ili tri komada zelenog papira da bi zapisao/la ideje koje namerava da sprovede. To mogu da budu ideje koje su smišljene u bilo kom trenutku u toku radionice ili mogu biti sasvim nove. Ono što je najvažnije jeste da su one vrlo konkretne i nešto što nameravamo da uradimo u svom radu (na primer, svi materijali za roditelje štampaće se na romskom jeziku).

Tako svaki papir predstavlja ličnu posvećenost za budući rad.

Kada svi završe sa pisanjem, traži se da pročitaju svoje ideje, jedan po jedan, i da ih, zatim zalepe na zid u jednom redu u visini očiju. Slične ideje treba zalepiti blizu jedne drugoj.

Kada su sve ideje zalepljene, asistent podeli dve crvene i dve žute nalepnice svakom učesniku. Grupa koristi nalepnice da odredi vrednost i prvenstvo idejama na zidu. Stavljaju crvene nalepnice na ideje za koje misle da su potpuno sigurni da će ih koristiti, a žute nalepnice stavljaju na ideje koje će možda pokušati da koriste. To rade svi istovremeno bez razgovora.

Kada su sve nalepnice na svom mestu, asistent iščitava ideje koje su dobile najviše crvenih nalepnica.

Iznenadi, razmišljaj, više razmišljaj

Ciljevi

- Povezivati iskustva kursa sa ličnim radom;
- Povezati iskustva sa sopstvenom kulturnom pozadinom.

Postupak

Na kraju svake aktivnosti, od učesnika se traži da naprave pribeležke na maternjem jeziku, koje se tiču tri aspekta:

- Nešto što me je iznenadilo;
- Nešto što smatram da vredi upamtiti;
- Nešto o čemu želim da razmislim više.

Ohrabruju se da podele jedan aspekt ili dva najvažnija aspekta.

Lični razvoj

Ciljevi

- Da vizuelno prikažu lični razvoj do kog je došlo u toku radionice,
- Da naglase razlike između početka i kraja radionice;
- Da podele sa grupom centralna mesta lične promene.

Materijali

- Dugačak kanap (dug skoro od zida do zida, ako se obuka obavlja unutra);
- Veliki izbor vizuelnih slika: razglednice, fotografije, ilustracije itd, bar dva puta više od broja učesnika.

Postupak

Ova aktivnost može se predstaviti u bilo kom trenutku od sredine kursa do kraja. Asistent počinje razvlačenjem konopca i objašnjenjem da jedan kraj predstavlja početak radionice, a drugi kraj predstavlja sadašnji trenutak. Asistent, zatim, traži od učesnika da porazmisle o ličnim promenama koje su iskusili u toku radionice.

Asistent postavlja razglednice, fotografije, ilustracije i ostale slike licem nagore u sredini učionice. Od učesnika se zatim traži da izaberu dve razglednice: ona koja ih simboliše na početku radionice i ona koji predstavlja njihovo sadašnje stanje.

Jedan po jedan, svaki učesnik pokazuje svoj izbor ostatku grupe, objašnjavajući zašto je odabrao te dve slike i zatim stavlja jednu na „početak“ konopca, a drugu u „sadašnji trenutak“.

Vrednovanje celokupne radionice

Ciljevi

- Vrednovati radionicu na različitim nivoima;
- Sastaviti lično i grupno vrednovanje;
- Vizuelizovati vrednovanje crtanjem.

Materijali

- Papir za pisanje za sve;
- Hemijske ili grafitne olovke za sve;
- Nekoliko markera u boji za svaku malu grupu.

Postupak

Asistent predstavlja učesnicima različite nivoe vrednovanja koji će biti važni:

- Celokupni cilj radionice;
- Struktura radionice;
- Određene aktivnosti;
- Način na koji su vežbe izvođene.

Od učesnika se traži da pojedinačno razmisle o tim nivoima i da odgovore za sebe na sledeća dva pitanja u vezi sa svakim nivoom. Dok to čine, treba da naprave pribeležke.

- a. Šta mi se dopalo?
- b. Šta bih uradio drugačije?

Velika grupa se, zatim, deli na grupe od po četiri osobe do šest osoba i razmenjuju stavove o vrednovanju. Treba da se usredsrede na prva tri nivoa, pošto su oni temeljni za samu konstrukciju radionice.

Dodatne aktivnosti

Pošto su imali dovoljno vremena da usmeno razmene svoja vrednovanja u malim grupama, asistent daje uputstva svakoj grupi da nacrtaju grupnu sliku, možda uključujući skice ili simbole koji predstavljaju pojedinačne odgovore na pitanja a) i b).

Na kraju, cela grupa međusobno predstavlja svoje crteže sa objašnjenjima.

Pitanja za vrednovanje

Sledi skup pitanja koja mogu biti postavljena pri vrednovanju radionice o moći jezika. Sva pitanja mogu biti upotrebljena u tradicionalnom upitniku da se na njih odgovara pismenim putem. Neka mogu da se pozajme za upotrebu u alternativnim metodama za vrednovanje koje su gore predstavljene.

- Koliko su strategije koje ste naučili praktične za Vaš svakodnevni rad?
- Šta mislite koliko smo dobro mi, kao asistenti, postavili radionicu u kontekst za Vas?
- U odnosu na opis kursa, da li osećate da je radionica podigla, zadovoljila ili prevazišla Vaša očekivanja?
- Da li je celokupna ideja odgovarajuća?
- Da li je ideja sveobuhvatna ili je nepovezana? Šta je trebalo da bude, jedno ili drugo?
- Da li je dugoročni cilj negovanja društvene inkluzije transparentan i jasan od početka?
- Koju biste vežbu Vi koristili? Kako biste ih koristili?
- Koja prilagođavanja biste izveli u aktivnostima koje biste koristili?

Plenarni razgovor: Koja pitanja su najvažnija od onih koja još imate?